

Gaspar Jaén i Urban

PER A SABER D'AMOR

0

(OBRA POÈTICA)

TAULA

Pròleg

Cadells de la fosca trencada	2
Cambra de mapes	
La Festa	
De l'amant a l'amat (Fragments)	
Del temps present	
Pòntiques	
Territoris	
Estellesiana	
Testament (Sonets de l'hort de palmeres)	
 Annex. Quatre Poètiques	

«QUE LA VIDA ÉS INJUSTA AMB ELS HUMANS QUE ESTIMEN»:
SOBRE LA POESIA ELEGÍACA DE GASPAR JAÉN
Pere Ballart

*Exegi monumentum aere perennius
regalique situ pyramidum altius...*

HORACI, *Odes* (XXX, vv. 1-2)

I tornaran, cansades, les palmeres.
Jo guardaré la pà·lida memòria.

VICENT ANDRÉS ESTELLÉS, *Llibre d'Elx*

Quan un poeta decideix un dia, rotundament, en la plenitud del seu estil i de les seves facultats, que dóna per tancada la seva obra lírica, la raresa i solemnitat del fet invita tots els seus lectors a més d'una reflexió. El més segur és que pensin, i no sense raó, en els motius personals o literaris que l'han resolt a confinar-se en el silenci, tot associant la seva figura a la d'un o altre precedent dels que han guanyat alguna fama dins el gènere. O fins i tot que mirin d'explicar-se si la seva escriptura contenia ja en origen algun presagi del voluntari i futur emmudiment. He de confessar que la meva reacció no va coincidir exactament amb cap d'aquestes quan el qui va prendre la decisió de plegar no va ser un autor llunyà ni desconegut, sinó un poeta amic com Gaspar Jaén. De primer la sorpresa, i una certa incredulitat, barrejada amb aquell punt de decepció del lector egoista (ja no et llegirem cap més poema nou?) van deixar pas molt ràpidament a una altra sensació. L'anunci del poeta, que no va poder ser expressat de manera més natural i directa, sense gota de secretisme ni de vanitat («la meua poesia està completa, ja no em dedique sinó a revisar-la»), va anar acompanyat de la formulació d'un desig: que la compilació final dels seus poemes, quan arribés, pogués anar precedida d'unes paraules d'aquest lector i crític. L'honor i la responsabilitat d'una comesa semblant van sobreposar-se de seguida a qualsevol conjectura sobre el que no deixava de ser una decisió perfectament madura i sobirana. En rigor —parlo estrictament per mi— una determinació tan severa com la de cloure el seu llegat i oferir-lo en la pràctica com un testament literari m'haurà estat un del tot inesperat estímul per redoblar l'admiració per l'obra que l'integra i per sospesar de nou, però ara de manera definitiva, volum a volum, la deliberació amb què al llarg dels anys va ser construïda. I estic content també perquè, directament en relació amb les pàgines que segueixen, l'encàrrec de prologar aquest *Per a saber d'amor (Obra poètica)* —si em puc servir del binomi que ha divulgat el crític francès Antoine Compagnon—, m'haurà donat la feliç ocasió de mirar i fer mirar el conjunt d'aquests llibres de poesia molt més com a *monument* que no pas en la seva elemental condició de *document* —una condició, per descomptat, que continuarà sent inalienable per a qui vulgui, amb tota legitimitat, posar-los un per un en el seu context històric (i en la seva redacció original). És doncs des de la fascinació, des de l'interès minuciosos que reclamen les obres artístiques ofertes i acabades —els monuments mostrats als ulls d'un complagut

observador— que aquí m'he disposat a contemplar, tot convidant els seus lectors a secundar-me, la poesia completa de Gaspar Jaén.

No és pas aquest el primer cop que deixo per escrit l'opinió ferma que la poesia de Jaén no ha rebut encara, en estricta justícia, el reconeixement que en simple i directa proporció a la seva qualitat hauria de merèixer. Aquell que ja no hem de dubtar gens a saludar com «el nostre gran poeta del Sud» —si ens apropiàvem de l'epítet que va dedicar-li l'escriptora alacantina Lloris Picó [2001]— és evident que no ocupa dins el cànon poètic contemporani de la poesia en català el lloc que li pertoca. Les raons que explicarien el seu menysteniment tots aquests anys poden ser molt diverses, començant pel tarannà discret de Jaén, per la seva absència dels circuits mediàtics que ostenten la capacitat de fer visibles uns poetes en detriment dels altres, pel fet d'escriure uns versos més aviat excèntrics en relació al concepte de lírica —tan lleuger i tan pròxim a l'*entertainment*— que avui està més en voga, o, naturalment i per vergonya de tots els centralismes culturals, pel fet d'exercir el seu ofici poètic des d'«Elx al final del mapa», per dir-ho en les seves pròpies paraules. Sigui com sigui, estic convençut que la compilació de la seva poesia completa revisada és a la fi un argument de molt pes per capgirar, d'una vegada, aquella situació. Si aquestes meves pàgines inicials poden ajudar d'alguna manera a fer veure (ho diré amb vehemència) quin esdeveniment literari de primer ordre representa aquesta edició, no podria sentir-me més satisfet. Sempre que un poeta endreça tota la seva obra passada, la refà, la retoca, i, sense gaire miraments, l'adapta al motlle final d'una idea unitària, són molts els qui es posen les mans al cap i diuen per sistema preferir les versions originals (per molt relatiu que fos l'entusiasme que en el seu dia els vagin demostrar). Noms com els de Josep Carner, Jorge Guillén o W. H. Auden acuden fàcilment al cap, i amb ells les polèmiques inacabables respectives sobre el sentit, l'encert o l'oportunitat de la seva particular revisió. Aquí no hi dedicarem ni un segon, a empantanegar l'anàlisi en aquests safarejos filològics. És clar que hi ha una feina, i ben interessant, a col·lacionar els textos dels llibres en les seves primeres edicions amb els que presenten aquí, però el fet que l'autor (des del cim de la seva maduresa artística) hagi volgut repensar i «reescriure» tot el conjunt i donar-li una intenció final pròpia gairebé d'una obra nova, té un valor tan alt —i una tan aguda legitimitat creativa— que aquest meu pròleg pensa respectar-lo escrupolosament. Al cap i a la fi, la decisió de subsumir tota la seva poesia sota l'epígraf de *Per a saber d'amor* data ja de fa tant de temps (Ferran Carbó, per exemple, ja se'n feia ressò en un article de fa més de vint anys [1995]), que veure l'ocasió arribada només pot ser un motiu d'una més que esperada celebració.

He promès dispensar a la poesia completa de Gaspar Jaén l'especial atenció estètica que mereixen els *monuments*. Què fa qui en contempla un? Imaginem-nos per exemple al peu d'una gran basílica, d'un campanar alterós, d'una imponent estàtua eqüestre, en una qualsevol *piazza* italiana de les que tant admira el poeta il·licità. Passada la paràlisi de la sorpresa inicial, l'espectador s'acosta tant com pot a l'obra i n'admira les dimensions, en ressegueix les parts, el contorn, l'aspecte i la substància. Finalment, assaja d'explicar-ne el sentit i el valor, i de posar una mica de raó en l'impacte emocional que el seu examen li ha causat —si pot ser, amb la intenció de redoblar-lo sempre i cada vegada que vulgui considerar de nou aquella obra, diferent per fortuna de qualsevol altra. No serà cap altre el programa que guiarà aquest modest paper a manera de pròleg en les pàgines que vénen: primer faré una descripció, llibre per llibre, de les nou obres que Jaén ha reunit aquí, en el mateix ordre que ocupen dins el present volum, tot mirant de destacar-ne tant els aspectes singulars com aquells altres que els vinculen als títols adjacents. Un cop traçada a consciència aquesta panoràmica, faré un èmfasi especial en algunes qüestions de naturalesa més transversal, que em semblen poc menys que imprescindibles per fer un recte balanç de l'art poètica del nostre autor.

*

Cadells de la fosca trencada, escrit entre l'hivern de 1974 i l'estiu de 1975, és el primer recull poètic de qui encara va signar-lo com a Gaspar J. Urban, que tancava així una etapa prèvia de composicions en castellà iniciada el 1969. Des del punt de vista de la seva recepció, aquesta primera obra en català no podia haver representat un millor començament, perquè va obtenir el premi La Safor de Gandia aquell mateix 1975 i la publicació a Tres i Quatre l'any següent. Dins la trajectòria futura del seu autor, *Cadells de la fosca trencada* ocupa sens dubte un lloc singular, perquè tot i que qualsevol lector familiaritzat amb el seu estil posterior ja n'hi reconeix més d'una traça, el llibre ostenta orgullosament una sintonia perfecta amb les tendències líriques més en voga a l'època, marcades per l'avantguardisme i un concepte de l'expressió poètica que el Jaén madur deixarà, si no potser de subscriure, sí de tornar a practicar. La naturalesa unitària del volum és molt clara. Temàticament, *Cadells de la fosca trencada* és la crònica, convulsa i lírica, d'una història d'amor tan intensa com efimera, des de l'enlluernament inicial fins a la distància amb què un jo desenganyat i nostàlgic considera l'episodi un cop tancat. Podríem interpretar que els amants, joves i enjogassats, són els «cadells» del títol, que nodreixen la seva passió en les nits gebrades d'un hivern que més tard serà enyorat (es fa difícil no pensar en Catul, i en aquelles estrelles que, «quan calla la nit, contemplen els amors furtius dels homes»), però no és menys cert que la referència valdria també per als mateixos poemes, producte tendre i indòmit d'una relació conclosa abruptament. En efecte, el poemari —un himne de «goig i fúria», com diu un dels seus versos— es presenta com l'efusió més viva, moment a moment, dels sentiments que la relació ha despertat. Acomodades a la pauta que marca el cicle de les estacions, les seves peces es reparteixen en tres seccions diferents («Artifici al trenc de l'alba», «Bru cos de l'oblit» i «Ombra dels cingles de cristall») que si bé resulten acolorides amb tons diversos en funció dels escenaris que recreen (la intimitat de la cambra, la ciutat de València, la muntanya pirinenca) comparteixen un creixent desfici motivat per l'evidència de la fi de l'amor, pel presagi d'una futura data de caducitat:

Gust d'oblit, tanmateix, serà un dia
el sabor de pluja que encara hui té el teu cos.

El poema més llarg i ambiciós de l'obra, dividit en vuit unitats, és «La fosca trencada», que glossa, com en una foguerada, l'esplendor i la ruptura d'aquest amor, rere la qual al jo poètic no semblen quedar-li més alternatives que el retorn a la seguretat dels seus espais natal («Llimoners del jardí de la casa on vaig créixer») i l'intent de superació per la via de l'oblit i del viatge («Plou a Gatwick»):

A Gatwick, la pluja fa escruixir la boirina
preludiant el primer oblit
de les cares amuntegades damunt la teua cara.

Bastarien aquests versos finals del llibre per ser conscients de com la veu del poeta ja tenia perfectament incorporats en un moment tan primerenc dos trets seus que seran més endavant d'allò més característics: el recurs indissimulat a l'autobiografisme —Jaén va visitar en efecte Anglaterra el 1975, en viatge d'estudis— i la facilitat per a l'apòstrofe, que converteix la segona persona de l'amant (aquí encara, però, desproveïda de qualsevol marca de gènere) en un interlocutor que el poeta impreca i exalta a parts iguals.

Amb tot, com hem dit abans, la nota distintiva de *Cadells de la fosca trencada* és la qualitat avantguardista de la seva escriptura. Compostos en ple auge respectiu del textualisme i de la poesia *novísima* en els panorames català i espanyol, els seus poemes són coetanis, per exemple, dels de *Grills esmolens ganivets a trenc de por* de Joan Navarro, o dels de *L'esmoreïda estela de la platja* de Salvador Jàfer. No és gens estrany que un estudi clàssic del període com el de Vicenç Altaïó i Josep Maria Sala-Valldaura els pogués encabir tots sota una mateixa etiqueta com la de «retoricisme màgic», marcada per una comuna influència gimferreriana i un plantejament que defuig «la concreció total de l'anècdota» a canvi de «l'harmonia de sons i sentits [que] encisen el significat mai no descriptiu, literal o denotatiu» [1980: 75]. No podria ser una caracterització més encertada: són composicions que fan seva la noció de «desrealització» tan pròpia de la lírica moderna i sobre la qual Hugo Friedrich va teoritzar amb fortuna, i que invariablement «difuminen» la precisió del seu pretext en una atmosfera verbal suggeridora, en què predominen de llarg l'audàcia i la sorpresa sobre l'exactitud o la menció directa. Deixatada en versicles alliberats de cap escansió gaire estricta, l'expressió evita definir la situació del poema, que queda com atomitzada en una seqüència acumulativa de visions. Caracteritza aquestes visions una pauta d'usos verbals que serà aplicada sistemàticament en tot el llibre: supressió dels determinants («llençols ordien figures»), adjectivació inesperada («jardins esgarrinxats»), compressió de la sintaxi («arbreda, ja metall, estesa vora | rastre de foc»), i, per descomptat, l'atapeïment del vers d'imatges surreals («exèrcits negres, als teus ulls», «et vaig semblar d'ànecs els pits», «als vidres va néixer l'herba») i d'al·literacions vibrants («apunyalar el plany amb punxons de llum»). Si alguna connotació preval en tota l'obra des del seu mateix títol, és sens dubte la de la violència: *trencar, esquinçar, ferir, nafrear, esqueixar* són verbs conjugats tot sovint, al costat de sintagmes que busquen un impacte brusc i immediat: «crits assassinats», «migjorn suïcidat», «agres dents afusellades», «nits de filferro injectant mort»... (Bé podem presumir que la «tensió» excessiva que faria el llibre «desigual», en l'opinió de primera hora de Miquel Martí i Pol [1978], tenia força a veure amb aquesta mena de reiteracions.) L'estructura del llibre sembla respondre, doncs, a una gramàtica ben deliberada, en la qual no falten tampoc detalls esteticistes, com els «cavalls blancs al galop» o els «esbarts de gavines»; és interessant tanmateix constatar que alguna d'aquestes imatges —com ara la del «gessamí», símbol del desig correspost entre els amants—, va reapareixent com un autèntic *leit motiv*, cosa que convida a pensar en la creació d'aquesta obra en uns termes força pròxims als de les variacions musicals o als dels estudis recurrents sobre un mateix objecte propis dels artistes plàstics.

No sembla sobrer tota aquesta notícia sobre el repertori estilístic del recull, en primer lloc perquè aquest repertori, en la majoria dels seus recursos, serà d'ara endavant abandonat pel poeta, i en segon lloc, perquè permet apreciar per contrast l'efecte causat enmig de l'obra per una peça completament dissonant dins el conjunt i que Jaén va afegir a posteriori: com una sobtada prospecció cap a l'obra futura, «Figures sota la pluja d'un diumenge d'octubre de mil nou-cents setanta-quatre» és un poema que immergeix el lector en l'«estil Jaén» més inconfusible: l'alexandrí perfecte, l'amorosida cadència de la sintaxi, el gust tan estellesià per l'esment dels llocs, la serenitat del to i la precisió de l'anècdota són l'exacta antítesi de l'esperit de *Cadells de la fosca trencada* i el millor anunci de la poesia que els anys a venir havien d'inspirar:

He deixat tota oberta la finestra del quarto
perquè s'emporte el vent el record del teu flaire.
I assegut al recer del balcó de la casa
he mirat el carrer d'Amadeu de Savoia.

Com el Velázquez que ens guaita des del requadre que hi ha al fons de la seva tela més cèlebre, és com si Jaén, amb aquest poema retrospectiu i «a deshora», volgués subratllar, mirant-se ell mateix de lluny, la distància oberta entre aquells poemes i el present.

Si com hem dit el primer recull de Jaén el tancava un epíleg en què el poeta repensa l'amor perdut des d'un aeroport estranger, com si la distància física arribés a posar algun remei al neguit, els poemes que acabaran integrant el seu segon volum, *Cambra de mapes* (1982), converteixen decididament el viatge, la projecció sobre els quatre quadrants de la geografia, en una experiència de creixement i de maduració. Les dues extenses parts que el componen, designades com a «Llibre primer» i «Llibre segon», ens duen d'Itàlia i el Mediterrani fins a Galícia i la Bretanya, i més tard a Centreeuropa, en una ambientació que coincideix, des del punt de vista biogràfic, amb una intensa sèrie de viatges que l'autor va fer en aquests anys en el seu procés d'especialització com a arquitecte.

Les paraules de Josep Maria Llompart que fan de pòrtic de l'obra responen a les impressions que van causar al poeta mallorquí les peces incloses a *Les flors de bruc*, la *plaque* que va veure la llum el 1978 i que, un cop revisada, va esdevenir a la fi una de les seccions del llibre. Llompart saluda admirat algú de qui diu que «vincla versos com si fossin fassers», i el cert és que en les seves reflexions trobarem la clau de quin és el canvi operat en la concepció poètica de l'autor: tot parlant de la Bretanya real, els poemes invoquen també la Bretanya dels cavallers i els trobadors, de les fetilleres i del cicle artúric. En efecte, un dels trets més vistosos de *Cambra de mapes* és que, en obrir-se a la geografia, el poeta ho ha fet també a la història, i amb ella, a la llegenda i el mite. La «màgia» que Altaió i Sala detectaven en el seu estil, ara ja no caldrà que la busquem tant en la seva dicció, sinó més aviat en la concepció dels seus temes. El canvi, com és lògic, no és radical; en comptes d'un tall net, trobem una transició que són precisament els poemes de «L'Illa» i de «Les flors de bruc», pel fet de ser els més antics del recull, els que més bé l'exemplifiquen. Si els poemes bretons conserven encara molt del lèxic remuntat i agressiu propi de *Cadells...*, i si també hi roman gairebé intacte el gust per la imatge colpidora (que els referents de la mitologia cèltica subministren amb escreix), ara la situació ben detallada dels poemes i un increment del seu component meditatiu els comencen a allunyar de la rauxa irracionalista d'aquell primer llibre. A «L'Illa», l'ingredient mític el posa la figura d'Odisseu i el seu somiat retorn a Ítaca, però l'adopció d'una regularitat mètrica i estròfica —el poema es desplega en vuit sonets decasil·làbics blancs— imposa automàticament un ordre sobre els elements temàtics i fa que la sintaxi sigui molt més cenyida; cosa que tot plegat convé perfectament al caràcter elegíac de la peça: l'Ítaca real no pot ser mai la buscada per Ulisses, que no podrà recuperar «aquella altra des d'on | els dies clars s'albirava allà lluny | el cap de terra, els fars de la costa».

No es pot negar que l'associació comuna dels poemes, per grups, a un paisatge, a una toponímia i fins i tot a una climatologia fa que *Cambra de mapes*, sense deixar de ser un llibre unitari, compregui, en funció del seu referent, tot d'unitats perfectament distintives. Una menció especial la mereix sens dubte la secció de sis poemes de les «Cartes italianes», i per un doble motiu. D'una banda acredita fins a quin punt Jaén ha après ja a modular, amb acords i modes diversos, la seva veu lírica, ara capaç d'emmarcar, al poema titulat «Andrea Palladio, ciutadà de Vicenza», tot un monòleg dramàtic posat en boca del gran arquitecte renaixentista. L'artifici és volgut i evident, perquè els versos fan parlar un Palladio conscient de la seva fama pòstuma i dels futurs imitadors, però tanmateix la humanitat del retrat de l'artista vell resulta extraordinària, així com el seu escepticisme sobre l'efecte real dels seus treballs i creacions: «Tot és una ficció. [...] | Joc de fugues per a nans. Perspectives. Escenaris». L'altre atractiu prové de comprovar com el poeta no s'està limitant a comprendre

un enfilall de peces que tan sols repetirien un itinerari exterior i «turístic», com qui col·lecciona postals, sinó que juga amb les formes de l'enunciació i del punt de vista per elevar la reflexió cap al terreny de la percepció i de la memòria: així, la ciutat de Ravenna és enyorada des de la de València («Diumenge a València»), de la mateixa manera que més tard un entorn tan distint com la plujosa Compostel·la serà l'idoni per recordar la valenciana vall de la Drova, o que les palmeres d'una imaginada Jamaica remetran a les de l'Elx natal. Tot semblaria subscriure aquella màxima del *Zibaldone* leopardià segons la qual el present no és mai poètic, mentre que qualsevol objecte o lloc «sarà *poetichissimo*» pel sol fet de ser recordat. Sobretot, però, el que es fa ben palès és la idea (que ja descobria l'heroi homèric del poema inicial) que molt més importants que els espais físics, que els edificis i les ciutats, són els afectes que s'hi associen, les persones amb qui els hem viscut i per qui els hem estimat. No es tracta en cap moment, per tant, de jugar la carta fàcil del cosmopolitisme, ni de la gratuïta al·lusió *posh*, sinó de ser fidel al registre d'una experiència sentimental indestruïble d'uns instants i d'uns llocs.

Aquesta continua sent, en essència, la lliçó despresa de la segona part del llibre. Les seves «Elegies», per bé que localitzades en un marc urbà perfectament recognoscible —Praga, Roma, Berlín, Bolonya—, no es lliuren a la melangia per causa de la bellesa dels indrets o del seu esplendorós passat monumental (al qual, per si fos poc, una mirada d'arquitecte és especialment sensible), sinó perquè hauran estat l'escenari d'una felicitat compartida més o menys fugaç. La darrera de totes és la més completa i reeixida, per la vivacitat amb què present i passat, experiència i nostàlgia, trenen alternadament les seves deu estances, en què les «impossibles i belles històries perdudes | com aigua entre les mans» esdevenen l'obsessiva repetició d'uns moments de plenitud a què la memòria malda per aferrar-se. En aquest sentit, l'última composició del llibre i que dona el seu títol al volum, clou a la perfecció tot el cicle: «Cambra de mapes» es construeix de nou com un comiat, el comiat a una etapa de la pròpia vida i a la persona estimada, la companyia de la qual ha tenyit per sempre tantes coses. El centenar exacte de versos sobre el qual va fluït el discurs assoleix el punt més alt de lirisme de la poesia jaeniana fins a aquell moment, i no són aliens a aquesta qualitat, naturalment, ni la seguretat de l'escansió alexandrina, lliure tanmateix de tota rigidesa, ni el to conversacional, adreçat en vocatiu al tu de l'amant que ja no ho és, ni el realisme amb què la situació apareix delineada:

Faré una altra ciutat que els teus ulls no han de veure.
 No et contaré més somnis, ni països fantàstics,
 ni tractats de dragons que amb colors assenyalen
 rutes d'or i canyella en la pell, flors del mapa.
 No et contaré ja històries d'aquesta ciutat clara
 on m'he quedat tan sol.

Malgrat no tenir ja moltes coses en comú amb els altres títols d'aquella col·lecció, *Cambra de mapes* va acabar apareixent amb el número seixanta-dos en la llista dels prestigiosos «Llibres del Mall», i a fe (n'hi havia prou motius) que molts lectors se'n devien felicitar.

A la diversitat i dispersió de les experiències de *Cambra de mapes*, el poemari més «europeu» de Jaén, res no hi podria fer de més bon complement que una obra com ara *La Festa* (1982), de versos escrits simultàniament als altres, però impulsats per un moviment diametralment contrari, centrípet, bolcat sobre la localitat, les tradicions i els referents del territori més familiar i immediat. No ens ha d'estranyar gens aquest «replegament» sobre el món il·licità si pensem que data del 1980 un poema espars, guanyador de la Flor Natural als

Jocs Florals de Barcelona («Poema per a ben morir», del qual haurem de parlar més endavant), que ja consumava, i de quina manera, aquest gir cap a la realitat entranyable del *paese*. La singularitat absoluta d'aquest llibre ve donada pel compromís que assumeix de recrear totes les circumstàncies rituals, tots els actes i cerimònies populars que envolten la celebració estival, durant el mes d'agost, del Misteri d'Elx. I de fer-ho amb una voluntat que gairebé es podria qualificar de documental, com ho justifica a més a més la seva gènesi, ja que el llibre va ser compost en només una setmana, en coincidència exacta amb les dates del Misteri. D'aquesta manera, el drama sacre representat a la basílica de Santa Maria, amb la mort i apoteosi de la Mare de Déu i cadascun dels passos del seu desenvolupament, i per extensió totes les festes que la ciutat commemora per a l'ocasió, esdevenen l'objecte exclusiu dels poemes del recull. Això els dona com és lògic un caràcter inconfusible, que diversos trets estilístics acrediten a consciència: la perfecta discreció d'un jo poètic que —com una càmera cinematogràfica, es diria— s'esborra del poema i desapareix virtualment, dissolt en el subjecte col·lectiu, el poble d'Elx, autèntic protagonista de la Festa; l'estil nominal, excepcionalment enumeratiu, de l'escriptura, que sembla abocada a l'«inventari» i al gust elemental d'anomenar un rere l'altre tots els detalls d'uns costums tan coneguts i propis; la seqüència d'episodis, escrupolosament ajustada a la litúrgia de l'esdeveniment, des de l'*albà* de la vigília a l'acte religiós, passant pel descens de l'àngel a la *mangrana* fins a la processó i la *rescèlica*; la saborosa inclusió, per fi, de veus anònimes i l'ús ufanós de termes dialectals, o de només coneguts pels habituals d'aquestes diades.

El fet que Jaén esculli com a model formal hegemònic del llibre el sonet blanc, d'alexandrins més esticomítics que mai, fins i tot entre hemistiquis, s'adiu molt bé al propòsit d'anar registrant com en un catàleg les hores més festives en la vida de la ciutat. Mirant la pirotècnia amb ulls fascinats de nen, o la representació del Misteri amb ulls devots de feligrès, la veu poètica suprimeix qualsevol distància respecte al que descriu, i l'empatia total aconsegueix traslladar-nos al centre de l'escena. Tot parlant d'una obra germana d'aquesta, *Llibre de la Festa d'Elx* (1984), en què el Jaén prosista descrivia la història, el sentit i els diversos quadres de la celebració, Vicent Andrés Estellés va subratllar la «viva meravella» que traspuava l'escrit, capaç de situar el lector «entre l'estupefacció general i l'emoció particular, privadíssima, del creient»; l'efecte poderós d'una idèntica immersió és també el principal mèrit d'aquestes composicions. Tan sols els poemes primer i últim, que emmarquen el conjunt, presenten una variació en aquest sentit: l'un homenatja precisament Estellés, del mestratge del qual tant de profit treu el recull (en la forma, el tema i actitud), i l'altre, una mena d'*envoi* final, certifica des del plural «nosaltres» dels seus versos quin és també el lector ideal de l'obra: «Som la Festa». En últim terme, no es pot passar per alt que les primeres composicions del llibre («Horts de palmeres», «Agost»), destinades a fer reviuere el context de la Festa, anuncien ja una de les facetes més conegudes del Jaén posterior, aquella que el mostrarà consagrat a preservar en paraules el record més emotiu d'uns espais en greu perill de desaparició. Ni podem desatendre tampoc, en la mateixa línia, que la dedicatòria formal del llibre —el poeta entraria aviat a treballar com a arquitecte municipal de la ciutat— és una denúncia directa en nom de «les palmeres d'Elx, que les estan matant».

Segurament és bastant ociós, per principi, provar de determinar quines raons han dut un poeta a compondre la seva obra en l'ordre concret que dicta la seva successió cronològica, de tan nombrosos i variats com són els motius (i els atzars) que hi han pogut intervenir. En el cas de Gaspar Jaén, potser l'últim llibre que hom esperaria després de *La Festa* és el que efectivament el segueix en data de composició (tot i el llarg lapse de temps que els separa), i que va ser publicat amb el títol de *Fragments* el 1991, havent obtingut aquell mateix any el Premi Vicent Andrés Estellés de poesia. No poden ser més grans els contrastos entre

l'exterioritat de l'un i la privacitat de l'altre, entre aquella exaltada participació d'una commemoració col·lectiva i ancestral i aquest dolor d'una ferida personal, conseqüència d'una passió amorosa fallida. Ben mirat, però, potser no sigui del tot erroni suggerir un vincle profund entre les dues obres; al cap i a la fi, el nostre poeta ha dit que «en cap altre llibre es troba l'essència de la meua poesia com en els sonets de *La Festa*». És com si el retorn a l'origen, a l'arrel més fonda de la personalitat, en allò que la lliga per sempre a un país i a uns costums, hagués facultat Jaén (alliberat, estem temptats de dir) per provar de fer el mateix en la dimensió més íntima de la identitat moral i sexual. Com si passar comptes amb els convilatans en la fe comuna donés llicència per passar-les, per fi, amb els propis desigs i sentiments. És clar que no podem deixar de ser conscients, en parlar-ne en aquests termes, que *Fragments* (recull que aquí trobarem sota l'epígraf lul·lià *De l'amant a l'amat*) ha estat unànimement reconegut com un llibre excepcional per la franquesa amb què al·ludeix a la naturalesa homosexual de la relació amorosa que poetitza. En rigor, no pot afirmar-se que la novetat del fet sigui absoluta, dins la poesia jaeniana. Tot i la indefinició a què conduïa el registre simbòlic de *Cadells de la fosca trencada*, l'amant invocat ja era, per al lector atent, presumiblement masculí. Com també ho era tothora l'interlocutor de *Cambra de mapes*, o — també en aquest llibre — el visitant de «Tròpics», el mariner del poema homònim o el noi romanès de l'«Elegia de Praga». No és menys cert, això sí, que aquest vincle amorós era objecte fins ara d'un tractament elusiu i indirecte, que la *fosca* ajudava a convertir en furtiu o només explícit quan era aplicat a una situació del tot aliena, com la dels homes que «busquen | homes que estan ocults, amagats entre els arbres, | darrere els autobusos d'una estació pròxima» («Dues elegies a Roma»). I en aquest sentit sí que cal dir que *Fragments*, en abraçar sense cap rubor els pressupòsits d'una lírica confessional, resulta sempre explícit pel que fa a la condició homoeròtica de l'amor evocat i no vacil·la a expressar-lo amb una perfecta i magnífica naturalitat — amb un «dring d'autenticitat íntima», en paraules d'Enric Sòria [1997: 211]. Tant és així, que fóra vana qualsevol empresa que volgués fer de l'obra una denúncia oberta, en clau vindicativa, d'un col·lectiu discriminat: la invariable assumptió que aquí mostra el poeta de la normalitat del sexe entre dos homes desarmarà qui hi vagi en cerca del menor element escabrós, turmentat o polèmic. Amb això, molt de compte, no volem dir que el jo poètic no sigui pesarosament conscient de l'estigma social que persegueix l'homosexualitat; l'«amor secret» que té «la por d'un injust càstig a l'injust món dels homes» («XIII»), i que han reclòs en «calls» i «guetos» («XVIII») és assumit amargament, però el seu objectiu no és en tot cas el fàcil al·legat en nom d'uns drets inqüestionables, sinó una meditació molt més terrible:

¿No hi ha amor que perdure
per a aquells que estimem l'espill del propi cos?
Ens sobrevé l'amor sens futur ni propòsit,
a l'atzar de la sort, avisats per la vida
que cap ser estimat no envellirà amb nosaltres [...] («XIV»)

Un tast tan breu com aquest ja ens revela per si sol que no ha de ser pas temàticament com hauríem de ponderar els màxims mèrits del llibre; caldrà fins i tot demanar-se si en el clamor general cal excedir-se gaire més en un elogi només de la *sinceritat* del llibre, perquè ja hem tardat a dir que som davant, indiscutiblement, d'un dels millors títols de l'autor. Unida a una dicció segura i afinada, la consciència dels grans actius del seu estil (cordialitat del to directe, eficàcia emotiva de l'apòstrofe, claredat formal, el savi ús del *pathos* i el decantament definitiu per una poesia centrada en l'*erlebnis*), garanteixen a Jaén la intensitat i el valor d'aquest renovat plany per l'amor dissortat.

Com diuen el títol i el text del primer dels poemes de l'obra (que en nombre de trenta, numerats a la romana, no es disposaran segons cap divisió interna), el seu contingut està format pel que semblarien els vestigis conservats d'una relació ja acabada, per uns *fragments* («que ja no serveixen per a res, | ni a res, ni a ningú») presentats com si res no pogués connectar en un tot estable, més enllà de la pura col·lecció, del trencadís que forma la seva dispersió: «a les mans et posí el meu cor i l'alè | però ho vas deixar caure i es va fer mil bocins» («XIV»). La brutal *captatio benevolentiae* inicial que acabem de citar no ens ha de fer pensar en cap falsa modèstia de poeta, sinó en el dolor per la irreversibilitat d'una història definitivament conclosa i en l'únic sentit a què pot aspirar el seu record escrit: «Sempre inicio el poema | per guarir-me d'alguna solitud». I de nou els versos esdevenen confiança i fe de vida; agermanant el magisteri d'Ausiàs March i d'Estellés, el jo poètic converteix en equació *fets d'amor* i memòria: «¿com podria oblidar-te | si, animal de records, pels meus anys m'acompanyen | tots aquells que he estimat pels camins de la vida?» («III»).

Per damunt de tot, si alguna cosa sorprèn de manera profunda en la suma d'aquesta trentena de poemes és la força que aconseguixen arrencar com a resultat de la seva cohesió, del seu realisme i de la precisió de la seva anàlisi moral. De la cohesió, per començar, perquè la unitat de l'obra —perfecta del moment que no hi ha cap variació ni pel que fa al tema ni pel que fa a la interlocució (l'anònim amant és apel·lat del primer vers fins a l'últim)— permet que la immersió del lector en el drama de la veu poètica sigui tan eficaç com completa. Del realisme, perquè ja som ben lluny de l'oripell verbal de *Cadells de la fosca trencada*, i aquí les situacions evocades es revesteixen d'una profusió de detalls nítids que encomanen al discurs una màxima versemblança, per què no dir-ho, narrativa: les taques d'oli a la granota blava de l'estimat, l'embolcall del llibre de regal, l'estufa de gas que escalfava el carrer..., són solament alguns de la pila d'encerts en la creació d'allò que Barthes designava com «l'efecte del real». Finalment, i gairebé com la conseqüència inevitable dels dos anteriors, s'imposa per la seva finesa una anàlisi moral, una prospecció dels sentiments, d'una subtileza que poèticament sol passar molt alta. Si al primer recull de Jaén no passàvem del binomi format per l'exaltació del goig físic i la desesperació de l'absència, aquí la gamma de matisos en el turment del personatge poètic s'ha vist ampliada de forma exponencial. Qui estigui familiaritzat amb les tribulacions del pobre Swann, i del mateix Marcel, a la *Recherche* proustiana, en aquell prodigi analític d'un cor en carn viva, també agrairà aquí que entre el despit inicial, propi de qui ha estat rebutjat, i la final consolació per via literària que assaja el jo poètic, fiat al record i a la posteritat, el llibre enfronti al mirall totes les cares de la pena. Perquè hi ha l'enuig engelosit de qui, com Catul a Lèsbia, amonesta l'amant pronosticant-li que ningú l'estimarà com ell («I», «II»); hi ha l'ebrietat del record, insuficient per molt que es revisiti («VII»-«XI»); hi ha la punxada de l'edat, de qui se sap abandonat per algú que és jove i bell («VIII»); hi ha el desfici de qui veu acomplert un final ja temut fins i tot en les hores més felices («XII»); hi ha el turment de qui cerca explicacions, motius, culpables («XV»); hi ha la solitud insuportable que es busca apaivagar amb el tacte d'altres cossos («XIX»); hi ha el propòsit difícil de la superació, de posar-hi pell morta («XXVII»); i una conformitat, a la fi, que diposita noblement en la paraula, en la poesia, el poder de convertir-se en «cauteri de ferides» (XXX). Com sempre ha ensenyat la retòrica, quan el discurs de qui és feble exposa la seva situació amb absoluta lucidesa, sense cap fingiment ni cap escarafall, l'honestedat de la seva posició resulta inatacable —i en aquest sentit, molt dur hauria de tenir el cor qui llegeixi *Fragments* i no senti, emocionat, allò que Shakespeare en deia «el cop de la compassió».

En un ordre més formal, gens negligible si no oblidem que ens ocupem no sols de sentiments, sinó d'una obra artística, valdrà la pena consignar també com el poeta ha sabut donar varietat a la lletania del seu desamor per mitjans tan reeixits com l'alternança dels

temps verbals, que oscil·len entre el passat del record d'aquells instants que van ser compartits i el futur que el jo poètic augura per a l'amant un cop se n'ha allunyat —com si tot el poemari, d'alguna manera, fos escrit des de la «zona zero» d'un present immòbil, ple de sofriment, que no para de mirar endarrere i endavant, entre l'ahir perdut i l'esperança d'un demà que sap fictícia. Mai Jaén no haurà fet de l'alexandrí un metre més fluent, més expansiu, més dúctil. Ni mai aquell artifici que buscava amb afany en els seus primers textos no haurà estat més ben bescanviat pel to discret, senzill, de qui parla amb algú mirant-lo cara a cara. Probablement aquests dos últims aspectes de la seva escriptura no són els que hauran tingut un menor pes a l'hora de sostraure aquests *Fragments* del perill que més podia amenaçar-los: per ells haurà pogut el poeta parlar només de sentiments durant set-cents versos sense sonar sentimental en cap moment.

Si l'obra del poeta d'Elx inaugurava la dècada dels noranta amb *Fragments*, va acabar-la acomiadant amb el llibre titulat *Del temps present*, que va ser publicat el 1998, si bé contenia textos molt anteriors, algun d'ells esbossat més de quinze anys abans. L'encapçala un extens epígraf d'Octavio Paz, espigolat de les paraules que el poeta mexicà va llegir en rebre el Premi Nobel; la seva reflexió sobre la modernitat («La búsqueda del presente») serveix a Jaén per manllevar a l'autor de *Piedra de sol* una veritable consigna: l'aspiració a «*ser de mi tiempo y de mi siglo*». Aquest objectiu que un profà diria fàcilment a l'abast de qualsevol té però una traducció poètica que dista de resultar senzilla, com saben els qui han escrit poesia després de Baudelaire, i per al nostre poeta esdevindrà un estímul per annexionar-se alguna província poètica que fins ara ni tan sols havia fressat. La sorpresa de qui llegeix el primer poema («Acta») és notable: encara que el tema és la potència de l'escriptura per dominar la realitat, preservant-la i, d'alguna manera, creant-la fins i tot —res gaire allunyat de l'opció final de *Fragments* per una posteritat escrita—, la seva presentació distanciada i objectiva, tan aliena al jo poètic («Es reunien els homes per a tractar | de la cosa pública [...]»), no té precedents en la seva obra. I és que el que encara els lectors no li havien vist, de tan unitàries com havien estat fins aleshores totes les seves col·leccions, era un llibre d'estructura convencional, amb lloc per a la poesia civil, per als pretextos ocasionals i diversos, per als homenatges personals (cap recull no conté un nombre més alt de poemes dedicats), per a l'epigrama reflexiu, per a l'exercici de l'ècfrasi i, naturalment, també per a la poesia amorosa i meditativa, però aquest cop sense el peu forçat d'un caràcter cíclic ni d'una determinada anècdota a la qual haver de subjectar-se. Llibertat i heterogeneïtat defineixen els textos que conformen, doncs, el llibre més miscel·lani de l'autor, resultat, no cal insistir-hi, de no voler connectar els textos de cap més manera que per la seva contigüitat sota una mateixa firma i en un mateix *present*. Una actualitat que dicta per tant els seus temes, ja siguin en forma de tribut als amics artistes, d'elegia pels qui han passat avall, de record dels antics companys d'estudis o de salutació als alumnes d'avui... (En la que serà l'ordenació final de la poesia completa de Jaén som, cal fer-hi atenció, davant la peça central, la frontissa entre les dues meitats del conjunt, en una mena d'interludi entre un moviment més decantat cap al plany per la pèrdua de l'amor, propi de la majoria dels llibres precedents, i un altre moviment bolcat sobre l'enyor del territori, que marcarà amb la seva hegemonia els títols que encara ens falten per considerar.) En qualsevol cas, no es pot deixar de dir que, dispersa entremig del seguit de composicions, dins *Del temps present* ens està esperant alguna autèntica joia, no per casualitat vinculada als temes o les formes de què més bon rendiment sap treure habitualment el poeta. En aquest sentit, «*Six Past Eleven Train*» fa mèrits per figurar entre les millors peces escrites mai per Jaén. El seu tema són les periòdiques però fugaces trobades del jo poètic amb un bon amic, marcades tanmateix per una rutina invariable que, unida a una manca d'autèntica passió, impedirà que la relació esdevingui plena i feliç. La primera secció del

poema dibuixa la placidesa d'uns moments que, com la dels amants de *A Brief Encounter*, limitats pel calendari i la distància, convida a fer plans, viatges, el somni d'un futur distint. El segon tram, molt més amarg, i sense cap indulgència del jo cap a ell mateix, pronostica la fi pròxima d'aquesta història d'un amor mal repartit, que no ha estat mutu. La veu que tants cops hem sentit plànyer l'abandó i la soledat afronta aquest cop amb duresa la consciència de trobar-se a l'altra banda, «amb la intensa recança de no voler-te prou». L'apel·lació directa al tu i la mirada neta sobre la situació que res no edulcora ni maquilla fan especialment memorable el final del poema, quan el jo descobreix «que la vida és injusta | amb els humans que estimen: em sabré injust amb tu». Com en aquella vella pel·lícula anglesa, també hi ha prefigurats un darrer viatge en tren —en l'acostumat últim tren de diumenge a la nit— i una evidència final:

sabrem
amb un plany trist de pena
que ja no és dolç viure tot sabent que m'estimes.
I tornaràs amb llàgrimes a la teua ciutat
amb aquest mateix tren
de les onze i sis minuts de la nit
que passa per la bruta estació de tren
del gris eixample d'Elx.

D'altres dos poemes com «Paisatge» i «De la casa dels pares», bé es podrien fer uns elogis gairebé igual de calorosos: si el primer registra la decisió del poeta de no renunciar malgrat tot a servir l'esperança i jugar encara «l'esquiú joc de l'amor», el segon constata amb desolació serena i lenta la vellesa dels pares i, amb ella, l'emblema de «la teua pròpia maduresa, | un preludi del teu propi final». El fet que aquestes últimes dues peces pertanyin a la segona part del llibre les distingeix a més amb un ús comú a tots els altres textos d'aquesta meitat: el «tu» tan ben manejat sempre per Jaén no és aquí el d'un destinatari més o menys distant, més o menys sord a les confidències o els precés, sinó la imatge especular del mateix jo, que desdobra així les seves reflexions sobre aquest moment de la seva vida, quan encara la pell, tot i gastada, «esperarà amb deler | la tremolor del sol i la carícia» —un ús molt recurrent en la poesia contemporània però que no haurà estat fins aquí que Jaén l'incorporés al seu ben proveït repertori líric.

El lapse cronològic que va separar *Del temps present* i el següent volum, el molt guardonat *Pòntiques* (2000), va ser excepcionalment breu, només dos anys, per bé que bona part de les composicions d'aquest últim ja dataven d'una dècada llarga enrere. Un escrúpol d'historiador ens obligaria a consignar que entre tots dos també van veure la llum els sonets de *L'antic jardí d'Ítaca* (dels quals parlarem més tard), però, com ja hem dit abans, és l'obra revisada del poeta, en el seu ordre i configuració final, la que hem volgut resseguir. Sigui com sigui, cal dir de pressa que la novetat que suposa *Pòntiques* en la producció del poeta del Vinalopó és absoluta i indubtable. Allò que Gabriel Ferrater, tot parlant de Robert Browning, proposava anomenar «poemes de caracterització» —que els anglesos convenen a designar com a *dramatic monologue*— no era per a Gaspar Jaén una possibilitat desconeguda: ja hem destacat com un poema de *Cambra de mapes* el convidava a impostar la veu d'un altre arquitecte, l'artista del *Cinquecento* Andrea Palladio, però l'exercici no havia superat de gaire una trentena de versos. L'ambició d'aquest altre projecte parla per si sola: es tracta d'aixecar tot un llibre contrafent la veu del poeta llatí Ovidi des del seu exili de Tomis, des del Pontus que dona raó del títol de l'obra. Però no pas, per descomptat, per engegar una artificiosa

imitació culturalista, sinó per objectivar en un referent dos mil·lennis distant una història ben propera i actual: en el bandejament per part d'August que duria l'autor de *Tristia* fins al Mar Negre, hi veu Jaén un correlat possible de la seva pròpia dissort al servei del municipi de la seva ciutat, cosa que dona al llibre l'afegit d'un text *à clef* amb al·lusions a personatges reals. El relleu al davant de l'alcaldia d'Elx i les seves repercussions directes per a Jaén són el teló de fons que dona a *Pòntiques* una dimensió inqüestionablement política —per començar, en el sentit més etimològic d'aquest terme, deriva de *polis*— que eixampla encara més la panòpia de registres del nostre poeta. És inevitable, és clar, pensar en les *Horacianes* de Vicent Andrés Estellés, en què el poeta de Burjassot trasllada a la Roma de l'Imperi la seva incomodíssima situació professional dins el diari *Las Provincias*, però la diferència és significativa, ja que si a Estellés no l'amoïnava en excés l'anacronisme i el recurs històric era adoptat de forma laxa, Jaén en canvi respecta la ficció escollida i adapta fins i tot la seva dicció, més lapidària, més patrícia que mai, a una aparença clàssica.

Els vint poemes de què consta el llibre recuperen l'alexandrí tan car a l'autor, i es reparteixen en dues seccions respectivament titulades «Cants de pregària» i «Cants de comiat». Sentim per començar, com no podia ser altrament, la veu real d'Ovidi, de les seves epístoles *Ex Ponto* («a vegades les llàgrimes tenen el pes de les paraules»), i ho tornarem a fer a l'inici de cada secció, amb sengles citacions de la mateixa correspondència. Fins i tot l'incipit del volum remet al de les *Tristes* ovidianes, amb la seva famosa al·lusió a «la tristíssima imatge de la més negra nit». Però així com l'escriptor romà s'adreçava en aquelles cartes a persones diverses (la seva dona, els seus amics Sever i Màxim), a *Pòntiques* fa Jaén que el jo poètic interpel·li exclusivament l'emperador, el «cèsar» (una minúscula d'homenatge a Estellés), responsable de la seva caiguda, en un desfavor lamentable que no pot veure sinó com a ingrati fruit de la maledicència de totes aquelles «llengües de serp» que davant seu l'han calumniat. Discursivament, la situació es revela plena de possibilitats poètiques, i no solament perquè el lector vagi «traduint» al cas local, en clau il·licitana, el conflicte que els versos descriuen; ho fa perquè en primer lloc aporta a la veu jaeniana un to d'irada denúncia inèdit fins al moment, que no estalvia truculències («llengües pèrfides», «abominables monstres», «podrint-los l'ull del cor»), però que sobretot s'eleva en la defensa d'uns valors cívics i un progrés que els enemics trepitgen:

Menteixen, cèsar. Ells no estimaran mai Roma
com nosaltres: la seua llibertat i grandesa,
el seu paisatge verd, els fets antics del poble» («IV»).

Precisament és la distància enunciativa que el joc ovidià procura la que deixa marge perquè el poeta parli d'ell mateix (l'acabem de veure referir-se a ell mateix amb un majestàtic «nosaltres») amb llicència per poder fer la pròpia apologia sense resultar indecorós. L'autoretrat de Gaspar Jaén que el sisè poema (i en un monòleg dramàtic!) projecta en una tercera persona acaba sent d'una dignitat moral i una habilitat literària extraordinàries:

No impediràs que quede —oh fatal infortuni!—
sense veu i a mercè d'una sort enemiga
qui com pocs ha estimat els monuments de Roma,
aquell qui va cantar les termes, les basíliques,
la seua Festa gran, les palmes del port d'òstia?
¿Ha de ser presoner d'enveges i calúmnies
aquell que els noms de Roma i els seus nobles patricis
ha exalçat per països del món tot conegut [...]?

Si el primer llibre d'aquestes *Pòntiques* es constitueix com el vehement suplicatori del poeta en desgràcia, el segon afronta ja amb endurança la injustícia del càstig i dibuixa el camí de l'exili. És un terreny adobat perquè la vena elegíaca del poeta aflori en tota la seva emocionant bellesa, deutora com sempre d'una rara capacitat per concretar imaginativament l'autèntic cabal de la pèrdua:

Saps com hem estimat
per la serra sense arbres els capvespres d'autumne,
entre els horts de palmeres a les llunes d'agost,
per la llum de les cambres els diumenges a casa. («X»)

Són poemes que traspuen l'amargor de l'empleat públic que comprova impotent com de vans han estat els seus esforços per fer la societat una mica més justa, el poder una mica menys arbitrari; per evitar el triomf dels qui «impunes, destrueixen | el que més estimem, la nostra ciutat mare» («XIII»). El desengany anima la seqüència dels darrers poemes, que acusen la derrota política i diuen adéu, despitosos, al cèsar i la seva cohort de miserables. Però no és pas la bilis allò que dóna el seu màxim valor a aquest final, sinó el doble regal, moral i estètic, que s'hi arriba a escolar en algunes peces. Ens referim al poema «XVIII», una greu meditació sobre l'equívoca naturalesa del poder, la seva representativitat i el dret que l'assisteix: l'emperador és amonestat amb el record que «no depèn de tu que el teu poble t'estime | sinó d'un dels teus actes, atzar en mans dels déus». I també, és clar, a l'excel·lent poema «XVI», on la troballa del pretext idoni —una caiguda del jo poètic quan tot just era infant— dispara la puixança dels seus versos fins un àmbit molt superior, ja molt lluny de qualsevol contenció municipal, de qualsevol context massa específic:

¿Per què deu ser que créixer (això que en diuen fer-se
un home —o una dona) és anar aplegant
sangtraïts, cicatrius arreu el cos i l'ànima?
Mil voltes revingut el tall que al front ens férem
quan teníem cinc anys i vam caure de boca
i el cap ens colpejàrem en la dura vorada
del carrer de ca nostra i el caire viu de pedra
ens obrí una ferida per on brollà la sang
i, fonda, no es tancà en no ser suturada
al temple d'Esculapi pels seguidors d'Hipòcrates
i en la pell ens deixà un lleu senyal per sempre.

És exemplar, diríem, el passatge, en la mesura que aconseguix amalgamar del tot, sense forçar-los, la noció més genèrica —madurar vol dir sumar ferides—, la representació vivaç de l'anècdota infantil i l'argúcia juganera de disfressar assumpte i expressió amb la disfressa del món grecollatí, distintiu últim d'aquest singular llibre del poeta.

En una concepció que comença a ser-nos familiar, i que pot recordar l'estratègia d'un salt de cavall damunt de l'escaquer, l'obra següent de Gaspar Jaén torna a estar clarament vinculada a la que la precedia, però s'adreça a uns objectius i uns resultats radicalment diferents. Si a la base de *Pòntiques* hi havia l'amor per una ciutat i la defensa d'aquell programa —ai las, avortat— que volia mirar de seguir construint-la, no es pot dir que *Territoris* (2003) sigui en el fons gaire menys polític en la seva concepció com a llibre. Els

seus cent vint-i-cinc versos integren, de fet, un únic i extens poema, el títol i la dedicatòria del qual (al biòleg Ramon Folch, una autoritat en la gestió del territori i del patrimoni natural) ja haurien de posar-nos sobre la pista de la seva significació. Si en les seves famoses «Corrandes d'exili» el poeta Pere Quart parlava d'«una pàtria tan petita | que la somio completa», aquí Jaén és capaç de cloure en una sola composició, com si fos el resultat de la privilegiada vista d'un ocell que travessés els nostres cels, una imatge física sencera dels Països Catalans. Cal deixar constància que la primera versió que el poema va conèixer, el 1988 —com a resposta a un encàrrec de Celdoni Fonoll, que n'enregistraria el recitat d'un fragment—, tenia com a context els actes i les commemoracions del Mil·lenari de Catalunya, en record dels mil anys transcorreguts des del naixement polític del país; amb el títol de «Mil·lenari, tardor», la peça va guanyar l'Englantina d'or als Jocs Florals barcelonins de l'any següent. La connotació política que algú derivaria simplement de la celebració de l'efemèride esdevé nítida i rotunda del moment que el poeta projecta la seva mirada sobre uns territoris (terme que acabaria donant títol definitiu a l'obra) que abasten des de Perpinyà fins a Palma, de Barcelona fins al seu Elx entranyable. La història, la llengua i la cultura comunes, invocades orgullosament pel jo poètic, són l'argument que fa inequívoca la ideologia que sosté la peça. El somni «de ser i de ser del tot, plenament», un eco literal de les paraules del famós *motto* del *Llibre d'exilis* de Vicent Andrés Estellés, torna a agermanar Jaén amb el gegant de Burjassot aquest cop en les compartides conviccions sobre el legítim estatut polític del país i el seu necessari reconeixement.

Des del punt de vista de la seva construcció com a poema, *Territoris* satisfà un cop més l'expectativa del lector que busca reconèixer un estil que aprecia de fa temps però que no aplaudirà menys el fet de veure'l associat aquesta vegada a uns efectes tot nous. Mai com ara en Jaén l'espaiosa amplitud del dodecasíl·lab cesurat no s'havia mostrat tan apta per a l'enumeració, indispensable en aquesta peça si el que es vol és fer desfilar davant nostre la diversitat riquíssima dels paisatges nacionals. Per moments ens diríem temptats de recordar els seguits de visions, curulles de topònims, a què tan donat va ser el Verdaguer de *Canigó* («els prats rasos que al Pirineu ja deuen tenir neu primerenca, la tardor a les valls de Benasc i Boí, vora antigues esglésies romàniques»), però no podem desatendre que en cap moment la veu no pretén assolir aquí una volada èpica, sinó anar desgranant l'evocació dels indrets diferents de tot el país al pas lent d'una meditació pausada, provocada per la melancolia d'un vespre plujós de novembre. Seríem doncs, en tot cas, més a prop d'aquell memorable «Plou» de Josep Carner, en què el poema figura elevar-se sobre el mapa i ensenyar-nos com plou «a totes les estacions de França», però amb un reforç molt clar, no obstant, de la situació d'enunciació des de la qual s'expressa el poeta. (El mateix Gaspar Jaén m'apunta com va escriure tot amb un record ben conscient del final del relat de Joyce «Els morts», amb el protagonista mirant caure la neu que imagina colgant tota Irlanda i la tomba de Michael Furey, l'amant que la seva dona mai no ha pogut oblidar.) A *Territoris*, en efecte, el país «passa davant» dels ulls del poeta, però és només perquè ell, mentre recorre la casa i l'hort dels pares, l'imagina, racó per racó, sota la mateixa pluja, simultàniament. És aquesta unitat de percepció la que aconsegueix donar plena versemblança al supòsit del poeta i encomana amb encert, de pas, la idea de la unitat de la pàtria, pel fet de ser susceptible —per tornar al vers de Joan Oliver— de ser somiada d'un cop, tota completa. En última instància, un detall no del tot insignificant contribueix a subratllar la solemnitat de la visió, i és que l'elasticitat habitual dels alexandrins jaenians cedeix el pas aquí a una sintaxi que, condicionada per una rima assonant alterna, recorre sovint a la inversió i l'hipèrbaton («les roses desfullant-se anar deuen», «per a aquells que criaven conills al corral vendre'ls»), com un fre a la naturalitat del to en benefici d'un registre un punt més emfàtic, un pèl arcaïtzant, com enlairat per damunt de totes les variants del domini del català.

«Ara estaran xopant-se de boira els empedrats | de París i les lloses del Pati de Sant Roc...». El record de Vicent Andrés Estellés, en aquest cas d'un pas famós del seu *Coral romput*, era un altre dels que inevitablement venien a la ment amb la lectura de *Territoris*. El metre utilitzat i el curs abundant de l'enumeració podien evocar-lo, com també l'estampa en què Jaén, en la darrera secció, rememora les pel·lícules i els cinemes dels seus tretze anys, d'un sabor neorealista molt afí a alguns poemes de *Llibre de meravelles*. El seu deute amb l'autor burjassoter serà sempre molt gran i evident, però de l'últim que podríem titllar el poeta il·licità és de no ser agraït: a les nombroses cites disperses per tota la seva producció, a les imitacions admiratives, cal afegir el poema pòrtic de *La Festa*, convertit en una ofrena cap al «Vicent» autor d'un *Llibre d'Elx*. I per damunt de tot cal afegir-hi, naturalment, el següent llibre que teixeix el tapís de la seva obra completa: *Estellesiana*. Alguns dels poemes que el componen ja van ser escrits durant l'últim any de la vida d'Estellés, però la seva mort, el 1993, va ser l'esperó dolorós perquè aquelles poques composicions creixessin fins a esdevenir tot un recull, que apareixeria l'any 2007 (igual que ja abans ho havia fet *Territoris*) a l'editorial Arola, en companyia de les belles fotografies de Rafael López-Monné. El llibre és ple d'emoció, i el que cal subratllar és que, més enllà del tribut literari, hi ha l'expansió elegíaca de qui ha perdut un amic i vol fer de l'enunciat líric una resolta negació de l'absència; com diuen els dos versos que tanquen el seu poema inicial: «Torna a reviure ara al millor de la vida. | És un deure que tinc. Parlarem com solíem».

La ficció d'una conversa amical, d'una represa escrita dels col·loquis que els dos poetes durant anys havien mantingut, és, en efecte, la que vertebrava l'enfilall de catorze composicions del llibre. Exactament catorze, com els versos d'un sonet, que és el patró a què s'acomoden aquests textos, escrits en alexandrins sense rima, i amb la particularitat que cinc d'ells s'allargassen en un estrambot final, com si la mesura estricta de la forma italiana no fos prou per encabir-hi l'homenatge a un poeta de versificació sempre tan torrencial. L'apòstrofe directe invita Estellés a acompanyar el jo poètic i contemplar uns paisatges familiars però renovellats per la florida de la primavera (en un motiu poètic que estén un pont entre aquests poemes i aquell altre en què Miguel Hernández invocava, sota el blanc nou dels ametllers, Ramón Sijé). Si la disposició de l'elegia clàssica prescrivia un apartat per ponderar els mèrits de qui havia traspassat, Jaén l'usa per formular un elogi de la «veu lliure» d'Estellés amb unes raons tan senzilles com sentides: «ens ensenyares a prear la mesura | de l'amor i la síl·laba i ens donares paraules | amb què poder aprendre un poc del que calia || per a fer més amable una vida amb els altres». La gratitud d'aquest testimoni no priva el poeta, ans al contrari, d'assenyalar amb el dit aquells que en vida van menysprear i perseguir l'escriptor de Burjassot, una societat valenciana que li escatimava qualsevol reconeixement, i que és objecte —als poemes setè i novè, per exemple— de les afirmacions més tallants i dures que haurà escandit mai Gaspar Jaén:

T'odià sordament una brutal València
que no s'atansà als versos que li vas dedicar,
beneïdes paraules que donaven la vida
a uns carrers que nodrien la mala bava i l'odi,

on t'anaven matant [...]

La còlera per la injustícia davant aquella València «que no valia un fil i ara ho és tot per sempre» gràcies al fet que Estellés vagi cantar-la, modula de mica en mica a altres actituds sempre subjectes al mateix assumpte i interlocutor. L'afinat sentit de Jaén per introduir elements de variació dins el desenvolupament dels seus llibres torna a exhibir aquí uns hàbils

canvis de temps verbal que afecten l'enunciació, fent-la oscil·lar entre el passat del record d'unes vivències comunes, quotidianes, amb el poeta i la seva esposa Isabel i el futur augurat, d'una posteritat lluminosa, per a uns versos perennes amb els quals «tornarem a creuar | hortes, camins i serres». Conjugant com de costum el sentiment viu amb la perfecta noció de la forma, Jaén culmina així l'elegia amb aquella indispensable *consolatio* amb què la tradició decretava clausurar el poema. En últim terme, tampoc no hauria de ser motiu de poca consideració que *Estellesiana* defugí tot allò que un mal poeta hauria fet entrar dins l'obra: el perill d'aquell seguit de sobreentesos, cites, tòpics i al·lusions a l'obra del de Burjassot que hauria deixat en segon terme el substantiu dolor per la seva pèrdua; sense deixar d'honorar en cap moment la memòria del gran poeta mort, l'obra passa tanmateix, ben ostensiblement, a ajuntar-se a la genuïna col·lecció de llibres, densa i complexa, del seu autor.

Com a cloenda de la seva poesia completa, Gaspar Jaén disposa una unitat final que resulta excepcional dins el conjunt per la seva riquesa, extensió i, molt especialment, per la implicació autobiogràfica exempta d'artifici amb què converteix en subjecte poètic preferent aquell espai físic que sempre va estar més lligat a la seva vida i als seus afectes, a la seva identitat: l'hort de Motxo. En efecte, *Testament (Sonets de l'hort de palmeres)*, publicat com a volum l'any 2012, és en realitat l'al·luvió de tot de composicions i *plaquettes* que, vinculades pel tema comú de l'amor per la casa familiar, comprenen un lapse de pràcticament tres dècades. Impressiona comprovar quina ubicació definitiva tenen aquí poemes escrits en una data tan llunyana com 1979, com si un lent moviment planetari (previst, malgrat tot, des del primer dia) designés a la fi que l'estremidor «Poema per a ben morir», per exemple, havia de ser l'últim dels ordenats per l'autor. Tampoc la darrera de les connexions entre títols contigus en aquesta compilació resulta insignificant, o arbitrària. Si *Estellesiana* era el plany per la desaparició de l'autor de *Donzell amarg*, aquest *Testament* és també un *in memoriam* per una pèrdua, no pas humana, però igual de fatal i irreversible. L'objecte de l'elegia és identificat per un epígraf ben explícit: «En record d'aquell hort de Motxo, amb la casa i el jardí, antic i familiar, on fou escrita la major part dels meus llibres, i que féu malbé, acarnissat i pèrfid, un alcalde d'infausta memòria». Vindicació i nostàlgia tornen a fondre's en el lllindar d'una obra que semblarà raonablement lligar-se al clam per aquelles palmeres en perill del frontispici de *La Festa*, a la deprecació de *Pòntiques* i també al record indeleble del pare feinejant a l'hort que tancava el primer temps de *Territoris*.

Com passa amb els fractals, en què cada corpuscle per separat copia i reproduïx a escala l'estructura total de l'organisme, es podria dir que *Testament* desplega en el detall dels quatre llibres de què es compon, amb els seus temes i motius més recurrents, el món poètic íntegre de Gaspar Jaén; si més no, en comunica a la perfecció aquella tonalitat sentimental que li és més pròpia, l'enyor que prové de la consciència que acaba assolint el jo poètic — com diu un dels seus versos més terribles— de saber-se «l'últim que sap quelcom i veu com va perdent-se» («Desfeta»). Perquè a la solitud que succeeix el desamor, aquestes composicions superposen també una pena profunda, resultat de veure, amb la usura dels anys i dels homes, arrasar una geografia sentimental molt estimada (l'Elx de la infantesa i joventut), retrocedir cada cop més l'ús de la llengua dels pares, i esvaïr-se uns referents —de folklore, de cultura, d'uns sabers ancestrals— que un dia tothom va compartir. Si un dia Josep Pla definia els límits del seu país com aquells dins els quals podia saludar amb un «bon dia» i rebre idèntica resposta, el Jaén que aquí es demana, molt més al nord del Vinalopó, qui entendria una exhortació com la d'«arrea i fila!» («De re aedificatoria», 4) és algú que, fins i tot quan es clogui a casa seva, veurà minvar el mapa del que ha estat el seu món. Només hi falta que la incúria dels funcionaris i l'especulació cadastral malmetin un paisatge que preservava, almenys, una il·lusió de permanència: l'any 2004 l'alcalde d'Elx, en aplicació

d'un pla de requalificacions i reparcel·lacions, ordena el desallotjament i expropiació de l'hort de Motxo, propietat del pare del poeta, i el darrer hort de palmeres del poble. Com el Baudelaire que a «*Le Cygne*» proferia aquell desolat «*Paris change!*» després de veure esventrats per l'eixample de Haussmann els carrers dels seus dies feliços, Gaspar Jaén plora en tots els poemes d'aquest últim bloc, d'una manera més o menys explícita, la destrucció de l'hort de Motxo i del jardí que contenia —aquell espai protector, *amniòtic*—, la separació del qual equivaldrà per a ell, personalment i poèticament, una irreversible expulsió del paradís.

L'estructura de l'obra no podria oferir un càlcul més deliberat: els dos primers llibres suposen un viatge enrere en el temps, cada cop fins una data més llunyana, gairebé fins els primers records conscients, als anys cinquanta; el tercer es tanca en l'*hortus conclusus* la pèrdua del qual anima tot l'exercici, mentre que l'últim es formula en una mena de comiat solemne de tot allò que haurem vist nodrir, amb esperit recursiu, els llibres precedents de *Per a saber d'amor*.

L'entrada en el primer llibre ens predisposa ja perquè l'*ubi sunt* sigui el tòpic predominant de tota la seqüència. L'endrega al que «fou» el poble del poeta («una ciutat i un camp al bell mig de la plana | on més al sud s'oïa un parlar català») obre la porta a un doll d'evocacions, relatives primer als anys d'estudis a València, durant els agitats anys setanta, i més tard al retorn a Elx, viscut com una barreja de forçós «exili interior» i d'acte d'emotiva fidelitat: «¿On sinó al meu poble havia de morir, | refer l'intent de viure, ferit pel temps que mata?». De mica en mica, però, el veiem afermar-se en una resolta voluntat de «guardar les paraules», com es deia a *Pòntiques*, i de lliurar-se a l'inventari d'allò perdut ja o en vies de passar avall del tot, amb una manifesta vocació de notari i de cronista, i encara algun cop, per desgràcia, d'arqueòleg. Un vers de Feliu Formosa («com qui enterra tresors que trobarà algú altre») esdevé una autèntica divisa per al poeta, que convertirà el segon llibre en un formidable dipòsit de memòria. Una mena d'urgència per consignar-ho tot, per evitar que es faci fonedís, empeny els poemes a constituir-se en un veritable enfilall d'imatges, semblant al que ompliria un àlbum familiar de fotos. Sonets (sovint amb estrambot, per augmentar-ne la cabuda, com si diguéssim), tirades de versos curts i ràpids (pentasil·labs, hexasil·labs) i fins i tot peces en prosa (tota una raresa, en la seva producció) segreguen una poesia més que mai autobiogràfica, exhaustiva i explícita, en una aproximació entre les figures del jo real i el jo poètic que, en un autor en què mai no ha estat gaire pertinent aquesta divisió, fa que arribin a resultar indestriables. L'esforç valent del record no es limita a l'usual programa costumista de tants escriptors, de fixar per sempre oficis o paraules oblidats, sinó que Jaén no vacil·la a enfrontar-se amb un passat on no tot ha estat color de rosa, com el de les seves pors infantils per causa d'altres nens que el maltractaven, o les relacions no sempre fàcils amb la seva germana, personatge objecte d'un poema de punyents remembrances. Ja publicat en edició de bibliòfil el 1998, com hem dit abans, «L'antic jardí d'Ítaca» ocupa aquí la tercera de les seccions. L'espai que invoquen és, com ja sap el lector, l'epicentre inqüestionable del món jaenià. L'ordenada arquitectura de la forma sonet sembla la idònia per recrear en paraules els planters, les sèquies, les fileres de cultius, de plantes i de flors d'aquell verger que contenia dins seu el mirífic hort de Motxo. Cal no menystenir en el nostre poeta, al costat del seu mesurat sentit d'arquitecte, una cura més que acreditada com a jardiner, i aquests versos ho proven: en la seva luxuriant sensualitat botànica els drames quotidians semblen a ratlla un moment, i la pura bellesa del ramell de flors reclama el seu dret a convertir-se, com en els vells poetes clàssics, en pretext exclusiu del poema. Clou la col·lecció (i el llibre) una quarta entrega, més miscel·lània que les anteriors. Dues *suites* destaquen notablement sobre el conjunt. La primera, «Al país d'Itàlia», sembla repetir l'enlluernament de *Cambra de mapes* pels paisatges i ciutats del país meridional, però ara el subjecte poètic és un «viatger que es fa vell», i Jaén treu partit de la distància física per pensar de bell nou Elx des de Bolonya, és a

dir, per objectivar la seva pròpia realitat des de l'exterior. No és un procediment gaire diferent del que basteix les tres peces d'«Aproximacions a la mort»: per encarar una possible mort futura —tema d'una duresa que fa comprensible algun dispositiu distanciador— el jo poètic figura apostrofar el gran poeta i cineasta italià Pier Paolo Pasolini, assassinat el 1975 en circumstàncies violentes mai del tot dilucidades. A banda del seu interès pels poemes i pel·lícules que va signar, les afinitats de Gaspar Jaén amb l'autor de *Il Vangelo secondo Matteo* són nombroses i evidents: l'experiència desacomplexada de l'homosexualitat, el sentit crític contra els poders, la voluntat de preservar una llengua minoritzada (el friulà, en el cas de Pasolini), l'atracció per la religiositat popular... El remarcable, però, és que imaginar-se la mort de l'artista italià («Qui sap si un ganivet, per diners, a la gola | no ha d'acabar amb tu») esdevé l'expedient d'un mateix per poder exorcitzar el temor d'una fi similar, projectat en un *tu* que no és qui semblava. En darrer terme, és la pervivència del microcosmos elxà, més enllà de la pròpia existència, allò que obsedeix de debò el poeta:

Qui sap si moriran
amb tu els vespres vermells de les tardors al poble,

si sense tu mai més no farà l'aire festes
als alts horts de palmeres. Qui sap si miraràs
tota l'eternitat el món que t'estimaves.

Quina altra conclusió, doncs, podia tenir el seguit d'aquestes meditacions, per emoció i coherència, sinó el «Poema per a ben morir»? La peça que esperava el seu lloc des de feia trenta anys queda engastada aquí com la joia en l'anell, i torna a estremir-nos amb el seu detall d'últimes voluntats. En una obra poètica com la de Jaén, en què la paraula *vida* haurà estat de llarg la més repetida pel poeta, sempre tan procliu a abraçar el món terrenal amb un cordial afecte, arriba l'hora d'encarar el fatídic final, el «morir», però amb la clara consciència de voler-ho fer amb una suprema i darrera dignitat.

El do del poeta per dotar d'harmonia perspectives temporals distintes —l'ahir de la infància, l'ara de la fi presagiada, el sempre més d'una eternitat de records— es conjuga amb un bigarrat i vivacíssim retrat d'aquell Elx que ja serà seu per a tota la mort. El tòpic pel qual veiem passar davant els ulls tota la vida que hem fet, aquí es resol en un esclat de petites imatges en què llums, colors, olors, sabors es presenten un darrer cop a la consciència del poeta, que els diu adéu en el que podem considerar el seu «Cant espiritual». El repàs del que hauran estat els seus afectes (paisatges, família, amors, llibres, banderes) fa finalment que el text dobli en epitafi el que havia començat com a comiat i com a testament. El peu trencat del tercer vers que tanca cada estrofa és com un defalliment, l'alè mancat de qui es veu al final del camí. I com el pare que reuneix els seus fills al llit de mort i els acomiada un per un, el final del poema també invoca un últim cop els espais entranyables d'una vida:

Baix Vinalopó, roig als vespres de tardor,
planters de magraners, horts de palmeres d'Elx,
salines de Santa Pola, platges del Carabassí:

no us tornaré a veure mai.

Quan podia semblar insuperable el grau d'emoció d'alguns passatges de la poesia de Jaén —esparsos per *La Festa*, o per *Fragments*, o pel tercer llibre d'aquest mateix *Testament*—, vet aquí aquest final que els depassa tots, perquè en el fons també els conté. I

malgrat la nota irreversible de l'últim vers del poema, no es pot ignorar tota la cadena de verbs en futur que articula la composició (*evocaré el record, tornaré a anar, recordaré*) que apunten sens dubte a una forma de perdurabilitat, escrita si més no, com tants poemes precedents havien suggerit. Ultrapassada la vida finita del cos, la paraula poètica que s'ha apoderat de tots aquests espais, moments i vivències té la virtut (no som pas pocs els qui compartim la creença de Gaspar Jaén) de poder-los fer imperibles.

Posades de costat, l'una vora l'altra, les peces d'aquest gran mosaic que és la poesia de Gaspar Jaén ens revelen algunes figures nítides i brillants, el dibuix delicat i harmoniós d'una mirada sàvia i sensible sobre el món. Si les prenem com anelles d'una mateixa cadena i les seguim en el seu ordre temporal, com hem fet en les pàgines precedents, n'apreciem aviat la simetria i la coherència: de llibre a llibre s'alterna la línia del sentiment amorós i la de la pertinença a una comunitat i a una geografia, per acabar entrecreuant-se totes dues al final del trajecte, com dos temes musicals que acabessin sonant junts després d'haver estat interpretats molta estona separadament. Considerats en progressió tots els seus llibres, és obvi que la seqüència construeix també el relat d'una història personal, de l'inicial esclat i l'enlluernament de la sortida al món, passant pels cops inevitables infligits per la vida, fins a la maduresa i una mena de replegament final en les certeses més íntimes i properes, les més inalienables. Però una obra poètica de les dimensions d'aquesta sens dubte mereix a la fi una mirada que vagi més enllà de la seva pura successió cronològica: a la lectura lineal practicada fins ara, cal que hi superposem per acabar una altra de *tabular*, perquè el conjunt que formen aquestes nou unitats es desplega també com un tapís, com un teixit, com el mosaic a què al·ludia fa un moment. I és llavors quan millor podrem apreciar aquelles qualitats que recorren transversalment l'obra sencera i, reconeixent-les i descrivint-les, perfer del tot el retrat singular d'un estil i una personalitat poètiques difícilment repetibles. Les reflexions que segueixen pretenen fer-ne l'esbós, conscients de la dificultat que suposa representar amb uns pocs traços un univers líric dens i complex.

La primera constatació —inevitable— és la que passa per reconèixer en la poesia jaeniana la centralitat del tema de l'amor. És probable que cap text no ho il·lustri més bé que el sisè poema de *Fragments*, que eleva la tan costosa aspiració de «ser volgut i que et vulguen: | dolça madeixa del t'estime, m'estimes» (en un record del Lorca dels *Sonetos del amor oscuro*) a la divisa ideal d'una vida. El verb *estimar* deu ser un dels més conjugats en tota aquesta poesia, i la raó és a la mateixa composició, pocs versos més tard:

¿Qui podrà mai saber on s'acaba l'amor?
¿Són la mateixa cosa capacitat de voler,
capacitat de viure? ¿És la mort no estimar?

Per a Jaén, viure és estimar, i cap altra experiència diferent de l'amorosa no assoleix un sentit similar en l'òrbita de l'existència; cap més no procura un positiu coneixement de la substància real de la vida, i cap més no permet créixer de la mateixa manera dins un ordre *moral*. No podria sorprendre'ns gens ni mica l'elecció que el poeta ha fet per donar cobertura des del títol a la seva poesia completa: *Per a saber d'amor* és el mig vers que Gaspar Jaén manlleva al famós poema «Pandémica y celeste», que Jaime Gil de Biedma va incloure al seu llibre *Moralidades* (1966) y que detalla en termes memorables la naturalesa d'aquest aprenentatge tan particular:

Para saber de amor, para aprenderle,

*haber estado solo es necesario.
Y es necesario en cuatrocientas noches
—con cuatrocientos cuerpos diferentes—
haber hecho el amor. Que sus misterios,
como dijo el poeta, son del alma,
pero un cuerpo es el libro en que se leen.*

És un passatge que Jaén visita repetidament en els versos de *Fragments*: primer sota la confessió que «al llarg d'anys, sers i terres vaig aprendre ben poc | del saber de l'amor» («XVII»), i més tard, en una cita que tradueix gairebé de manera literal l'axioma de Jaime Gil; i dic «gairebé» per un matís ben significatiu:

Havia estat feliç.
Vaig sentir quant cert era: per a saber d'amor,
per a poder aprendre'l, s'ha d'haver estat sol
i s'ha d'haver tastat un mateix amor sempre
en cossos diferents. («XXIII»)

«Un mateix amor»: la precisió és necessària, perquè la concepció del jo poètic de Jaén, a diferència de la del «pandèmic» poeta barcelonès, situa l'amor a les antípodes de la promiscuïtat. Ell vol l'amor com un tot únic, etern, indivisible. Com es diu en un pas de *Cambra de mapes*, la dissort amorosa du la veu poètica a repetir «se m'ha mort l'amor meu [...]». Tot l'amor se m'ha mort» («Elegia de Bolonya», 8), com si el subjecte diposés sempre i cada vegada en l'estimat tota sencera la seva reserva d'amor, sense cap precaució ni estalvi — amb el risc, no cal dir-ho, de veure-la dilapidada completament. I llegint el poema dedicat «A l'amor d'ara» (inclòs a *Del temps present*), veurem el poeta lamentant la «novetat» de l'amor tot just descobert, perquè res no el vincula a tots els seus predecessors, i perquè la potencial multiplicitat d'objectes de l'amor és el presagi més cert de la seva previsible brevetat:

¿Tots els amors han d'arribar tard o d'hora?
¿Sempre els hem de viure com si recomençàsem,
assassinant qui abans ha ocupat el seu lloc,
sens deixar en la ment el record, la presència
de tots aquells que hi fórem?

Per a qui voldria un amor perfecte i durador, sense necessitat de recanvi, l'evidència de la fugacitat no pot ser més dolorosa, cosa que provoca que cada cop aquella «banal història» que «algú que t'estimava | ha deixat de voler-te» redobli el seu terrible component de pèrdua.

Sobre el signe homosexual d'aquest amor, ja he fet algunes consideracions en parlar més amunt del llibre *Fragments*. Crec que unes paraules del mateix Jaén, manifestament reticents respecte a l'etiqueta «literatura homosexual» aplicada a la seva obra, són en aquest sentit prou explícites i concloents: «no em sembla que això siga el més definitori i fins i tot no em sembla rellevant», i és obvi que en el fons del seu judici ressona la incomoditat del creador que tan sols veu jutjada la seva obra pel que té de més anecdòtic, o, si més no, de més estrany a la seva personal intervenció artística. Superats per fortuna els temps en què almenys en aquest país podia ser una heroïcitat al·ludir poèticament a l'amor d'un home per un altre —que en part expliquen que aquest amor, en els versos de Jaime Gil de Biedma, per exemple, sigui sempre objecte d'una al·lusió gramaticalment ambigua—, en la comprensió d'una concepció poètica com la de Gaspar Jaén no ajuda gaire la decantació exclusiva de la

discussió cap al seu agosarament temàtic —cert, indiscutible per la seva excepcionalitat, però d'escàs recorregut si el que volem és apreciar què té d'afí o de dissemblant aquesta escriptura respecte a la de qualsevol altre poeta. Personalment trobo molt més significativa de la seva grandesa literària la manera tan particular en què Jaén, sense impugnar ni un sol dels preceptes de la poesia confessional i autobiogràfica, aconsegueix però transcendir-ne la circumstància privada, el seu origen feiaent, com si diguéssim, per immiscir el lector en una emoció que pot tocar-lo i implicar-lo a banda de quina sigui la realitat personal respectiva. La clau és exactament en el fet que la veu poètica hagi acceptat i assumit aquella circumstància sense cap èmfasi, amb la naturalitat de qui parla de les condicions empíriques de la seva realitat —amorosa, biogràfica, local— no perquè la consideri extraordinària, d'una importància intrínseca superior a una altra, sinó senzillament perquè és *la seva*. I com és notori, en aquesta manca absoluta d'afectació, que està segura de poder prescindir d'innecessàries prolixitats i justificacions, acaba que també els no homosexuals podran trobar desoladora una situació d'amor no correspost com la representada en aquells poemes —de la mateixa manera que els no il·licitans podran compadir la desaparició dels palmerars o els no creients hauran experimentat la il·lusió de participar d'alguna cosa (si val l'oxímoron) tan visceralment espiritual com el Misteri. Com escrivia Vicent Berenguer a propòsit dels poemes de *Fragments*, aquesta és una poesia que produeix una «comunicació constant amb l'imaginari del lector i no amb el pur nivell de l'anècdota que motiva el poema» [1993: 131]. O, com el mateix poeta explicava per carta a Lliris Picó l'any 2005, amb el valor virtual d'una poètica, es tracta de concebre l'escriptura com l'origen d'un text que, en ser llegit:

esdevé quelcom amb un alè propi, del tot independent de qui ho visqué, de qui ho va escriure i de qui ho llig ara. Quelcom que té sentit per si pot ser útil a algú alguna vegada, siga qui siga qui ho arriba a llegir. [2016]

És aquest receptor universal, sense reserves, que espera Jaén, el qui no pot romandre indiferent a l'estudi sobre l'amor insatisfet i abolit en què sovint es converteix la seva poesia. Però sobretot perquè, com ja he dit, no és la naturalesa d'un amor particular allò que els poemes qüestionen, sinó la condició absoluta d'un sentiment a la vegada tan poderós i fràgil:

¿Per què l'amor es mor, quina dolença el mata?
 ¿Per què avorrim carícies d'una mateixa pell,
 repetides paraules?, ¿sobrevivim l'amor?,
 ¿som nosaltres mateixos, no l'amor, que morim?

Tanmateix, fins i tot el lector menys avisat de l'obra lírica de Jaén sap que el seu amor no és exclusivament eròtic, sexual. No discutirem ara la cèlebre afirmació de «Pandémica y celeste», però de vegades també «*el libro en que se leen*» els misteris de l'amor té la forma no d'un cos, sinó d'un paisatge, d'un carrer o d'un pati. I cap amor no haurà prodigat Gaspar Jaén més profusament al llarg de la seva obra que el que sent pel seu redol més entranyable, per la terra de «magranes i palmes» en què va néixer. Fins i tot el mateix Jaime Gil, corprès per la bellesa de la segoviana Ribera de los Alisos —«*este paisaje / que yo quiero en el mundo*»—, hi volia veure una disposició d'afinitat profunda amb la natura i amb els homes. En un moment de «L'exili interior», de *Testament*, Jaén equipara els amors de la carn i els de l'esperit:

Dins meu guardaré vives,
 vessant content i goig fins al darrer moment,

aquelles nits d'amor intenses i profundes,
generoses, escasses, el plaer de ma vida;
m'hauran d'acompanyar els amors del silenci
juntament amb l'amor del poble i de la casa.

L'amor per la terra, un amor alhora orgullós i dolgut pel territori, és sens dubte l'altre gran vector que, al costat de l'eròtic, vertebrava l'obra lírica jaeniana. En el seu cas, el *genius loci* no es resol mai però en una poesia de la pura exaltació geogràfica: els seus paisatges són sempre amb figures (no hi ha ni un sol poema de Jaén que mostri una natura agresta o solitària), perquè de fet per a ell tota geografia és també una història, col·lectiva i personal. La pròpia identitat té el seu origen en uns espais ben concrets, com expliquen, per exemple, unes evocadores línies de *Llibre de la Festa d'Elx*:

uns carrers encara sense cotxes ni asfalt, de fang quan plovia; uns carrers que les dones
agranaven i arruixaven al capvespre, per a assentar la terra i eixir a seure un *ratet*; un
espai amable on ens fèiem grans. [2015: 9]

Un fet objectiu pot parlar per ell sol: el mateix autor va ser capaç d'ordenar el 2004 (com a homenatge al centenari del naixement de Juan Gil-Albert) una tria anomenada *Nou poemes al voltant d'un jardí*, i la col·lecció aplegava efectivament una composició de cadascun dels nou llibres que clou aquesta *Obra poètica*, totes amb el comú denominador de l'hort de Motxo com a assumpte. Em sembla prou significatiu de fins a quin punt la celebració d'aquest concretíssim indret, veritable epicentre poètic del seu imaginari, recorre com un *basso continuo* tota la producció del poeta elxà. I en el mateix sentit, la trista sort que va córrer l'hort aquell mateix any, desvirtuat i reparcel·lat, emmiralla a petita escala la decadència de tot un país urbanísticament degradat, culturalment desnaturalitzat i lingüísticament castellanitzat. L'erosió dels anys i la política damunt la pell del sud de les terres valencianes esdevé així, en la segona meitat de la producció poètica de Jaén, una autèntica obsessió. A partir de *Pòntiques*, l'«esquiujoc de l'amor» que tants pretextos havia donat a aquesta poesia passa a ocupar una posició més discreta, i en boca d'algú que ja se sent com un dels «darrers d'una estirp», el plany per una pàtria desapareguda s'expressa en uns tons cada cop més amargs. A *Testament*, per fi, perduda la llengua i els llocs «derrotats», oblidades aparences i olors, el poeta dona amb desesperança el seu sentit més diàfan a l'últim llibre que s'ha proposat escriure:

Em ve dolor i ràbia al davant del final
del meu temps i el meu poble. Faig dels anys l'inventari
i em rebel·la la idea del triomf de la mort.

Sent que només em queden unes poques creences
que he de dir en paraules, unes imatges fràgils
com els fils de la vida; i hauré de viure amb elles. («Aigua de reg»)

Espero que ja no calguin grans argumentacions, després del que ara s'ha dit sobre la vivència amorosa i sobre l'experiència de la degradació dels espais de la infància, per demostrar que la poesia de Gaspar Jaén és elegíaca, i que ho és d'una manera essencial i inevitable. Si per *elegia* entenem el testimoni poètic de l'absència, que fon l'evocació d'un passat que ha estat feliç amb el dolor per una situació present, comprovarem que el nostre cas,

d'una poesia abocada al record, sempre mirant de posar a ratlla la desesperació, i que tan sovint apostrofa l'objecte la pèrdua del qual és causa del lament, participa perfectament de tot allò que defineix aquesta categoria. Absència de l'amant, absència de l'ahir, absència del país, absència fins i tot de la casa i del jardí dels anys d'infància i joventut, *le vert paradis des amours enfantines...* En la seva celebrada conversa de 1975 amb Bernard Pivot al programa *Apostrophes*, Vladimir Nabokov es lamentava de la impossibilitat material que veda tothom de reviure completament la pròpia infància: «és impossible retrobar el gust de la xocolata amb llet suïssa de 1910» —deia l'autor de *Lolita*—, per començar perquè «ça n'existe plus». Aquesta obvietat, però no per òbvia menys desoladora, és la que dona el seu sentit més dolorós a tota la poesia de Gaspar Jaén; de fet, a tota la seva escriptura, perquè tot referint-se a aquelles anotacions inicials en el seu diari infantil, començat el 1963, l'autor confessa haver-hi descobert, pel fet, per primer cop, de veure-les fixades en paraules, «la nostàlgia», «la dolcesa i la tristor d'haver viscut un temps agradós i, *per viscut*, impossible, irrepetible» (la cursiva, que Nabokov ben segur aplaudiria, és meva). En el seu cas, a més, no pas una magdalena sucada en el te: qualsevol estímulo és prou suggerent perquè la memòria del poeta —que no recordava que recordava, com el grandíssim autor parisenc— es vegi enduta al passat, sota el cel de les palmes:

I a poc a poc trobava fragments d'uns altres anys,
l'alegria del poble, una alegria ingènua,
sense trencs ni quimeres, com qui estima un cos jove.

Se'm van fer de nou vives oblidades contalles
que havia oït de nen, quan tornàvem de nit,
a peu, de l'hort de Motxo, a la llum de la lluna [...]
(«Per una elegia incompleta», 6)

Preveig l'objecció, i és ben certa: la forma més convencional de l'elegia és naturalment la fúnebre, que té la mort física d'algú per condició expressiva suficient. Però la cosa significativa és que en la poesia jaeniana aquesta dimensió estricta del gènere no produeixi una gran quantitat de composicions, ans al contrari; la mort d'algú pròxim, o la d'un mateix, no són mai el pretext per construir reflexions metafísiques sobre una o altra forma de transcendència. El «Comiat» a l'escriptor Cristòfor Aguado, per exemple, es pregunta sobre «els camps de tarongers i lilàs» que ara formen part del record del finat; la permanent invocació d'*Estellesiana* al poeta amic fa memòria de tot allò conviscut; la predicció del propi final de «Poema per a ben morir» enumera tots aquells referents que no tornaran a ser vistos «mai més». No hi ha cap mena de principi escatològic, cap *més enllà* l'esperança en el qual pugui ajudar a formular alguna mena de consol. Això podria sens dubte fer més terrible i tenebrós el sentit del cant, i oferir del jo poètic una imatge encara més feble i vulnerable, però paradoxalment aquesta manca de qualsevol continuïtat d'allò perdut fora de l'escriptura que s'ha consagrat a consignar-ho acaba reforçant el seu paper de memorial. Acaba per recolzar l'endurança del dolor en el seu record escrit i atorga per tant a la poesia l'alta missió de fer perdurable, definitivament, l'únic àmbit en el qual perviurà res d'allò que tant es va estimar.

No crec que en el fons sigui cap altre el motor últim d'aquesta tan singular i valuosa operació lírica que engega *Per a saber d'amor*. Jaén ha cregut sempre, des d'aquell llunyà dia de 1963 en què va començar a portar un diari personal, que la paraula és «cauteri de ferides». Ho diu un vers de *Fragments*, just abans d'emetre una d'aquelles declaracions tan característiques de l'autor: «Fou vanitat humana l'intent de perdurar | mes va caldre intentar-

ho per seguir sent humans» («xxx»). Una humanitat, ja ho sabíem, definida per l'amor («és la mort no estimar»), però també —ho veiem ara— per la voluntat de permanència. Jaén sembla fer seva la divisa d'Horaci sobre la posteritat literària, el *non omnis moriar* que procuren els monuments poètics, des del seu primer llibre. Si amb l'epígraf d'Ungaretti ja anunciava el propòsit de «poblar de noms el silenci», com una manera de combatre'l, de conjurar-lo, els seus versos no tardaven a advertir de l'«emmetzinament de la memòria» i de com davant l'experiència real un cop transcendida fins i tot les fotografies són «papers mentiders [...], | només deixalles d'aquell goig de viure | que vaig consumant a mossos ferotges». Ja des dels seus inicis, doncs, Jaén tenia clar que l'única mort veritable és la que infligeix l'oblit, i que solament és donat a les paraules poder escalfar el caliu d'una recordança futura, perquè en ser repetides aquelles torni a donar vida a les coses, en un encanteri semblant al que aconseguia animar els *Àngels d'algeps al corredor de l'orgue*, aquella seva narració de 1986. L'eficacíssim recurs de la persona interposada a «Elegia de Bolonya» de *Cambra de mapes* — l'adreça a un confident que farà, davant l'amant llunyà, d'emissari amorós— no és sinó una variant de la mateixa operació, explicar a algú tot allò esdevingut per preservar-ne tant l'emoció com el sentit. I *Fragments*, ja ho he dit, representa la definitiva descoberta d'un veritable propòsit creatiu: «provaré que el poema d'alguna mort ens lliure» («vii»). L'única força que pot exercir un jo abandonat, contorbat i en desavantatge en front de l'amant que el refusa és la gestió de la memòria, l'ostentació d'un futur formulat en paraules, d'una eternitat escandida en vers alexandrí:

Per sempre més des d'ara haurem d'anar units:
aquell que tu vas ser romandrà escrit als llibres,
no res haurà existit d'allò que jo no escriga.

27

Solemne, el jo poètic opta per convertir una derrota personal en una victòria dels mots. «Quin remei tindrà sempre | si no és el d'escriure?». És exactament allò que confiava Jaén a Liris Picó a propòsit de fer del testimoni de la paraula «un recordatori, un beuratge contra l'oblit, una teràpia per al mal de cor». Un expedient que el llibre *Fragments* xifrava en el seu únic consol possible:

Vaig escriure el teu nom perquè en un altre temps
generacions noves, en jorns potser més lliures,
sàpiguen que existires i que et vaig estimar. («xxx»)

«*Où sont les neiges d'antan?*», es demanava Villon fa gairebé sis segles, i Jaén reprèn la pregunta tot pensant en la vila en què va néixer: «¿On són ara els fusters, llauradors, sabaters | que vivien al poble on vam créixer plegats?» («L'idioma»). La cloenda de tot el cicle jaenià és en efecte un *Testament* que eleva a principi exclusiu aquesta voluntat fedatària, que projecta l'elegia sobre el passat amb els seus oficis, botigues, família i paisatge, en l'esperança que els versos basteixin un espai que quedi estalvi de l'anorreament: «Perquè no em destruesca mataré aquest enyor, | encara que el poema sense l'enyor no brolle» («Pluja»). En el fons, en aquesta formidable empresa de preservar en l'escriptura tot un món periclitat crec que cal veure l'emblema d'una generositat insuperable, la de qui escull no parlar solament d'ell mateix sinó fer també del seu discurs una mena de refugi, l'asil d'aquells que ja no hi són i ja no tenen veu. La prosa en què l'autor confessa com i per què va començar a escriure, «Aquell 25 de juny de 1963», ho expressa finalment més bé que qualsevol paràfrasi:

sentia també que quan els meus poemes, arrossegant trossos de la meua vida, deixaven de ser privats i esdevenien públics, la meua veu podia ser la dels altres.

És força probable que fos aquest mateix propòsit de poder ser i encarnar la veu dels altres allò que va fer que Gaspar Jaén decidís un dia que la seva poesia havia d'adoptar una dicció diferent de la que havia caracteritzat el seu primer llibre, *Cadells de la fosca trencada* —aquell «allau de paraules» amb què va «rompre» a escriure, com diu un dels poemes de «*De re aedificatoria*». Tan segura devia ser la decisió del canvi que es pot dir que, des de *Cambra de mapes* fins a les últimes revisions introduïdes dins *Per a saber d'amor*, l'estil poètic de l'autor ha mostrat una sorprenent uniformitat, sense canvis substancials, llevat d'un refinament creixent i amesurat, fruit de l'adaptació a la notable varietat temàtica dels seus pretextos. El més fàcil és dir que el poeta, *more geometrico*, va abandonar l'estètica de l'irracionalisme i l'experimentalisme del seu debut en benefici d'una altra de realista; dic el més fàcil, i no el més exacte, perquè les característiques de l'estil definitiu del poeta ja eren de fet al primer llibre, només que desdibuixades per la crispació de la llengua: a *Cadells...* el poema ja es modelava sobre una experiència concreta i explotava els detalls més significatius d'una anècdota viscuda i recordada, com sempre més han fet els llibres subsegüents. D'aleshores ençà allò que sí que ha canviat ben ostensiblement és una clarificació, en tots els ordres, de l'expressió lírica. D'aquesta manera el poema tipus de Jaén passa a ser l'estilització d'una experiència biogràfica de caràcter episòdic, que la veu poètica recrea i sovint enyora elegíacament i que adreça mitjançant un vocatiu sostingut a un interlocutor a qui es vol implicar en l'evocació (de vegades, el mateix jo desdoblant). La nitidesa de la situació d'enunciació s'hi associa a una sintaxi perfectament intel·ligible, que circula amb les mínimes tensions sobre una mètrica molt regular, generalment d'alexandrins de líquida senzillesa, que prescindeixen tant de l'encavallament forçat com del repicó de la rima, i en un discurs de registre formal però càlid, col·loquial, adient a allò que és presentat com a meditació pausada o bé com a confiança.

No es tracta ara d'incórrer en el tòpic suat que ens recorda que el poeta és també per professió arquitecte i que, com ironitzava Alexandre Bataller, això ens hauria de dur automàticament a parlar de «versos arquitectònics» [80]. Però no seria gaire més intel·ligent ignorar aquesta circumstància i desatendre que hi ha coses que un bon arquitecte sap fer molt bé i que *mutatis mutandis* poden convenir perfectament a la poesia. Ser meticulós en la mesura dels espais, saber distribuir pesos, dissenyar estructures i molt especialment afinar en el càlcul dels riscos..., són tot de qualitats que ningú podrà negar que Jaén exhibeix invariablement com a poeta, des de la manera com articula temàticament els llibres i engega un discurs fluent i equilibrat, fins a la cautela emocional amb què priva el *pathos* d'arribar mai a esdevenir embarassós o de perdre elegància expressiva. El mateix autor jugava amb aquesta possible simbiosi en unes estrofes del seu «*De re aedificatoria*», quan recordava els seus estudis d'arquitectura guiats per «la regla, l'ordre i la matemàtica» i l'aprenentatge d'uns principis que bé semblen extensius a la seva escriptura:

Vam saber que els volums s'han de retallar nets
i amb claredat en l'aire, com perfils d'una serra,
evitant la retòrica i les formes inútils.

Per la mateixa raó, també seria una ximpleta no adduir que a més d'arquitecte i urbanista, Jaén és jardiner, un ofici els coneixements del qual li procuren una sensibilitat i una atenció que són els mateixos de la seva lírica més floral. I també que fa temps que comença a esgrimir prou arguments per ser considerat també pintor i grafista, sense que calgui insistir

gaire més en la qualitat plàstica i cromàtica —Picó l’ha estudiada molt bé [2005]— que també assoleixen d’habitud les seves descripcions poètiques.

Conseqüència d’aquesta consciència i aquestes aptituds, un dels trets distintius i que fan més inconfusible l’estil de Jaén és la noblesa i sobrietat del to, tan ben captintut en cadascun dels seus llibres que no cau mai en afectacions, ni per descomptat en vulgaritats o en estridències (com no fossin les exigides pel seu primer volum, i ni tan sols allà, podríem dir). És l’observança permanent d’allò que els clàssics haurien descrit com a *aptum* el que precisament posa els seus reculls a resguard dels perills amb què molts dels seus temes, val a dir-ho, podien amenaçar-los. Sense una mesurada gravetat de la dicció, *Fragments* hauria pogut incórrer en un sentimentalisme lacrimogen. En mans molt menys hàbils, sense la seva imaginació històrica, *Pòntiques* hauria semblat la resposta biliosa a un anècdotic plet local. Si a *La Festa* li manqués aquella capacitat d’immersió en els fets, la naturalitat per presentar-los viscuts «des de dintre», tenia fàcil haver esdevingut un indigest *spot* turístic amerat de tipisme pintoresc. I *Cambra de mapes* afrontava, semblantment, el risc d’un esnobisme cosmopolita que Jaén conjura sempre gràcies al fet de no desvincular cap experiència estètica de la humanitat que la fa memorable. Aquest darrer aspecte em sembla fonamental, perquè és a la base de la seva concepció realista del fet poètic. No menteix Jaén quan xifra com a objecte de la seva poesia «l’esdeveniment personal i vital, quotidià o extraordinari»: n’hi ha prou de pensar que poques vegades trobarem la veu poètica considerant en abstracte una qualsevol declaració moral. Llevat d’algun escadusser poema —inclòs no per atzar a *Del temps present*— que assajaria una exposició genèrica del seu assumpte, l’autor fa emanar sempre de la circumstància concreta l’expressió dels seus judicis o meditacions.

Cal subratllar una cosa: quan Gaspar Jaén ha formulat de manera explícita les seves idees sobre la poesia, no ha dissimulat l’ascendent clàssic que determina moltes d’elles. En la seva aspiració a escriure «d’una manera bella i exacta, val a dir útil» es fa difícil no escoltar, de nou, un evident ressò horacià —el de qui recomanava amalgamar *utile dulci*—, i tampoc no és menys contrària al concepte d’originalitat moderna la seva consciència que la matèria de la poesia és «[u]na cosa poc novedosa i que s’apropa als llocs comuns sobre el tema». A molts ulls contemporanis els és costós reconèixer que el món no va començar amb ells, i no sempre entenen que parlar de *loci communes*, de tòpics i de convencions no és militar en cap croada contra la sacrosanta llibertat creativa individual, sinó adquirir consciència de les possibilitats objectives d’abordar literàriament una qualsevol idea, o sentiment, o conflicte, des del coneixement de tot allò que els nostres predecessors ja n’hauran pogut dir o fer, perquè, com afegeix el mateix Jaén, «crec que tot ha estat dit ja i que solem repetir, amb variacions, els mateixos temes i les mateixes formes». És comprensible, doncs, que la seva poesia sigui molt rica en al·lusions, cites i manlleus d’altres autors que, com és lògic, un dia van sentir un impuls afí d’explicar unes experiències presumiblement també similars a les seves. La intertextualitat és en Jaén una de les garanties més exteriorment vistoses de la seguretat amb què s’enfronta als seus temes poètics, perquè en una mateixa acció paga tribut d’agraïment a un precursor, declara la seva continuïtat amb tota una tradició i anima el lector que mesuri la distància entre dues veus poètiques, que descobreixi què hi aporta encara de significatiu i de nou, modestament, el seu vers. En aquest sentit, no cal dir que el nom de Vicent Andrés Estellés mereix una menció prèvia i a part, per tal com el poeta de Burjassot seria aquell que tant en l’ordre temàtic, com en el formal, mètric i estilístic, més ha pogut influir en l’obra de Jaén (com Picó ha demostrat exhaustivament [2005]).

Ara bé, n’hi ha prou de fer un exercici tan elemental com és el de recórrer els epígrafs que s’escampen per aquests nou llibres per apreciar de cop i sense dificultat l’amplitud i varietat dels seus afectes en matèria poètica. N’hi ha de ben previsibles, ja sigui per la comuna pertinença a una estètica, com ara la de la poesia de l’experiència moral (Joan

Margarit), o bé per una afinitat profunda en la disposició sentimental (Kavafis, Pasolini). Que aquí i allà puguem caçar al·lusions a parelles d'autors tan dissímils com ara, per exemple, Maragall i Brossa, Pavese i Ungaretti, o Paz i Cortázar, crec que demostra amb claredat el criteri obert de Gaspar Jaén com a lector, refractari a qualsevol sectarisme. No voldria de cap manera privar els lectors de fer per ells mateixos la troballa, però és molt significatiu, quan descobrim les moltes citacions perdudes entre els versos de *Per a saber d'amor*, adonar-se que més enllà dels mestratges obvis i explícits (Ovidi, Vicent Andrés Estellés, Jaime Gil de Biedma), n'hi ha molts altres de força menys predicibles, d'Espriu i Salvat-Papasseit a Bécquer o Éluard. Sovint s'ha adduït la possible influència en Jaén d'un autor com Cernuda, amb qui compartiria una preferència temàtica per l'amor homosexual, però jo, sense negar-la, seria partidari de considerar-la més aviat implícita i indirecta. Entenc com a molt més suggestiva la d'un altre poeta espanyol del segle passat, Antonio Machado. En el seu dia Ivan Carbonell va demostrar brillantment els manlleus que un fragment de «Cambra de mapes» feia del poema «A José María Palacio» [2001], però el cert és que en molts altres indrets és perceptible l'afinitat amb l'autor de *Soledades*. Si la projecció simbòlica del tema del jardí és comuna a tots dos, no ho és menys la finor i cordialitat del to, i encara molt menys l'orientació elegíaca de tot el discurs. «Es canta allò que es perd» diu el sisè dels *Fragments* del llibre homònim de Jaén, en cita literal d'un dels últims poemes del sevillà dedicats a Guiomar. I el final de «L'antic jardí d'Ítaca», amb la seva colpidora reflexió sobre la pervivència del món més enllà de la pròpia mort:

¿cremarà el mateix sol les mateixes hortènsies?
¿hi haurà, sense els meus ulls, un sol i unes hortènsies?
¿mai no tornaré a veure les palmeres que esguarde?

¿han de morir amb mi?

és un diàleg amb aquell «¿Y ha de morir contigo el mundo mago | donde guarda el recuerdo | los hálitos más puros de la vida [...]?» inclòs a *Galerías*. Fins i tot podríem sorprendre una concomitància entre les respectives imaginacions quan tots dos poetes assignen al motiu de les abelles un vincle analògic amb la figura del poeta, com ell treballant pacients i laborioses per al futur («Per a una elegia incompleta», 5).

A propòsit de l'abandó de l'avantguardisme per part de Jaén i en virtut del seu estil intimista, realista i dietarístic, Alexandre Bataller el situava fa uns anys «ben lluny de les múltiples cares de la postmodernitat» [2009: 77]. No és una afirmació que jo subscriuria, si més no, sense matisacions. Ara que aquest recorregut per la poesia de l'autor comença a aproximar-se al seu final, és hora de constatar que, per sota de la seva superfície serena, un seguit de tensions n'acrediten la riquesa i la complexitat. Per un cantó, cal admetre que el personatge poètic que dibuixa aquesta obra lírica presenta un perfil que, tant pel seu sentit d'exclusió (exclusió de l'amor, exclusió del terror) com pel seu desarrelament, expert a declinar la paraula *absència* en tots els seus casos, connecta de forma directa amb el romanticisme més genuí, el del perpetu sentiment d'exili i l'evasió en el passat. Però per l'altre, la indubtable *claritas* amb què la seva veu formula el discurs poètic l'assimila sense esforç a un classicisme expressiu que defuig la transgressió i l'extravagància. I des d'una altra perspectiva: Jaén s'ha referit en alguna ocasió a la seva discrepància respecte a la famosa divisa pessoana del poeta com a «fingidor», adduint amb justícia l'origen veraç i autobiogràfic de tot el que ha escrit. Però no és menys certa la seva familiaritat amb els profits del monòleg dramàtic i de la impersonació poètica: la projecció en un alter ego operada amb el Palladio de *Cambra de mapes* i l'Ovidi de *Pòntiques*, amb excel·lent resultat, revelen un

consumat domini de l'objectivació i la distància irònica. Una postmodernitat convencional, basada en la lleugeresa, la trivialitat estudiada i el pastitx, segur que no; però una postmodernitat del contrast, del diàleg entre tradició i present, i, sobretot, de l'autoconsciència poètica, evidentment que sí. Ho he dit més amunt: la capacitat d'aquests versos d'involucrar emotivament el receptor em sembla extraordinària, i he intentat d'esbrinar-ne els mecanismes pels quals això arriba a fer-se possible. I per això m'agrada pensar Jaén al marge d'etiquetes d'escola o de generació, mesurant-se amb els grans d'un cànon a les portes del qual ja truca amb força fa molt temps. Suggestia Joan Fuster que la de Vicent Andrés Estellés és una poesia «que podria haver estat novel·la: novel·la de Balzac» [1972: 35], i a mi, amb Gaspar Jaén, em sedueix la idea de deixar-me endur per una semblant analogia: la seva també podria ser sens dubte una novel·la, però una novel·la de Proust. No evidentment per les seves dimensions, és clar, sinó per una comunitat de creences i d'objectius entre ambdós autors: per la coronació de la memòria i la suprema destresa a submergir-se en estats d'ànim dels quals ni un sol matís, ni una sola intermitència del cor, és deixada d'explorar; per la nostàlgia d'un passat feliç i per la tendència a convertir els llocs, epifànicament, en espais simbòlics, i per la fe en la paraula com a reviviscència d'un món que convida a assaborir-ne indefinidament els noms, els detalls, les sensacions.

Aquest pròleg s'ha allargat segurament en excés, i el lector té tot el dret de voler escoltar directament, per fi, la veu del poeta. Acabo, i ho faré amb una sola reflexió final. Té justa fama, entre els poemes de John Keats, aquella epístola en vers en què l'autor de l'«Oda a la tardor», l'agost de 1816, provava de fer veure al seu germà George, que és per a qui l'escriu, la mena de somiejos i visions que, tot enriquint-la, omplen sense parar la ment del poeta. Per a Keats, el privilegi de qui escriu versos no és ben bé aquest, però: «*These are the living pleasures of the bard: | But richer far posterity's award*» («Aquests són els plaers del bard mentre que és viu: | Però encara és més ric el premi de la posteritat»). I mentre s'imagina què deu dir un poeta en el seu últim sospir, quan el seu ull ja mira el món velat pel «tel de la mort», l'autor anglès escriu tota una tirada a manera de monòleg, en la qual el bard afortunat arriba a preveure en la seva agonia com tot de gent ben distinta —savis, patriotes, pagesos, noies i nens— prendrà un dia els seus poemes, cantarà les seves cançons i serà feliç en llegir-los i entonar-los. El final d'aquest fantasieig no pot ser més commovedor:

*Fair world, adieu!
Thy dales and hills are fading of my view:
Swiftly I mount, upon wide-spreading pinions
Far from the narrow bounds of thy dominions.
Full joy I feel, while thus I cleave the air,
That my soft verse will charm thy daughters fair,
And warm thy sons!*

(«Bell món, adéu! | Les teves valls i turons s'esborren de la meua vista: | pujo amunt ben de pressa, sobre unes ales desplegadas, | lluny dels límits estrets dels teus dominis. | Sento una joia completa, mentre travesso l'aire, | perquè el meu vers suau encisarà les teves dolces filles | i donarà escalfor als teus fills!».) Sempre que rellegeixo el «Poema per a ben morir», penso que el poeta imaginat per Keats ha reviscut en aquests versos catalans, i que l'expressió del seu desig, i de la seva confiança, s'ha repetit amb fortuna en la llengua que compartim, i que sigui per molts anys, de Salses a Guardamar. La mateixa llengua amb què jo recordo, mentre escric això, que a Elx vaig sentir un dia de primavera Gaspar Jaén, sota el porxo de la Torre del Consell, fent la cosa que millor sap fer: parlar del seu amor —de la seva ciutat. Crec que

un destí com el somiat per l'excels líric anglès també li plauria; jo, si més no, voldria pronosticar-l'hi des d'aquestes ratlles sentides de lector, de crític i d'amic.

PERE BALLART

Barcelona-Sant Feliu de Pallerols, març-abril de 2017

BIBLIOGRAFIA

- ALTAIÓ, V. i SALA-VALLDAURA, J. [1980] *Les darreres tendències de la poesia catalana (1968-1979)*, Barcelona, Laia.
- ANDRÉS ESTELLÉS, V. [1985] «El Llibre de la Festa d'Elx», *El País* (Quadern), 30-06-1985, p. 6.
- BATALLER, A. [2009] «Vinclar versos com palmeres: Notes sobre l'obra poètica de Gaspar Jaén i Urban». *Reduccions*, 95, p. 77-103.
- BERENGUER, V. [1993] «Ultima poesia de Gaspar Jaén», *La Rella*, 9, p. 131-135.
- CARBÓ, F. [1992] «A propòsit de la represa lírica de Gaspar Jaén i Urban», *Revista de Catalunya*, 63, p. 153-157.
- CARBONELL I IGLESIAS, I. [2001], *Fragments d'una cambra de mapes*, memòria de llicenciatura, València, Universitat de València.
- FUSTER, J. [1972] «Nota —provisional i improvisada— sobre la poesia de Vicent Andrés Estellés», dins V. Andrés Estellés, *Recomane tenebres. Obra completa I*, València, Eliseu Climent editor, p. 17-36.
- JAÉN, G. [2001] «Aquell 25 de juny del 1963», València, Bienal de València, s. p.
- _____ [2015] *Llibre de la Festa d'Elx*, Alacant, Universitat d'Alacant.
- _____ [2016] «Poètica per a Lliris», dins Gaspar Jaén, *Nova York 1990*, Alacant, Universitat d'Alacant (solapa).
- MARTÍ I POL, M. [1978] «Gaspar Jaén i Urban, *Cadells de la fosca trencada*», *Reduccions*, 4, p. 69-70.
- _____ [1982] «Voluntat de recerca en Gaspar Jaén», *Reduccions*, 17, p. 75-77.
- PICÓ, L. [2001] «El gran poeta del Sud», *Caràcters*, 16, p. 25.
- _____ [2005] *Aproximació a l'obra poètica de Gaspar Jaén*, memòria de llicenciatura, Alacant, Universitat d'Alacant.
- SÒRIA, E. [1997] «Escrit des del silenci: Notícia de la poesia valenciana recent», *Caplletra*, 22, p. 203-216.

PER A SABER D'AMOR

34

Para saber de amor, para aprenderle,
haber estado solo es necesario.
Y es necesario en cuatrocientas noches
—con cuatrocientos cuerpos diferentes—
haber hecho el amor. Que sus misterios,
como dijo el poeta, son del alma,
pero un cuerpo es el libro en que se leen.

Jaime GIL DE BIEDMA

No és la lógica lo que el poema canta, sino la vida, aunque no es la vida lo que da estructura al poema, sino la lógica

Antonio MACHADO

Y su afanoso sueño
de sombras, otra vez, será el retorno
a esta corporeidad mortal y rosa
donde el amor inventa el infinito.

Pedro SALINAS

[...] con la mano en el hombro
me repiten
esa verdad de amor que sólo saben
los amantes que fueron traicionados

.....Luis GARCÍA MONTERO

But Love has pitched his mansion in
The place of excrement.

William Butler YEATS

CADELLS DE LA FOSCA TRENCADA

38

I ARTIFICI AL TRENC DE L'ALBA

Ho popolato di nomi il silenzio
Giuseppe UNGARETTI

A J. M., quan teníem vint-i-un anys

GEBRE I GESSAMÍ: ARTIFICI AL TRENC DE L'ALBA

1

L'hivern colpejava el jaç amb llum de lluna
sens que, a l'alba, braços adormits sobre una altra pell
s'estrenyeren enllumenats pel gebre;

llençols ordien figures en l'ombra
d'ermes espais plens d'espills deshabitats,
formes que no coneixien el goig
d'ésser viu enmig de l'olor de la pluja.

Era tant el fred de la casa enfondida
en els ulls de ficticis amants de la neula,
habitacles d'un buit firmament de silenci,
que el vent devia crear, com fantasmes,
besos, imatges en el centre del somni

perquè construir la incerta arquitectura
de la cambra en penombra fos quelcom més
que l'acte espès d'anar morint-se
entre els estels del desig trencat.

2

¿Fou fred, després que arribares,
la carícia primera sobre el rostre?
Aire d'un altre temps per palmes esgallat,
dits adolescents d'imatges congelades.

Les figures dels llençols es van resoldre
en escumes adherides als espills
que plenaven el fosc espai de la casa.

Venies amb la tendra mudesa
dels càlids amics de la llum de la mar
i exèrcits negres, als teus ulls,
temorencs besaven la nit solitària.

Aus irromperen en l'aire, trencant freds, desfent dubtes,
donant-li centenars de punts de llum
als ombrívols habitants de la mirada
perquè, en clarejar, el gebre recobris
sense badar-lo la pell del gessamí.

3

L'àmbit dels teus cabells, però, no fou
sol entreteixit amb arbres per al pit
ni sang per a les noies esblanqueïdes
que habitaven les llacunes de la son;

els capvespres embadalits pels mots
mentre mullàvem records en tasses de xocolata,
les passejades encara assolellant-se,
es convertiren en espesses mirades
damunt el carrer, sotjant la teua arribada.

I revingueren espills enganyosos
que emmirallaven el teu tors d'espectre mut.
Aquells desigs, cavalls blancs al galop
que estremien les ferides de la nit
eren porucs penediments al trenc de l'alba;
foren de paper les ales de les aus
que obriren els freds.

La nostra mirada no fou
aquella delicada veritat
de l'amor enmig del gessamí.

4

Estimar, com un ritu per a sobreviure,
era fer dels llavis crits assassinats,
apunyalat el plany amb punxons de llum
i ansiejar naus cafides de coloms
esclatant, espargint-s'hi
per buscar-li sang a ses venes pàl·lides.

Calia estimar com un repte a la penombra

de tant silenci al migjorn suïcidat,
com badar nafres d'on rajara l'aigua
que nodria el gessamí crescut als ulls.

Calia estimar perquè el fred no enrederàs
els perfums de l'horabaixa amb glaç d'estels
abans de l'equinocci de primavera.

I em va omplir el gaudi d'haver-te estimat tant
abans del temps de xiscles d'oronella,
tant de temps embolcallat pel color
que a l'hivern pren la mirada.

5

Ja l'estiu era un dens vol
de suorosos animals de cristall
i la mar que les nits anteriors al solstici
va tenyir les oronelles
omplia de camps de sal els solcs dels llavis.

Tornares amb el silenci sempre fosc
que sols va clivellar aquell lleu rubor
a l'hivern enamorat;

però ja els dies al sol,
d'uns altres cossos estimats
entre l'asfalt i la mar
havien recobert el gebre de l'alba;

i l'artifici del teu esguard era sols
l'artifici del foc que encenia la nit
amb la bella passió estèril
dels ficticis amants que sojornen al son.

6

I extensió del teu esguard va ésser la nit
quan focs d'artifici l'arpejaren,
quan alcohols cristal·litzaren sota els braços
i als vidres va néixer l'herba.

Ens va estimar la ciutat en racons
que ombrosos llavis verds humitejaven;
luxúria d'estremits dits embriagats
sota els pins que el fang esquitxava;

fugaç amor que, amb tu, no fou
esclat de coloms espargint-se per l'aire;
els besos, emmordassats, es van resoldre
en agres dents afusellades de basarda;

als braços es van apagar els murmuris
de flors estavellades contra el coll;
sols els nostres dits neuròtics esgarraven
aire d'alè alcoholitzat.

A la ciutat de llavis de filferro,
com frenètics assassins,
injectàrem mort amb feres dentegades
a les carícies somiades a l'hivern
mentre rajava de les nafres aigua
que nodria el gessamí arrelat als ulls.

EQUINOCCI

1

L'estiu en pondre's cau en flocs de boirassa
arrossegant tolls que el mar va deixar al ribatge.
I el sol es torna un cansat ocell fet de llum
que daura ones d'aire
amb un tebi fred d'arbredes en silenci.

Són les tardes refugis vermells que no expiren
abrusant fosques parets
que emmirallen el color del teu esguard.

Nafren les nits, amb glaçat remor de coltells,
els residus de sal que romanen als muscles.
I els navilis del vent, colpejant la contrada,
l'ensementen amb auris estels de tardor.

L'aire es fa d'horitzons transparents, com de vidre,
mentre al vespre, els antics equinoccis li donen
al cel el palp de la llana, roba de fred a la mar.

2

I llavors, quan batecs d'ones glauques banyant,
submergint les besades enmig de la nit,
siguen ombres de càntics esteses pel port
que al sol van assecant-se,

tornarem a encontrar-nos, com abans, lluny,
darrere els clivellats vidres de la ciutat,
aguaitant la pluja
que ens omplirà els cabells de bromall i ruixim;

tornarem a creuar llargs passeigs
on àlbers de l'hora baixa ens donaran
el seu color de coloms encesos
pel frec de la nova tardor.

I emmudint nits de filferro injectant mort,
inútilment, tornaran aquells delers,
—silenci i cotó en pel a les ratlles del teu cos—
dels blaus crepuscles de l'hivern.
Un altre autumne a la ciutat.

RATLLES D'OMBRA

Sens decreïxer als ulls remoreigs
de la pluja amarant-los de gaudi,
a recer del foscam que la ratlla
la teua imatge trencadissa,
una altra frescor comença a ruixar
tot l'enyor d'esguardar-te,
reflectint-se retalls de ponent
en l'ombratge dels llavis.

Com si encara els embruixos sorgiren
quan s'escampen coloms, vol trencant
als teus ulls el darrer blau de l'aire;

com si embruixos no haguessen estat
els miratges del centre de l'hora baixa
retallada pels arbres.

Mentre arriba la nova tardor,
delers d'assaborir el teu cos,
gust de gespa de ta pell,
una altra frescor comença a ruixar-me la cara
amb l'amarga tristesa de desar
el perfil del teu flaire
en flors damunt les mans esclatades
que la pluja porta d'enllà la mar.

NIT TALLANT

Ampla caixa d'ocells blaus que van gelant-se,
la nit vessa solituds damunt la fosca;

aspra malenconia esquinça els rituals,
brunyida fredor que fou d'amor, amb tu,
com danses de llenços pels cristalls del son.

Una lluna plena d'espills verds emmiralla
el tebi vol d'adormits amants covards;

ritme d'arbres tanca amb gebre la tardor,
exhaurides les antigues cerimònies:

argentada aigua o vidre no embolica
gessamí pres carn o llana d'hiverns endins,
per carícies defensat d'altres gelades.

II BRU COS DE L'OBLIT

[...] casa a l'hivern abrusarà la fosca?
Joan BROSSA

45

ASSAIG PER A ESQUINÇAR MARCIDES NINES

1

Delers d'estavellar marcides nines
solen nodrir daurats barrancs sens fons
esquitxats per pols d'argent brollada
de frescos cossos esbatanats per la caiguda.

Polseguera d'estels acostuma a envoltar
els habitants d'afilats rocams de nacre.

2

Braços o troncs escampen branques, rocs
en branda homicida damunt els marbres;
milers de dagues o brases o rius
assassinen jardins de verí,
l'ombra teua relliscant per la fosca.

Claror de sang, ulls endins conformada,
rodeja desitjades realitats
inclinant-les, mentida del miratge,

cap a enlluernaments d'enganyosa onada;

aèria ombra, més real, tanmateix,
que ho fou el cos que la nodria.

Agra solitud, amor, s'amaga
davall una tristesa quotidiana
feta d'esglai, fiblades i coloms ceccs.

3

Desclouré murades fetes de núvols
que tornen els ulls morats, nafres els llavis,
sotjant, nina de vidre, ta arribada.

Et faràs aire, maleït esguard,
dins tendres coves plenes de lluernes,
amb els ulls travessats per flors de cartró;
folia assassinada no blau oblit
car l'estatge és encara ben ple de memòries.

Folles ballarines et cobriran
de fulles, focs de mar, fins ofegar-te;
et banyaran d'escumes quan s'enlluerna l'aire
i, a colps, esdevindrà ona.

I et desfaràs lluny, amor, que els teus cercles
m'enfosqueixen la cara d'infinita ombra.

GESSAMÍ AL MIGJORN ABRUSAT

No trenquen somriures murades d'oblit
alçades amb algues i llot,
llacs de cristall que cobriren els túmuls.

Cal abusar lliris en meitat del dia,
en mig de places al sol adormides,
oferir sang i flors a la destrossa
com abans dolls de pluja nafrada
obriren la carn
i infantaren ombrívols fantasmes d'amor
sota les nits que els fanals reblien
d'anelants figures tombades al somni.

Cal esvalotar aquestes tardes quietes,
botxins muts que porten fred a les mans

i ja no ens pertanyen;
branques de sol esmorteït dauren la cara
on ja no bateguen delers en penombra;

ales de plom t'enfonsaren lluny
i és metall trepitjant melangia
esborrar marques, perfils d'aquell flaire,
mentre el gessamí, trenc de l'ombra,
segueix florint damunt la pell.

BRU COS DE L'OBLIT

Espurnes nafrades de fosca cremen
els esqueixats geranis que porta l'aire;
pregons esvorancs omplen
la casa buida que espera el fred,
uns jardins esgarrinxats per solituds
que s'hissen de runes enamorades.

Mai no et vaig descloure les nits al si.
Foragitar galivances trencades
és extinguir ulls delerosos, dolls
que esdevingueren naixement del foc
per guarnir amb colors el nostre aire.

De tanta estima et trencares sens fressa,
cos bru que t'alçares en mig del trenc d'alba,
gebre que glaçava, canviant-li la color,
els ocells de l'hivern nascuts de la flama.

Déus entronitzats, petits soldats d'aram,
són ja mots de llum ofegats per tempestes.
Llençols escalfats enmig la gelada,
trossos d'història damunt fulles blanques
adormen els senyals que deixaren els dits.

Gust d'oblit, tanmateix, serà un dia
el sabor de pluja que encara hui té el teu cos.

ESCALFOR DEL SILENCI

Conèixer els plecs del silenci trencats
per esguards ennegrits a colps de mudesa
és gavina o sageta abatuda en astres
on el goig de la llum és lluerna encisada,

esclatats fanals d'ombra espessa.

Saviesa d'ulls damunt imatge bruna
porta fred de llunes sense història,
miralls d'aire embrutats de foscúria.

No fou vertader l'embruix de la gespa:
nines de llauna guarnides amb flors
esgallaren aiguats de cartró.
I cal emmudir, trencant l'hivern enamorat,
bruijots que ompliren anys del teu cotó.

TEIXIR PEIXOS RESPLENDENTS EN LA PELL ASSOLELLADA

Arbreda, ja metall, estesa vora
rastre de foc escalant nits de fusta;
jeure jove d'animals hivernats
que escalfa el tremolor del silenci.

Mans d'argent desfullen roses, estany,
sobre nens que cercaren tresors de l'escuma
entre closques mullades de rosada;
cristal·lí noi, ja efígie de marfil,
adormit al fons de l'aigua clapada de sol.

Un petit mariner de joia rodona
recull llunes i nacre, llença globus,
virolades gavines, a l'hivern
com mots blancs que enderrocaren gelors;
mar solcada per lluentes espasses
brodant sorra a la pell d'herois glaçats,
badant les penombres, de matinada.

Teixir peixos resplendents damunt les cames
és omplir l'espai de cristall i gebre,
vestigis d'antiga embranzida
de llum que feu tòrcer cossos,
tombant-los enmig, goig i fúria, d'animals estimant-se.

FIGURES SOTA LA PLUJA D'UN DIUMENGE D'OCTUBRE DE MIL NOU- CENTS SETANTA QUATRE

Ara plou dolçament, amb tendresa que sols
la tardor, sempre nova, sap donar-li a la pluja.
Núvols grisos desfets omplin l'aire i ens deixen

un fum d'aigua i de llum pels carrers de València.
Com portada per l'aire de la nova tardor,
la cambra oberta al cel pel celobert ja fosc
ha pres l'olor mateixa que tenia quan l'últim
fred d'un remot hivern ens ajuntà una nit.

L'olor d'ara a la cambra, de primaveres grogues,
d'anhels humits filtrant-se per la pell, pel cos tot,
de records i presències, dels moments que tu omplires,
ha fet créixer de nou enmig de la penombra,
com si penombra fos l'habitant dels teus llavis,
flors d'amor que em naixien entre adormides ombres,
quan buscàvem calor en el cor de la nit.

He deixat tota oberta la finestra del quarto
perquè s'emporte el vent el record del teu flaire.
I assegut al recer del balcó de la casa
he mirat el carrer d'Amadeu de Savoia;
m'ha abraçat un fred lleu que envermelleix les galtes
i porta gust de pluja, dies, colors, records
de l'hivern que tu fores; he mirat el vol negre
de paraigües lluents que fan els qui passegen;
i amagat al darrere del jersei ple de pluja
el costum d'estimar, insistentment amarg,
fa que sotje el carrer i que espere trobar-te
travessant la vorera banyada, car hui és festa
i podria ser que vinguesses a ma casa.

ÀMBIT DE L'ANTIGA CASA

Per la casa solitària, ja fum,
retall d'or enfosquint-se en la memòria,
vagarà el perfum d'un altre hivern.

No quedarà gespa als racons on vas nàixer
ensangonant la pell de primavera,
ni cap esguard s'obrirà a la tardor
devers uns cels fets de la llum de l'aigua.

Fantasmes orbs, guardians de l'oblit,
emmudint les mans humides dels lliris
colliran gessamí d'interiors deshabitats,
calaixos blancs on mai no cloguérem ones.

La cambra delimitarà ombres en l'aire,
allà on retrats teus ompliren calzes de por i misteri.
Ja les aus hauran emigrat a la mar

des de murs i finestres que la nit ennegreix.

Les vesprades seguiran rebent les estacions
damunt l'espai del cel i dels arbres
mentre una pluja blanca s'emmiralla,
lluïta entre la mar i la tristesa,
en la pàl·lida melangia dels teulats.

III OMBRA DELS CINGLES DE CRISTALL

[...] i un antic desig travessa la sang.
Konstandinos Kavafis

A P. P., amb aquell desig ardent

CADELL DE LA FOSCA

Foscor de parcs i cambres crea herois
si s'obrin les parpelles de la boira
com ales verdes a l'ombra dels arbusts.

Herois, miratges, que pot ser no travessen la nit,
però ajuden a creuar-la quan és bruta
de llavis acariciant-se en els miralls.

L'heroi que acoltellà la fosca
sorgí d'un aire de pluja
que focs d'artifici ratllaven d'espurnes
i, endinsant-se en somnis de cristall,
amerava la carn i la roba.

Es confongueren certesa i miratge
cavalcant daurats cavalls d'encís i joia
lluny de la mar, on tot era llum
que reflectia el gessamí que esventàvem
descordant la matinada.

ENGONALS DE LA LLUM

Queien núvols, com espasses,
en l'espai de la paret,
tota remors de serps i boira.

Però esclataren focs, floriren llums
configurant l'alè;

et vaig sembrar d'ànecs els pits,
el temps aturat als teus muscles,

vaig fer flors blanques per tu
i esbarts de gavines et van néixer al ventre.

VINT VENTS DE MARÇ

Ens estimàrem tant aquella nit
que de tan ampla era la mar,
tants vaixells solcaren els ulls
fent d'escuma la mirada,
que els batecs de la cambra sabien
que els conills de vellut
plorarien a mitja nit,
quan ja margalides no davallaren per l'aire,
animals de la llum.

Fora, sense adonar-nos-en, queia la primavera
amb totes les flors obertes
i nosaltres menjàvem pastissos blaus.

Però els conills són nens idiotes
i la primavera els fa mal al cor
quan la nit cau i no és cotó;
per això els vidres verds que duies als ulls
m'esquinçaren la cara perquè el plor vessés
quan els bruixots del dia s'emportaren cel amunt
el teu esguard sens murades.

LA FOSCA TRENCADA

1

Aleteen ferides aquelles nits obertes
d'on sortiren manolls de margalides blanques;
muntons de gessamí ja esmorteït
s'amunteguen pels racons
d'aquesta nit malaurada
d'un dissabte fent-se història.

Aquesta nit, verticalment esgarrinxada
per ratlles que són una altra vegada ombra,
va abrusant els joiosos dibuixos que bastírem.

Mirava els seus ulls enfosquint-se,
carrers i arbredes engroguïdes pels fanals;
desava a l'esguard les seues darreres imatges,
que ara van derrocant-se
entre una flaire de jardins trencats
per batecs de llum esfereïda.

Sense copsar cap mot, ens aguaitaven
els llums de la ciutat, petits habitants de l'ombra
que s'esveraven i feien ganyotes
si, en fugir, l'aire els assagetava.

Mirades enterbolides feien sacsejar
el banc assedegat d'estels on séiem,
com si onades de plany sortiren de la fusta.

Segellàrem cartrons dibuixats de gessamí
com esdevé un equinocci
en meitat del qual sembrí d'escuma
—traç davanter, sens passat, de nevada—
ventres de setí mullats de fosca.
Aleshores la matinada gotejava florides
damunt el celobert on s'eixamplava la cambra;
la claror d'estimar-se s'haurà de fer verí,
victòria de la fosca sobre l'escuma
en viatges màgics i misteriosos per cuines blaves.

2

Lentament la nit esquerpa va esfilagarsant-se;
cal escortar-la, fossa dels qui fórem,
cercar flors de cotó per eixugar-la.

Tants fulls humits enfolliren inútilment
cada migjorn l'oratge,
que la seua presència esbullant el dia,
daurant-li, verda, el començament i el terme,
va cobrir de llacs els dominis de la fosca.

Sols vetllant els plecs de cristall,
ritu i dol dels homicides
que revénen a la nit, podrem esmorteir-la.

I demà caldrà tallar-se els cabells,
retrobar vels sense sanglots ni sang,
per tal que la neu i els esguards que ens netejaren
pertanyan als paranys de l'oblit i el record

que s'amaguen darrere dels ulls del somni.

3

Albirarem als mots la darrera tendresa, comiats i recança
per vaixells ensorrats i petjades abaltides;
Lleida esdevingué boirina
i es fongueren ciris a les valls encesos;
voladisses engrunes de contes
davallaren per les timberes.

Defugint les feixugues ombres dels fanals,
vaig cercar companys antics de lluna plena,
però la nit era closa.
Tornar deprecant silencis immòbils
foren els darrers moixons que van alabatre
fiblant la nit, sense escalfar-la:
el banc es retallava sol
i espetecs de fred m'aixecaren
tremolors a la mirada.

La nit havia de ser closa;
claus de solitud s'enfonsaren al cap;
s'omplia el passeig de foscúria vora riu;
i a l'horitzó, mentidera imatge de paper,
la muntanya nevada es retallava en la memòria,
parany que bolcava crestes d'onades,
desglaçades neus damunt del riu assedegat.

4

Color de recança comença a tenir
el cant tremolós, neu arborada
damunt uns verals ja llegendaris,
damunt els llençols que férem estendre
i portaven tactes de nit i d'escuma;
aixecats com senyeres reflectien
blancs que a Ordesa enamoraven la mirada.

Ara el rompent de l'alba iniciarà
l'emmetzinament de la memòria,
tallarà fils que feren nusos en l'aire,
llençarà al nou cel que s'obre corsecats coloms tancats als pits
i esborrarà una adreça, assassinant sense ira
les dèries d'estima damunt d'aquells llençols
mai més esclatats, ametllers en primavera.

5

S'estavellen robís per la pell,
delers com llamps que recorren el cos:
l'alcohol em daura, claror vidriosa,
i embriaga falòrnies desplegadas
al bell mig d'encanteris d'amor.

S'han aturat sense plany
els verds que ratllaven les nits de l'estima,
encensers que mai no burxaren el temps;
i sembla fals necessitar l'oblit
que aigualeix la carn d'escata
i li dóna als ulls veles brunzents.

Tarda tant la matinada!
Tants alcohols em destrueixen
que cabòries de recercar passats
reeixen llunyanes, noms antics que,
sens fressa, brollen de la paret.

6

Les fotografies són cants destintats
que rossolen pels pendissos d'aquesta nit
arraulida sota la neu que va fonent-se.
Cercar manolls d'aquell gessamí
en papers mentiders com la memòria,
és adonar-se que són de nou concepte
les contrades que petjàrem i intensament vam viure.

Aquestes imatges amb què voldria
omplir la nit de la cambra, figures immòbils
en l'ordre de les calaixeres blanques,
són només deixalles d'aquell goig de viure
que vaig consumant a mossos ferotges.
Ja no et recorde, cascada de clarors
que m'eixordares el somriure
bressolant de cotó la serralada.

Només el llum clivella les ombres
d'aquesta cambra que no vas conèixer.
I la matinada, fent la muntanya llegenda,
tardarà encara cicles de foscúria i de fred
en tatxonar el metall dels núvols.

7

Els murmuris de coltell que et rodejaven,
els cercles de verí i de suïcidi
que preludiaven la teua arribada,
foren inútils averanys de teranyina.

Vaig trencar ales de por i misteri
i vaig conèixer solcs i ratlles del teu cos
rompent als jardins l'himen de la fosca.

Descloguérem plecs i rugues de la neu
i vaig estimar, deessa colpidora
submergida en un aire alié a la mar,
els teus engonals reblerts de flors.

8

Creix el fum, va abrivant-se la flama
que puja les fronteres de la nit
i tomba les imatges literàries que creàrem
sota l'ombra dels cingles de cristall.

Mons ficticis i autèntics, ja mig ofegats,
on les nits brodaven d'argent les foscúries,
calaixos plens de reculls blaus desenfocant-se
es cobreixen amb la nit que avança.

Amb cordills orbs l'esgarraran
els corsers vermells que trenquen l'alba.

OMBRA DELS CINGLES DE CRISTALL

El goig d'estimar-se entre la neu i la nit
eren cercles de flors fugisseres,
ballarines trencadisses al recer de la muntanya
que els vents de la mar vinclaren al sol,
esborrant sorolls de nevada
que bressolaren l'estima esclatada en la fosca.

Marcides flors de neu són les dents mortes
dels impossibles amants de les ones.

Romanen tanmateix, com ombra de cristall,
aquells cercles de neu fugissera,
enmig dels cingles hissant-se la rialla,

viarany de pins i de remors feréstecs
tancats al recer de la muntanya.

LLIMONERS DEL JARDÍ DE LA CASA ON VAIG CRÉIXER

¿seguiran canviant la llum i la fosca el color dels teus ulls?

Nois muntats en cavalls blaus,
cascavells lligats als peus,
corrien per l'aire bevent-se el sol
abans que el vent s'emportàs les flors
lluny de la mar i l'amor tingués nom;
abans de descloure antics rituals
i sacrificis de gessamí il·lícit fossen llavor
que presagiava temps teu, de neu enamorat.

Ulls de noi de díhuit anys,
ja oblidat tot el que veien,
retrobats entre els llimoners
de la casa on vaig créixer,
ara que cal netejar el fang de neu
que resta encara entre els plecs de la roba.

Mai aquelles gavines que ompliren els pits,
engendrades per cossos tremolencs,
no naixeran de bell nou entre els llavis.
Queden al vell jardí els ulls meus d'ara
esperant que la pluja que referma
no els cobresca de rovell,
la pluja que mulla els geranis i em porta
moments d'una tarda gelada de març,
quan et vaig conèixer
i tot el cos obriren, per endinsar el sol,
els arbres que començaven a escalar l'espai.

PLOU A GATWICK

Tebi alé de foscúries boirosses,
cargolant-se a la nit que t'encimbellava,
enfonsant-la,
vessen els crepuscles dels jardins.
Cossos inassolibles als meridians de Londres
engendren cabells verds a les espatlles;
amors d'arbres nus que no coneixen
enteixinats d'alberedes pel sol envermellides.

Ha emmudit el teu cos, ja plec o mentida,
ja cavall fet de neu amb els angles trencats,
flor de glaç esventada pel vent,
per uns altres ulls que deleixen
el color dels teus ulls.

Plou a Gatwick
i els vidres humits desen carícies.
Silenciosament plou
un abandó d'ocells fugits cap a la llum.
Borroses planúries de fresca i núvols
desdibuixen remors de parets esblanqueïdes.
Està oberta la tornada a geografies de sang al sol:
un altre país, mobles blaus assabentats de la suor,
corba del somni estesa devers el blau remot.

A Gatwick la pluja llença gespa
a les cares que la creuen
per tornar a llunyanes ciutats de ferro,
per fils abrusats dibuixades.
A Gatwick, la pluja fa escriure la boirina
preludiant el primer oblit
de les cares amuntegades damunt la teua cara.

Fi de *Cadells de la fosca trencada*.
València, carrer d'Amadeu de Savoia, hivern del 1974 —
València, carrer del Patatxo;
Elx, carrer de Velázquez, estiu del 1975.
Revisat i ampliat entre 1986 i 2002.

NOTA BIBLIOGRÀFICA
Premi La Safor de poesia, Gandia (València), 1975.
Primera edició: *Cadells de la fosca trencada*, «Tres i quatre/poesia», València, Eliseu
Climent, 1976, 62 p., ISBN 84-85211-20-0.

CAMBRA DE MAPES

LLIBRE DE CAVALLERIES

El poeta Gaspar Jaén i Urban em parla de Bretanya. Bretanya feixuga d'aigües, grisa de núvols, allà enfora, a l'horitzó de la litografia dins la cambra tancada: la cambra dels morts del meu llinatge. El poeta Gaspar Jaén i Urban, ciutadà dels Països Catalans, és nadiu d'Elx i vincla versos com si fossin fassers.

«Elx adormida en el bessó de l'estiu, de tots els migdies d'estiu, amb confitures i eixarops. La Mare de Déu d'Agost, cossiols de bellveures, begònies tremoladisses, llambregueig de l'aigua en el rec, tot just pouada. L'hort i la calç, el silenci més sonor, malalt de cigales. Per les alcoves de la sesta i dels llençols de fil, broadores de cera.»

Però avui em parla de Bretanya. Bretanya dels morts, Bretanya dels camins i dels creuers, dels núvols baixos i les ombres infinites. Bretanya inexistent al fons de la litografia. Caldrà que partim amb l'alba, boira enllà, esglésies enllà. La mar cendrosa, amplària augusta, batrà amb fúria solemnia l'espada dels encantaments, la negra muralla del prodigi. La mar en els ulls color de cel d'Iseut la blonda. Bretanya amb corbs, falcons d'Elionor al puny, menhirs ensangonats, pluges i màgies. Bretanya martiritzada i abolida, verda sota la mort i el cel. En l'horabaixa espès d'un cafetí de Pleiben, Sir Lancelot oblida. Parla molt lent de collites i d'hores. El rellotge camina en un racó de l'ombra. Temps enllà, núvols enllà, ones enllà, Morgana serva Antònia presonera. La guarden set gegants. Artús juga als escacs amb Guillem Torroella i l'últim raig de sol llampega a l'espasa Escalibor. Artús inexistent, ànimes de cavallers endolats pels senderols del capvespre. Campanes de Sant Jaume de Galícia. Una vella s'arrupeix vora la llar de foc. Aubaina al finestró i peülles de bestiar per les llambordes. Tots dos —el poeta i jo— hem partit amb l'alba.

Josep Maria Llompart, dins *Mandràgola* (1980)

LLIBRE PRIMER

A Joan Navarro, per a sempre

L'ILLA

1

Des de les torres que guaiten la costa,
es distingia l'Illa els dies clars.
A l'Illa, el temps li clavava clavells
d'oblit i por als ulls de qui hi restava.

I els ulls d'aquells que partien vers Ílion
feien vermell el blau del mar; de sang,
d'espases mot: discurs de la batalla.
Cavalls li obrien a la mar les cames.

Ja l'artifici dels dos sols naixia
quan ungles d'aigua a gratar-li comencen
les costes a l'Illa, reblida de perles.

El sol darrer daura les aus marines
de pit ferit, que en l'arena aletegen.
La mar fa aigua dels polsos de l'Illa.

2

En encetar Odisseu la tornada,
una gran flama sota el mar tancà
temps de pronoms. Els sargassos marins
arrossegaren naus cap a l'incendi.

Penya-segats de vidre, caires vius,
emblanquinats per sal i escuma, venten
al vol campanes. Dotze ovals grocs. Fes-te
corser, cascada de silenci, mot!

Es van obrir dos sermons sobre el temps.
Vaixell errant per la pròpia imatge,
arquer etern, maleït pels vuit vents,

mot clau que clou flors de nacre, colors
blaus de la mar, sense proporció
en els països amagats del mapa.

3

I on era cert aquell color fictici,
entre l'aljub del cap de terra ferma
i el moll de l'Illa, gust dels qui tornaven
tenia el plany dels amants solitaris.

Van caure un vespre amors de verí
i assenyalaren al sud les finestres
llums nuvoloses vingudes de terres
d'espills d'argent, de sendes d'aigua al sol.

Van inundar les estrelles el centre
tot pla de l'Illa, carregant-la amb perles,
sacs a l'esquena, soledat dels mars.

Els caragols de la mar mossegaren
els fonaments de l'Illa, llot i arena,
trencant amb fúria tota la costa.

4

L'Illa s'afona. El perfil de l'Església,
l'ombra dels murs, el carrer Nou, les cases,
els lliris blancs dels patis, els xiquets
que li tenien por al mar de nit.

L'udol del llop marí en el pleniluni,
la cova Fonda, on només es pot
entrar en barca i on viuen uns peixos
blancs, com de vidre, que a la llum es trenquen.

Tota l'espina de l'Illa, resseca,
sense arbres, fonts, hortes, aigua. Només
la font d'enmig de la mar, d'aigua dolça.

La platja Blanca. El Cementeri. Res
no isqué un matí en l'horitzó fronter
de les torrasses que guaiten la costa.

5

Baixaren les barques de jonc a l'arena
a pescar estels del fons. Mars de roses
agafen les fustes amb sexes com dits:
habitants de l'Illa, presoners del mar.

Les roques massisses s'entreobrin d'algues
i naixen vaixells, veles d'aigua, vents.
Corallers que obliden la font de la plaça,
les muralles blanques. Oblit de la calç.

Crits de por obliden. L'oceà sap mots
de totes les llengües, dansa de carícies
pel ventre i els pits. Posseeix els homes.

Guarda l'oceà mirades i llavis,
finíssimes pells. Guarden ulls les ones,
ulls d'home, molt fràgils. Que les naus no els trenquen!

6

Illa sense ombra de boscos, ni rius,
per negres fondàries et remouen l'ombra.
Campanes del mar, silenci de pedra.
Cigonyes immòbils. Immòbils capvespres.

Atlàntida negra. Coloms de vol negre.
Entre dues aigües, silenci de mort,
suren cossos nus que els peixos mosseguen
i el corrent s'emporta cap als homes vius.

En se que les xàrcies dels pescadors trauen
trossos d'ofegat, cames, braços, caps,
tornen a tirar a l'aigua el muntó

del peix i se'n van a casa. I no en parlen.
Car temen els morts que amaguen les aigües.
Profunditats negres. Xiprers de les aigües.

7

Sense fang ni ocells. Sense fons, sense terra.
Mar sol, mar blau. Llibre mut d'arena. Pluja
de colors salats. Mar abandonat
de tots els vaixells que corren pel món.

Els núvols hi van i es posen, com lloques,
damunt de les ones. I canten i es renten
i s'omplin de l'aigua que han de deixar caure
per sobre les serres de tota la terra.

Mar on és el sol un ocell lluent.
Nostàlgia d'illes. Record de guerrers.

Ona d'or rompuda. Cavalls de la mar.

L'horitzó ferit es dessagna, l'ull
en capçal de mar, i esdevé un estel.
Mes amunt, dofins, donzells de set llunes.

8

Salvat de tots els adjectius del mar,
monstres de mort, Odisseu arribà
allà on va aprendre els noms i els nombres màgics,
a anomenar els animals de l'aigua.

Sota el mar, Ítaca estava esperant-lo:
l'illa afonada s'abillà de verds;
mates de mar li abraçaren la barca,
festa de sal, esponges, sabó d'aigua.

Sols el reflex, entre l'ona, de l'home,
en la fondària company des d'Ílion,
arribà a l'Illa. Odisseu buscà

eternament aquella altra des d'on
els dies clars s'albirava allà lluny
el cap de terra, els fars de la costa.

TRÒPICS

Vens a ma casa sol, amb pell de sal,
guerrer borratxo de sols de solstici.
Trobés la mar i els coloms que t'esperen.
Als records t'obris, assegut a taula.

Amb els teus mots, aigua fresca, vi i oli,
em rente els braços, les mans i la cara.
Amb el teu cos, creu beneïda, trenque
l'ombra que em posa la ciutat als ulls.

Parles de terres ignotes, de tròpics
on no hi ha llandes, pots de plàstic. Terres
plenes de sol, matossars, dunes, joncs
que la mar deixa a la riba d'arena.

Mirem els núvols. Els dies s'allarguen.
La primavera esclata sobre els muscles
d'homes cremats pel blanc d'Alexandria.

Porta sal l'aire del llac Mareottis.

T'abrace i et bese. Et sé de memòria.
Llum a l'entranya. Mapes. Illes. Palmes.
Tots els presagis indiquen que avui
és un bon dia. Encetem el viatge.

CARTES ITALIANES

1 ANDREA PALLADIO, CIUTADÀ DE VICENZA

De nit, Andrea di Pietro della Gondola, Palladio,
el vell arquitecte, seu en un escaló de marbre
de la plaça dels Senyors de la ciutat de Vicenza.
Palladio mira a fosques la Basílica, la millor
de totes les seues obres. Palladio seu i pensa.

Aquesta podria ser la nit última a Vicenza,
l'argent últim sobre els cossos que lleugers creuen la plaça;
el verd últim dels turons, tan propers allà al capvespre.
Turons on he fet les vil·les de camp més belles d'Itàlia.
Al segle divuit seran imitades a Anglaterra,
amb gran aprecí. També de França vindran a veure-les.
Jo, que he pensat la ciutat, cada punt, cada paraula;
que he dibuixat els carrers, els palaus i les estàtues;
les fonts d'enmig de la plaça. Jo, que he fet la ciutat, sent
que mai no ha existit Vicenza. Les façanes de les cases,
els cantons, els arcs, la llotja del Capità, la Basílica...
Tot és una ficció. Cavalls que habiten l'escena.
Ombres al mur de la cova. Com ho ha de ser el teatre
que tot just m'ha encarregat l'Acadèmia Olímpica.
Joc de fugues per a nans. Perspectives. Escenaris.

La ciutat és ara aquesta flaire de la vall del Po
que m'emborratxa, baixant-me al mateix centre del sexe,
i em fa recordar els joves que vaig conèixer a Roma.
Roma! Voldria tornar-hi si dispose d'algun temps
quan acabe *Els Quatre Llibres*. I si no m'he mort abans.
Tinc seixanta anys. Sóc vell. I tinc dret a estar content.
He fet els millors palaus de la República Véneta.
Hauré omplit el segle setze amb la sumptuositat
de la meua arquitectura proporcionada, clara,
mesurada amb ritmes nets, que hauran de veure com música.
He revifat l'harmonia dels savis grecs més antics.
He construït per als homes el que era només dels déus.
M'han aplaudit la meua obra. Els Chiericati i els Capra
estan contents. Han fet festes per a inaugurar llurs cases.

I el Valmarana més jove vol ampliar-se el palau.
Hauré d'anar a Venècia per a veure la pintura
de les Bodes de Canà que ha fet per al refectori
de Sant Jordi el veronés Cagliari, qui sap fer verds
com no s'havien vist mai en cap de les corts d'Itàlia.
Hauria d'estar ben content.

I de nou mira Palladio

el palau de la Raó, la primera obra que feu
en la ciutat que el va rebre, la ciutat que feu tan bella.
Assegut als escalons de marbre blanc de la plaça,
pensa en Vicenza. Palladio pensa que, amb tot, la ciutat
és ara només aquesta flaire de la vall del Po,
aquesta remor llunyana de càntics. Hi ha primavera
pels arbres del paradís dels jardins de la contrada.

2 NIT DE VERONA

L'alta lluna tallant, cendra, fina corbella,
la ciutat ratlla d'ombra des de dalt de la torre,
cim vermell del rellotge de la plaça de l'Herba.

La llum de la nit blanca fa més blanc el perfil
d'estàtues, guerrers i atletes, com un somni,
glaçats sobre un immòbil fullam d'acant i pedra.

La ciutat s'ha fet l'àmbit d'un dels noms d'Ungaretti,
ha engolit gots d'estany i pinyols de mercuri:
amb coltells albs de vidre, Verona s'ennuega.

3 RAVENNA

Com l'amant nou és el bell assassí
de tots els altres, la nova ciutat
on arribem fa de la resta núvols,
un argument de paper i memòria.

El vell Palladio enmig de Vicenza
és ja una imatge blanca en el record
que les arbredes de l'ombra retallen.
La ciutat ja és un altre miratge.

Ja no existeix la ciutat que vam veure.
Només l'inici d'una altra que espera,
si hi ha demà. La tornada s'ha obert.
L'altre costat de la mar ens aguaita.

4 MARINER

Ens hem quedat sols a la proa; lent,
s'esfondra el sol enmig del blau.

Silenci.

Res més no pot restar d'aquest moment.
Desconeguts per sempre, un sol instant
ens ha ajuntat la mar.

5 DIUMENGE A VALÈNCIA

Fa cinc mesos que deixàrem Itàlia en primavera.
La llum de Ravenna avui té tot el temps d'un oblit.
La vesprada és com aquella. Els mateixos núvols, cercles
que rodaven per damunt la ciutat provinciana,
per la plaça del Comune on els joves acudien
amb bicicleta, aquest són que veig ara com passen
sobre el riu blanc de València fent-ne una ciutat estranya,
paisatge desconegut.

Res no succeí en aquells
carrers perquè ara de nou em tornen a la memòria.
Una vesprada ens compràrem grans gelats de tres colors
i ens vam asseure a la plaça. A l'endemà passejàrem,
mentre la llum es desfeia, vora el mausoleu de Gal·la
Plàcidia, Sant Vital, Baptisteri d'Arrians...

Res no succeí llavors, però l'horabaixa em porta
la imatge de la ciutat, aquell pla ple d'aiguamolls
on s'aixecava l'antic Sant Apol·linar de Classe,
els carrissars, els grans arbres solitaris sota un cel
que era ple de peixos rojos; la carretera tan recta
en la desembocadura plana, trencada, del Po.

6 DEDICATÒRIA

Et vaig dedicar una nit uns versos.
Aquests són, memòria d'altres nits.
Maig. Uns altres érem quan passejàvem
pels carrers de Màntua, per les places
grans i fosques, vora la Gran Basílica.
Anàvem parlant de geometria,
de renaixement, de l'arquitectura
de Leon Battista Alberti.

TARJETA POSTAL

Us escrivim de nit, des d'un llit de canonge
amb matalàs de plomes. És aquest un hotel
de meitat del XIX, pintat de color rosa,
vora l'estació terminal de Donòstia.

Passeig de tamarits al sol fi del Cantàbric.
Hi ha remor d'ones, roques, on s'acaba l'Igueldo.
La mar, a l'horabaixa, engoleix carabasses
que neden per la ratlla de l'aigua. Estiu de joia.

La lluna, l'aigua, el foc deuen ja il·luminar
les teules ordenades de la casa de Barx,
el pis roig, les finestres, amb la llum generoses.
Al jardí nou encara no hi deuen haver flors.

Dàlies, nadaletes. Els rosers perferan
la casa que a la cambra de dibuix començarem
fa un any. Passarà el temps, vindran uns altres dies.
Quedarà en les parets el senyal de l'oblit.

PÒRTIC DE LA GLÒRIA

1 BESTIARI

Anit vam dormir ja per terres d'Àvila,
Castella la Vella, on la lluna oberta
sobre els camps estranys portava presagis.
Vas eixir enmig de mitologies,
focs xinesos, dracs, unicorns i esfinxs,
en un somni molt bell del qual m'he oblidat
només despertar-me. Mentrestant pensava
que per a l'any nou et regalaré
sognis, com ho fan els cecs amb les tristes
marqueses fadades.

No he trobat cloïsses
cantores. He vist només calamars
i saxofonistes per les torres d'Hèrcules,
i els corbs encantats que encerclen Monforte
de Lemos. Demà, tanmateix, passem
prop de Finisterre, on he sentit dir
als vells del mercat que els éssers marins
comencen a viure. Espere trobar
els molts curiosos Jacobs, animals
fets de mil colors de llana. També
vull veure si veig granotes d'arròs,
i, per fi, cloïsses cantores. Si volen

venir-se'n amb mi, te'n portaré, Anna.

2 RECORDATORI

Em demane quin lloc d'aquests màgics països
guarda les teues faules, aquelles que em contaves
quan fugíem a Itàlia la primavera última,
M'envaeix aquell temps de fa a penes uns mesos,
mentre creue Galícia, inútilment buscant
el vilatge fadat que s'alça quan tothom
mira una maquinària que fa fum de colors.

Record dels teus ulls, a la cambra, el silenci
ha pres color de pedres, de molsa de Sant Jaume,
de pluja que fa blanc i fa gris l'horitzó:
el color dels teus ulls quan creuàvem la mar.
He descobert amb ell la sensació tendra,
amable, de trobar-me en un país alié.

3 RENOU DE PLUJA PUJANT A LA DROVA

Han esclatat ja totes les palmeres d'agost
i han començat a obrir-se, finals d'estiu, magranes.
La casa que bastírem anirà fent-se vella.
I el Mondúver deu ser ple de boira, com llàgrimes
que creuen l'equinocci de tardor. ¿Creixen ja
les flors del nou jardí?

L'aire de l'oceà

és fresc aquí, com pedra redona regolant
per la panxa. He vist alguns dracs de safir
i criatures d'ulls de maragda que es troben
enllà el fi de la terra, guardades pels guerrers
més fidels al record de la mort del seu poble.

I a la tarda, pel cel baixen llums. Compostel·la.
Regne verd de silencis on han omplit els homes
de paraules els murs per nodrir l'esperança
d'un temps en què mai més tampoc no siguen tristes,
dissortades, aquestes tarres de l'aigua i l'herba.

4 PROFETA

Sabia que ens trobaríem sota la pluja
de peus lleugers, a la plaça de l'Obradoiro,
on el mestre Mateu cisellava la pedra
amb el teu rostre al davant.

Descendent dels primers àrabs vinguts de l'Àfrica,
somiaves a València amb els silencis
trencats només per campanes verdes; cercares
l'enigma del somriure de les estàtues
romàniques del país cristià del nord,
conegudes per tu a través dels relats
que feien els viatgers mentre descansaven,
asseguts vora la porta de la Xarea.
En un cel verd, desplegada per àngels verds
d'ulls verds, cabells, vestits verds, sorgí davant teu
la ciutat que somiaves, des d'on ara escric,
com un combat d'herba i núvols, de campanars.
Vas conèixer les sirenes, dracs de la mar,
i oblidares l'olor que fan els llimoners
dels horts de la Russafa a principis d'estiu.

D'aire humit s'ha omplit la cambra, d'un vespre fresc,
de gotes de pluja fina, màgics rituals
que em porta el teu rostre jove, estranger profeta
tallat en un relleu del Pòrtic de la Glòria.
Amb les set ales de set ulls esteses,
els àngels de Compostel·la pels arbres.

CIUTAT DE MORELLA

Fa ara tres anys que trobarem aquell palau
renaixentista que feien servir de bar.
Vam arribar ja de nit a la vila.
I, després de sopar, vam cantar el Ternari,
els cinc sota la manta, al recer d'un portal.
Mentre posava el món dins una copa,
vaig oblidar uns ulls a la cambra d'hotel,
aquella nit d'hivern.

El mateix hotel és on hem arribat ara.
¿Quin camí estrany m'ha portat de nou a Morella?
Les terres solitàries dels Ports
s'han begut ja l'últim sol. T'he mostrat
la geografia difícil dels carrers
mentre es feia de nit al portal de les Verges.
Hem menjat fruits de mar
asseguts sota els porxos del carrer Major.
I m'has llegit els teus versos darrers,
Paper de Vidre, delicats treballs
de fustes fines, abans de dormir.
No he trobat, tanmateix, en la fila de cambres,

aquells ulls oblidats on vaig conèixer
la set que ja per sempre haura d'acompanyar-me.
Per un instant, en recordar-los, he sabut
quant de temps s'amaga darrere els anys.

LES FLORS DE BRUC

I CICLE BRETÓ

1

El sol m'escalfa l'esquena i, enfront,
l'oceà s'ablaneix sota el pes de la llum
del migdia.
Ai, amic, si veiessis aquests turons suaus,
com mamelles verdes!

2

Bretanya és un monstre de llargues pestanyes
i cel·les d'escuma, estés sobre el mapa,
que al vespre s'adorm embruixat, i en somnis
inventa llegendes de naus, mariners
que les mars somien d'on es pon el sol.

3

Els déus d'aquest país es transformaren
en roques precioses, o es tancaren
dins pedres de mar tot fugint dels bàrbars
que venien del sud.

I des de fa segles, els pescadors
treuen de l'oceà, junt amb els peixos,
robins i marbres que amb cura s'emporten
per guardar-los dins la ciutat.

4

Es conta pels pobles de vora mar
que els Corsaris de les Barbes de Foc
esdevingueren esculls i ferien
els rossos adolescents que es capbussen
des dels més alts espadats de maragda.

Mes els mariners estengueren magnòlies
damunt els esculls.

I de les nafres brolla
una aigua de gesmil que els fa déus, els joves
bretons que es capbussen dins l'oceà.

5

¿Sortires, estimada, d'un d'aquells
megàlits de pedra? Un ple de lluna
et desfadaren, fugires enllà
la mar, i a Karnag, la llegenda ensenya
que quan siga el centre del temps vindrà
una dona d'ulls negres i cabells
negres, vestida amb robes negres que torna
per a ésser adorada, convertida
en pedra de bell nou.

Tu, l'estimada
del cavaller Lancelot.

II KONK KERNEW, AGOST

La ciutat tancada dins la badia,
gelosia de gavines. Els vells
déus errants vaguen pels penya-segats
de la costa, nodrits per les deixalles
dels naufragis. Damunt llur ombra t'alces,
amb la mar tota tancada dins teu.
Els envegen l'escuma del teu rostre,
la brutor de les teues mans quan t'agarraves
a la terra, als matolls, per a pujar-te'n
al cim de les roques. Estan gelosos
dels teus anys, superb mariner bretó,
els antics déus de la mar; ells que són
cavalls en runes.

Tanmateix, no saben
la teua major virtut: descendeixes
d'estirp de guerrers, d'aquells que caçaven
l'ermíni per a la duquessa Anna.

III MEDITACIÓ A PLEYBEN

Assegut al cafè de l'estació,
mire com la tardor s'apodera d'aquestes terres.
Es aquest un poble petit de Bretanya,
emplaçat entre les serres interiors del país.

Al voltant de la pluja, la finestra
i les darreres hortènsies d'enguany,
seuen vells fantasmes de família, amb la mirada
perduda pels invisibles països de l'aire.
Quin goig estrany sentir-se viu darrere les cortinetes
que fan de fons a les mates mullades
de la finestra!
És bo beure un got de llet calenta
quan fora plou. Una remor de celtes.

I aquesta terra, del cafè estant,
em porta fins l'altra terra germana
que fou també anomenada la fi del món.
A totes dues he estat estranger.
I tanmateix, les he sentides bategar
en el verdet dels calvaris i de les esglésies,
en els ulls i les galtes de les velles
que porten fruites i verdures al mercat.
Camps bretons endevinats més enllà dels campanars,
del gris que emboirina el carrer, del vent
que fa dels arbres cabelleres mullades.
Camps bretons sota la pluja,
reflectits als ulls d'uns homes
que parlen una llengua ignota; d'aquests homes
que ara m'acompanyen, sense saber-ho,
mentre espere que deixi de ploure,
viatger a l'espera del tren
que em durà a contrades de mariners:
ara, en aquesta llum nuvolosa,
mentre els peus se m'assequen, en un cafè de Bretanya.

IV HORTÈNSIES DE KEMPER

1

Cruel com ets,
voldria trencar el políedre de mil rostres
que amagues dins el pit,
canviar la història dels reialmes de silenci,
travessar de nou remotíssimes contrades
on no ens sobtaran puntes de cigar,
taques de sang, pel terra dels tramvies.
Cambres, mapes, on tota la tendresa del teu món
s'amague dins el darrer entrepà
de formatge, si no deixem lliure la nit.

2

Ja hauran florit, amic,
al passeig de Kemper les magnòlies
quan espasses bretones assalten
els jeroglífics d'aigua,
quan els homes al mar llancen xarxes,
enganxades hortènsies,
i desfacen antics malefics.
I Sant Malo, refugi de pirates,
haurà de reistir l'embat de la marea alta!

Ai, amic, que Bretanya ens restarà per sempre
aquest drac què, amb la gorja esbatanada,
vomita illes enmig l'oceà.
Hem de trobar-li l'ull pels carrers de Morlaix.

3

I quan siga tot sol,
ben lluny de l'estiu d'aquesta contrada,
triaré els millors ulls que la tardor
haja fet borrar de les teues branques;
els esqueixaré amb cura per plantar-los,
com feia de petit amb els geranis,
en planterets verds que pengen dels balcons
de llevant de ma casa.
I faré de tu un amant fictici
de les lletres, viatger amorós,
pell de caminant d'on naixeran hortènsies,
com besades, el propvinent maig.

V RECORD DE BRETANYA

Porta cors de suïcides la nit
que s'obri a l'altra banda dels vitralls.
Caminant perdut pel temps que ha marcit
les roses, poques coses he trobat
per guardar-hi, o no vaig saber fer-ho.
¿Com havia de fer, d'altra forma,
tant de mal una copa de conyac
rompuda a les quatre de la vesprada?
Tota la literatura que he inventat, tots els jocs
que he punxat per les parets, jo mateix, invent meu,
són paranys que em porten als soterranis dels jardins
quan, amb l'hivern, és arribada l'hora
de rellegir la llum d'antics missatges
què em porten el record d'aquell migdia,

camí de Sant Tegoneg.
Ens omplírem
les mans de magrana, cabells de banderes,
i, desafiant la pluja, cantàrem
antigues cançons del nostre país
al davant d'uns àngels que ens estimàren
sense comprendre la nostra llengua.

LLIBRE SEGON

CANÇONER

1

Anirem a Jamaica,
envaïda pel sol.
Altes altres palmeres
vora l'aigua calenta,
vora els balls en l'arena.
Els pirates i els lloros
del color del migdia
de les mars d'algun sud.
Mars de rom. Les cançons
de Jamaica a l'estiu,
noms em diuen de l'illa,
la promesa d'un somni.
Tinc la pell tota oberta
esperant unes terres
que me porten l'amor
d'una pell estimada,
els ulls plens de somriures
amb les teues rialles,
veient l'illa, joïoses.
Aniré amb tu a Jamaica.

2

Salparem des del port,
com antics vilatans.
Cantarem havaneres
dalt de barques de sal
que al matí salparan,
carregades amb sal
i amb sabó de barrella

del Port d'Elx, soterrat
sota un cel de silenci.
Veurem l'Illa passar,
secalloses palmeres.
De l'Aljub cap salat,
on canten havaneres
d'oronelles i amants
que parlen de barraques
de lona vora mar.
I de Mediterranis,
d'algeps, poble de sal
mut, quiet com una estàtua.
El Port d'Elx somiat.

3

El Port d'Elx soterrat
sota arenes de temps,
sota el Gran Saladar,
tot cobert per les soses,
margallons de la mar.
El port inexistent
que se van inventar
en periples fantàstics
els grecs primer, més tard
els llatins, viatgers
amadors de ciutats,
Ptolomeu, Plini el Jove,
Pomponi Mela; l'alt
al-Idrîsî, escriptor
d'uns bells *Recreaments
per a Aquells Desitjosos
de Recórrer lo món*
on somia els canals
d'un port ple de palmeres,
rius secs, esferes, sal.

4

I Jamaica era el nom
d'aquell gat que vivia
a ca una amiga meua,
mirant la mar de Màlaga.
*Un hort ple d'ocells blancs
rodejava la casa;
un taronger amb totes,
totes les flors obertes;*

*tomaqueres pujant
amb tomaques madures,
i una font d'aigua dolça.
Jamaica, que tenia
mig cos negre i mig blanc,
tot el dia caçava
pots i noms, móns en l'aire
amb les seues potetes.
Oroneta de terra
en la boca de Fàtima,
la meua amiga Fàtima
mirant la mar de Màlaga.*

5

Gots de rom, ai, ai, ai.
El Bagul del Mort, ai.
Quinze homes hi van.
Ai, l'ampolla del rom.
Gots de rom, ai, ai, ai.

Ai, tan tendra Jamaica
dins les dents del Carib!
La mar de les Antilles.
Mirarem els estels
vermells del Coll d'Amèrica.

I et mire els ulls, amic.
A mi et lliures. El sol.
El llit nu. En la pell
em rebolque. Els teus ulls.
El teu sexe. Palmeres.

Altes, altres palmeres
que ara em porta el teu nom,
Jamaica; la vesprada
banyada de suor,
calenta. Hi ha cigales.

ELEGIA DE PRAGA

No fou cert que ens trobàssim sota el rellotge d'Hanus
Ruze, a l'Staré Mesto, a la plaça on els guies
contaven que el burgmestre va fer que li arrancassen
els ulls a l'artesa per tal que no pogués
fer-ne un altre més bell a cap ciutat d'Europa.

No fou cert. I voldria que aproximadament hagués estat així. I ara que puc refer la història després de tant de temps, recorde un migdia d'estiu, cercant l'ombra dels arbres per la Malà Strana; recorde una vesprada que plovia damunt la Bohèmia, quan, defugint els companys, me'n vaig anar tot sol pel pont de Carles IV, buscant petxines, llavis, allà on les torres trenquen els núvols del Moldava; les estàtues, guaites estranys, em vigilaven. Ens trobarem enmig l'esbart de forasters, profanant les petites cases dels alquimistes de la cort. Cementeris on els jueus cercaven, quan els galls ja dormien, pedres filosofals, el secret de la vida. Aquell vespre va ser quan ens n'anàrem junts als jardins del Castell, on jo volia veure els rosers que cuidava el vell Pàmies. Es veia tot Praga des de dalt.

A qualsevol indret de la ciutat poguí haver trobat uns llavis que duien el perfum d'una casa al costat del mar Negre. Però l'escenari de Praga, tan bell, no va servir per a inventar aquesta història. Estrangers tots dos, sols vaig saber que eres de Romania. I estiguérem mirant-nos per un moment als ulls. Ara que puc, uns anys després, refer la història, recorde el passeig vora el monument a Jan Hus, rebel condemnat a mort en el concili de Constanza. ¿Qui era qui li ofrenava flors vermelles, esquivant els soldats de la guàrdia? ¿D'on les aconseguien si l'horitzó era gris, com una matinada closa? Recorde aquells capvespres, els dos junts; Praga, el perfum dels arbres que em deies que envoltaven ta casa, més enllà de la Mediterrània, al costat del mar Negre.

DUES ELEGIES A ROMA

1

Erem enfront de Santa Maria en el Trastevere, pujant cap a Sant Pere del Montòrio, després d'haver dinat i haver pres el sol mirant l'illa Tiberina. El cel ha començat a tapar-se i s'ha fet per moments el temps més i més negre. Per un camí amb arbres seguíem pujant quan

han començat a caure gotes i, un poc perduts,
sense saber si havíem encertat, hem trobat
l'església. Plovia molt fort. Feia rellamps.
Hem entrat per la porta que dóna sobre Roma
i ens hem trobat enfront del temple de Bramante.
Ara cau l'aigua a cànters. El cel trona i llampega.
La pedra i l'or es banyen, les columnes toscanes,
l'escut de Carles Quint, les parets de color
salmó de l'Acadèmia Espanyola de Roma,
que rodeja el temple.

 Escriu arraconat
en el claustre d'entrada; m'arriben fins aquí
els esguits de la pluja que el vent escampa. Mire
el temple de Sant Pere, un dels renaixements
romans més bells. Segueix plovent damunt el Laci.
Des de fora no es deu veure ja el Palatí.
Cau granísol. Fa fresca. Aquest és el millor
moment que somiar podria per a Roma.
Dibuixes en uns fulls els cercles, les motlures
i els ordres que fa segles va dibuixar Bramante.

2

Roma era quelcom com cavalls al galop
que trencaven els peus. Cavalls de color groc
muntats per homes bells que l'esguard dirigien
vers la mar de les platges de la pròxima Ostia.
Enfront de Sant Andreu del Quirinal passaven,
ferotges, de Sant Carles, el de les Quatre Fonts,
dels turons. I restaven embadalits davant
la florida d'abril que de nit davallà
fins la plaça d'Espanya i li omplí les escales.
Plaers del caminant que sabien els frares
que creuaven l'Imperi. Els millors vins del Laci.
Els carrers i les cases plens de marededús.
Imaginàvem monges cosint darrere els murs
dels jardins, esclataven primaveres, magnòlies
que Roma ens oferia; oloroses històries;
les herbes fines que els pelegrins hi portaven
enganxades als peus. Piranesi perenne.
Plaça dels Cavallers del Gran Orde de Malta.

Roma era un intens plaer en veure com
s'amagava el sol rera els turons del Vaticà,
com les ombres omplien els jardins de l'Exedra.
Des de la cambra, a l'últim pis de l'hotel, miràvem
els alts arcs de les termes de Diocleciana,
on Miquel Angel féu, amb un tros de ruïnes,

la Basílica de la Mare de Déu dels Àngels
i al costat de la qual, de nit, els homes busquen
homes que estan ocults, amagats entre els arbres,
darrere els autobusos de l'estació pròxima.
Eren dolços els dies a Roma. Les vesprades
deixaven primaveres d'un aire molt suau
pels carrers i les places, pels turons plens de pins,
pels camins i les vil·les de l'Aventí, tan verd.

GERMÀNICA: BERLIN 1979

S'ha nuvolat de colp i ha començat a ploure.
La pluja ens ha sobtat enmig del parc, després
d'haver eixit de veure el mausoleu de Schinkel.
Ens hem arrecerat sota el pòrtic d'una ala
del palau. També hi venen alguns homes amb gossos
i velletes que duen al cap bosses de plàstic.
Sota el xàfec tremolen les extenses arbredes.
Ara aquí, com a Roma, ens ompli amb goig la pluja.
Ciutats velles d'Europa, acabades amb arbres,
matins de sol als parcs, aigües verdes profundes.
Berlín, ciutats estranyes, ara mortes i buides,
suburbis de la por, altre temps capital
de les corts europees. Flors per a Schinkel ara,
quan la ciutat que feu no existeix ja. Passeig
sota els til·lers, encara amb restes de metralla.
Al Vell Museu romanen ombres de creus gammades.
La Victòria Gran. Porta de Brandeburg.
Damunt el parc la pluja referma, com tardor.
Alguna gent se'n va corrent sobre la gespa.
Mirem la tranquil·líssima vesprada. Potser que,
si ha parat ja de ploure, tingam avui a Berlín
una posta de sol d'aquelles que li crema
a la ciutat les cases.

Recordaria encara
temps després com va ser de formosa la posta
de sol, amb tu a Berlín, d'aquell dia d'agost.

ELEGIA DE BOLONYA

1

Molt estimat amic, vull pregar-te que un dia
dels primers de tardor vages a veure G,
vull que li portes flors, un ramell de flors blanques

del mercat del teu barri. Dus-li flors en lloc meu,
quan l'estiu ja s'acabe. Dis-li que ara li plore,
que me l'he estimat molt, fosc enmig de la mar.
Quan la tardor comence i li vinguen records
de l'estiu que era encara joc d'aigua i d'animals,
parla-li de la platja on ens hem passejat
i que d'ara endavant haurà de recordar-me'l.
Quan s'enceten tardors i l'estiu a ciutat
quasi siga un oblit, porta-li les primeres
flors del fred de setembre, recorda-li el meu nom
i també el del meu poble, uns carrers on no neva,
quan uns dies d'estiu, sense gens de prudència,
en la mar ens besàvem. Amb estels parlaràs
de l'amor d'unes nits tan curtes, breus i fràgils
que podran ser trencades per l'hivern que s'apropa.
Recorda-li l'estiu, unes terres ignotes,
el coixí ple de sal d'aquesta nit d'agost.

Quan s'enceten tardors, quan els homes obliden
i el cel tot s'haja fet d'horitzons transparents,
vestit de fred primer, ves amb flors per Bolonya.
Dis-li que des d'un lloc del País de València
me'n recorde i l'estime; crec que ho sabrà comprendre.

2

Repasse cadascun dels instants que s'ompliren
amb la teua presència aquells dies d'agost,
la mar que ens abraçava, arenes que t'apropen
a la meua memòria. Me'n recorde de tu,
més borrós cada dia, allunyant-te entre un temps
i una història grisa. I torne a maleir
impossibles i belles històries perdudes
com aigua entre les mans. I vull reptar l'oblit.
La impotència enfront del temps em crema els ulls.

Encara fa calor. A l'hort mire les coses
que els teus ulls, fa un mes ja, van mirar amb estima.
Em caldrà pensar ara les tardors que s'apropen
i el fred s'endinsarà per la pell fins els ossos.
Esperaré notícies teues. Esperaré
el gel, la soledat nova de cada dia.
Esperaré els fantasmes de la nit en aquella
ciutat de palaus gòtics amagats per carrers
que algun dia tingueren gesmins i olor de sal.
Amb un sanglot d'espant dins del pit de la nit,
faré ofrena d'encens i or, sang, al teu record.

3

Avui és diumenge. Fa una vesprada quieta,
estranya, molt tranquil·la. Tinc tristesa parada
als ulls, tota d'agulles. He tingut carta teua
i m'alegra estimar-te i et recorde de nou,
et recorde com sempre. Intente imaginar
els carrers de Bolonya. Intente guardar viu
encara el teu record, amb plany i amb goig com mel
en la punta dels dits. En mig de la tristor
que la vesprada em porta, la teua imatge immòbil,
desfeta en la memòria, m'evoca dolçament
països que imagine molt llunyans i formosos.

Ja es fa de nit enjorn; ja comença a fer fred.
La tardor s'insinua pels fulls del calendari.
Segueisc pensant en tu, ¿com podria oblidar-te?
Cada nit li dedique un instant al teu cos.
Ara fa un poc de fred. Va fent-se més de nit.
El record, l'esperança de l'hivern junt amb tu
són les concessions que permet la distància.

4

Ara que octubre es tanca, del meu país t'envie
fruits de tardor del sud. Magranes, raïm blanc,
dàtils candits i negres; pitxers de porcellana
amb ramells de geranis de la paloma, liles,
amb ulls d'esparraguera. T'ho ofereix amb el desig
que els nous dies et siguin plens de records amables;
que els déus siguin propicis i els fantasmes conjures;
que l'alegria et donen, ara que els dies passen
i s'emporten més coses de nosaltres mateixos
i ens trobem cada dia menys somriures als llavis.

5

No demane ni espere res de l'amor. El temps
t'esborra i porta oblits. Veuré cremar el vell
a la plaça Major. L'aigua alta en la mar
de Venècia. Rímini. L'Alberti més exacte.
Temple dels Malatesta. Més enllà de la gent
hi ha sempre la ciutat; la màgia i els jocs;
les torrasses, xiprers, aixecant-se en la plana.
La ciutat tan formosa. Repúbliques que estime.

6

Som a l'estació de Milà. Són les quatre.
Dalt del vagó esperem que siga l'hora; el tren
partirà cap a Ancona i ens deixarà a Bolonya.
Fa bon temps i tot és molt bonic en aquesta
estació *liberty*, grandiosa i antiga.
Pels carrers, alguns plàtans encara ténen fulles.
Pel camí se'ns farà de nit. Són curts els dies.

7

Arribem a Bolonya sota una pluja fina
que humiteja, lleugera, l'ombra llarga dels pòrtics.
La Itàlia que més em corprén m'ha sortit
de nou davant els ulls. Aquesta ciutat plena
de torres com espines on el Renaixement
em fa l'ullet. Les màscares de boira dalt dels arbres.
La gent que ompli els carrers, places de totes les hores.
Els colors de les cases, el groc i el mangra, el roig.
Sent que sempre tindrè quelcom de les ciutats
d'Itàlia dins meu. Per a temps més roïns,
per a combatre exilis, Déu sabrà per a què!

Després de travessar els camps nevats, els pòrtics
esvelts i llargs m'han fet un recer de la pluja.
Mes s'han perdut camins enllà el bosc de muralles
i és tristesa el que envolta la mort de l'any, la festa;
un estrany ball de temps m'ompli els ulls amb un blanc
cant de neu. Els cavalls de la malenconia
s'han soltat pels carrers de Bolonya. Només
la mateixa ciutat és un recurs possible.

8

A la cambra on em trobe, on coloms es desagnen,
els ulls ferits pel fred, m'he trobat diamants
d'un estiu que feria d'or les palmes de festa.
Se m'ha mort l'amor meu, tot l'estiu, travessant
aquest fred de Bolonya. Me l'estic mirant ara:
records d'ones llunyanes, flors, somriures d'un dia;
ai!, records del Misteri gelats entre magnòlies
al pou de Sant Domènec. He trobat a les places
un sol d'hivern molt pàl·lid, de desembres malalts.

Tot l'amor se m'ha mort, sens ressurrecció

al tercer jorn, com flors que l'esguard no suporten.
Ho escric i és un remei. ¿Quin remei tindrè sempre
si no és el d'escriure? M'acull ara una cambra
on Brueghel conta festes de camperols que ballen.
Arrecera el meu plany un colomer molt alt
on coloms es desagnen. M'òmplic de temps la vida.

9

L'any nou ens agarrà a la plaça Major.
A Bolonya, amb anous, l'any ens sobtà. Cremàrem
el Gran Vell de la plaça. I botàrem castells
de foc. I vam cantar. Sota branques de vesc
ens besàrem. Menjàrem porc, animal de ploma
i gentilles per tal d'augurar-nos bon any.
Vam jugar a les cartes. I a l'endemà devia
ser un home el primer en entrar a la casa.
Diumenge vam anar a Rímìni. Tot era
ple de pluja i de fred. Inoblidable el temple
d'Alberti, la ciutat enmig d'un llac de pluja.
Amb ofrena de pa, vi i oli ens acolliren
amics nous, una casa amable on vam dinar,
una estança escalfada en l'hivern de l'oblit,
xiprers de benaurança al jardí del portal.
Isqué dilluns Bolonya tota plena de neu.
Era com un miracle. Hem fet boles, ninots,
baralles de juguesca al peu de l'alta tanca
del Col·legi d'Espanya. Encara queda neu
on no passen els cotxes i al costat dels fanals.
Hem anat a Venècia avui. Ara hi tornem,
ja de nit, molt cansats. Sant Marc era ple d'aigua.

I ahir, ja ho oblidava, vam pujar a la torre
gran, la dels Asinelli. Vam anar a Sant Lluç.
Caminàrem pel pòrtic barroc de tres quilòmetres
de llarg, serp dels turons bolonyesos, tan bells.
Demà és ja el darrer dia que hi serem a Bolonya.
El final no em sap greu. Esdeve G un oblit,
un eclipsi perenne, un temps mort, negres vels.
No em porte amb alegria el color de les cases.

10

Fugen de la calor els habitants del poble
i els arbres són sudaris de tanta llum com cau.
Al sud el mes d'agost s'obri fer i salvatge.
Els dies seran llargs, calents. Vora la mar

somiaré amb illes. De nou l'aigua salada
ha de xuclar-me el sexe. Un altre estiu penetra.
Sempre amb mi aquell Rímini de pluja. Neu als camps
d'Emília Romana.

Tindrè la gran recança
de no haver anat a Itàlia enguany.

CAMBRA DE MAPES

A J. M. D., en record d'aquells anys joves

1

Ara la teua absència és mà que fa nit negra
la nit que ara m'esglaià. Te n'has anat amic
i no em queden gemecs ferits per a plorar-te.
La teua llunyania em sobta tots els dies
des de totes les cambres. Hauré d'anar-me'n ja
d'aquesta ciutat buida que s'ha tornat desert
i on he estat tan feliç mirant el riu amplíssim,
pulsera d'alberedes, un collar de colomes.
Hauré d'anar-me'n ja cap a la llum primera.
I un mes darrere l'altre, i un any i un altre any
he d'anar oblidant la llum d'aquesta casa.
Faré una altra ciutat que els teus ulls no han de veure.
No et contaré més somnis, ni països fantàstics,
ni tractats de dragons que amb colors assenyalen
rutes d'or i canyella en la pell, flors del mapa.
No et contaré ja històries d'aquesta ciutat clara
on m'he quedat tan sol. No tornaré a inventar
mapes dels mars d'Itàlia, repúbliques tan belles.

Tota la vella Europa he vist dins dels teus ulls
i qui sap si mai més tornarem a anar junts
per les rutes del món, ni mirar les mateixes
alegries, ciutats, els amors prohibits.
Els grans parcs de Berlin. Jardins i estius de Viena.
Primaveres de Londres, tulipes a les places.
Les torres de Verona. Sant Marc. El Capitoli.
Pluges fines de Roma. Dies de roses, Praga.
El vespre aquell a Gènova mirant els barris bruts,
la mar des dels turons, esperant el vaixell.
Ara ho recorde i fora, un nou novembre plou.

2

I quan et van portar a l'ull de la caserna,
les boletes d'alcàmfora deixaven a les cambres
un rastre de tardor. No ploqué aquell hivern.
Melangia, silenci pels carrerons estrets
de la ciutat polsosa. Animals morts pel riu.

Mes quan la primavera tornà a guaitar la casa,
et vaig deixar penyores d'amor, palmeres, cases.
Et vaig deixar la sang, l'aigua que al cor em puja.
Cap altra primavera no em trobarà mirant
el riu blanc de València, esperant que tornares.
Hauré d'anar-me'n ja d'aquestes cambres buides.
Tornaré a la casa que amb tant de goig vam fer,
si puc trobar-la encara, clevellada pels anys.
Tornaré a trobar-me la vall, paisatge humit
que tot un any vam veure. I les estacions
tancant un cicle entregue. I l'olor d'aquells xàfeces,
el renou de l'hivern quan es puja a la Drova.
Escriuré tot mirant un Cingle Verd cremat
per incendis de mort, i em portarà Cantàbrics
que ens dauraven els anys. Remor de pins. Avencs.
Finestrals del migdia. La nit fosca en la llar.
Tornaré sense tu. I sense tu es farà
de nit. La carretera de la costa banyada.

3

Hauré d'anar-me'n ja. Lluny, sol, dibuixaré
cases sense muralla, assassins de princeses.
I en caure la vesprada, quan tu ja no estaràs,
des de dins de la cambra veuré unes altres serres,
veuré uns altres crepuscles que l'hort de les Pereres
faran d'un vermell clar. I tu ja no estaràs.
Els migdies tindran les clarors d'un desert.
De mapes ompliré les parets de la cambra.
Des de la taula verda miraré eixir la lluna,
les ombres de la palma. Quant de fred, Senyor meu!
¿Quedaran primaveres? ¿Trobaré eixint de l'alba
el gran Cap de l'Aljub, les torrasses de l'Illa,
aquell cel, les arenes? Naixeran margalides
entre la fina herba i tindran els vells oms
fulles noves. Vindran oronetes, violes,
i les pluges d'abril, en arribar tan dolces.
I tindran rossinyols les riberes. La sembra.
Primerenques acàcies del camí i la replaça,
plenes de flors en març. Els primers lliris. Roses
Les pruneres florides. I a la nit, el silenci.

Miraré el pi de l'hort quan tots els ocells callen
amagats dins dels troncs trencats de les palmeres.
Amagat lluny del dia, costums de nacre vell
em feriran l'alè, els silencis llarguíssims,
cruels com ho és la nit amb tot el seu silenci.
Conrearé rosers, crisantems faré nàixer
si tinc migjorn que eixugue les meues mans que ploren.
Hauré d'escriure molt perquè l'oblit arribe.
No ho aconseguiré. Recordaré el temps nostre
molts anys. Hi ha poques coses que siguen per a sempre.
Mes també molt de temps, el meu nom t'ha de ser
guaita d'anells i dades. I et ferirà allà dintre,
en tots els teus silencis, darrere de la màsquera.

I conforme aniran trencant-se els anys, com llibres,
fent-se velles les cases, els papers i els dibuixos,
tots els versos escrits. Conforme passe el temps,
es beuran les palmeres tot el temps d'una dècada
i faran dels jardins un paisatge de llunes,
una terra gastada, de volcans apagats
on la lava és fantasma d'animals i roselles.
Platí fos als ulls grisos, ganivets a la gola,
tall de pedres al si: els passeigs de tants anys!
Oblidaré els motius pels quals hui he brindat.
I trobaré de nou, travessant el carrer,
uns ulls de díhuit anys que pogueren ser meus.
Hauré d'anar-me'n ja on palmeres com temps
beuen sang i m'esperen. Tota la meua sang
s'han de beure. Tinc por que me gelen el cos.

Fi de *Cambra de Mapes*,
Itàlia, primavera del 1976 —
València, passeig de la Petxina; Elx, hort de Motxo, hivern del 1981.
Revisat entre 1986 i 2007.

Alguns versos de «L'Illa» aparegueren en *Antologia Price Congrès* (Barcelona, 1977).
Les Flors de Bruc, amb variacions, dins «Septimomiau», València, 1978, 12 p.
Una altra versió de «Cartes italianes» dins *Reduccions, revista de poesia*, núm. 8, 00-09-1979,
Vic (Barcelona), p. 23-28.
«Pòrtic de la Glòria», també amb variacions, dins *Cairell, revista de literatura*, núm. 2, 00-
01-1980, València, p. 9-12.
«L'Illa», dins *Lletres de canvi, revista de literatura*, núms. 5-6, primavera de 1981, València,
p. 5-12.
El «Llibre Primer», amb el títol *Cambra de mapes*, guanyà el XVII premi Ribas i Carreras al
millor recull de poesia dels premis Recull, de Blanes (Girona) el 1981.
El poema «Cambra de Mapes», amb el títol «Elegia d'Europa», guanyà el XI premi Munteis
(XVI premi de poesia) dels premis ciutat d'Olot (Girona) el 1981.
Primera edició: *Cambra de mapes*, «Llibres del Mall», Sant Boi de Llobregat (Barcelona),
edicions del Mall, 1982, 76 p., ISBN 84-7456-108-6.

LA FESTA

90

A les palmeres d'Elx,
que les estan matant

92

I CANT A VICENT AL PORTAL DEL MISTERI

Et prendré tots els versos vestits de festa, amic,
Vicent, els nocturns d'Elx que en carn mortal t'estimes,
guitarres del Misteri que s'enramen per l'aire.
Estendré flors pel poble: rams de nard, rams de blanc.

Alfàbiques d'agost pels carrers del record;
carrerons arruixats, encara amb sòl de terra.
Ornaments de paper de colors que tremolen
en la nit calorosa. Horts de la Maredéu.

Mates davant la porta de les cases. Al barri
de la Barrera, lliris. Carrers de les Illetes.
Palmes verdes damunt les façanes d'algeps.

Prenc de les teues mans teles, pintures, flautes;
llums d'estiu, nits d'agost en un calze de plata;
amables jocs de síl·labes grats a l'oït, paraules.

II HORTS DE PALMERES

El cantereller baix de la porxada. Cànters,
botiges, noms de l'aigua. Aigua d'aljub, del riu.
Canterets, botijons; un tapetet de randa
sota el plat que arreplega l'aigua que s'ha vessada.

Els portons i les séquies; el reg d'aigua salada:
el prim cabal, dels marges la segaïssa aparta;
tamarits del pantà, set de baladres porta,
un preludi de palmes cap al cel, colps de llança.

Tarongers, llimoners, jardins de roses àrabs;
cestelletes de dàtils, plats de figues de pala;
la palera darrere del corral de la casa.

Han niuat teuladins al terrat de la cambra!
En l'aire de calor, clevills, ombres de palma,
blancs de ramassos mascles, suor de les mans, càlida.

III AGOST

Les cigales d'agost. Les avespes. Figueres.
Ametllers. Mangraners. El silenci malalt
d'aquests horts de palmeres calents, llepats per l'aire.
Pou trencat de cigales. L'aigua fresca a gallet.

Falzies del crepuscle amb el niu sota el ràfec.
Piuladissa d'ocells que es confon amb colors,
amb la rosa rompuda del sol; llunes d'estany
fan de plata les serres, tot el jorn de taronja,

s'inventen grills que canten i omplin nits de soroll
en la freda rosada del corral. Estels negres.
Cigales del migdia ara, en hores de sesta;

el quemenjar de tot el dia al cabasset.
La tapà. L'escarmonda. Feixets de palma seca.
Dinars de feina a l'ombra de l'olivera gran.

IV L'ALBÀ

La nit té per senyal una cremada al pit.
Les places són de foc; el cel d'agost, de fum.
La coetada explota amb tro que es multiplica.
La nit està ratllada de mil colors, d'espurnes.

Esclaten cent palmeres. Foc obert. Foc de tro.
Els joves de la vila van a la Corredora
—la camisa cordada, els camals dels pantalons
ben nyugats amb vencills— a tirar carretilles.

Tot Elx està cremant-se en un ritus pagà.
Joc del foc, bous antics. El riu d'arena en flames.
Drecera de coets; caixa de trons oberta.

Pel poble, olor de pòlvora, ferida de salnitre.
Carbons, canyes, mascara; papers, cartons cremats.
En se que ve el trenc d'alba, la pell dels carrers bull.

V LA PALMERA DE LA MARE DE DÉU

I a les dotze, silenci. Tots els llums que s'apaguen.
Tot el poble està a fosques. Els coets que se callen.
Alerta! Mireu tots el campanar de flama.
Com pugem mil llampecs fets foc a la vegada!

Com s'ha fet blanc el cel! Riu blanc, torrent de plata,
esfèrica palmera d'estany, so de paraula.
Com puja! Com es trenca! Com es desfà i s'escampa!
Assumpció de boles de foc, la bola blanca.

Cendra i brases, abracen el final de l'Albada.
Síndria oberta; havaneres, ai! que són de l'Havana.

Nugolet, meló d'aigua; els ulls plens d'aigua, d'aigua

els llavis, de meló. *Que encarnat que ens ha eixit,
xe, tira la siment!* Les xorreres pels braços...
Ai, terrats d'Elx, desperts fins a la matinada!

VI L'ARQUITECTURA

Proporció divina. Geometria eterna.
Sacra secció àuria. Pauta serena. Cànon.
Regla. Mesura límpida. Sistema mètric. Número.
Idea de l'espai. Llei de l'arquitectura.

Arcs. Esferes. Columnes. Oval de llum. El·lipse.
Mig punt. Circumferència. Ordres. Pilastres dòriques.
Pedres d'or, pedres blanques, pedrera de la llum:
capella del Santíssim, comunió dels sants.

Bous, lleons, àngels i àguiles sota el cel de la cúpula.
La rosassa del sol, els àngels de la lluna.
Picaports fets de monstres a les portes de l'orgue.

Torre, prisma que s'alça. Ramells de carabasses,
frontó, daurat triangle; tot núvols i àngels, àngels
del ponent: la façana centrada per l'Assumpta.

VII L'ESPAI DE LA FESTA

Tendal ratllat de blau, blanc de Santa Maria,
palaus dels Cosidó, els Cornellà, l'Hereva,
carrer Major, ermita de Sant Sebastià,
muralles, Hospital de Caritat: la vila.

I aquest espai tan gran que envoltarà rescèliques.
Hi ha nards per les cornises; l'orgue és dels gladiols.
Un cadafal de fusta sota el cel blau de lona
que tanca la gran cúpula. El Purgatori d'ànimes.

Aquesta nau, país estrany, on els apòstols,
en arribar, sorpresos, es troben i s'abracen.
Cabanyueles d'agost. Brisa tènue del mar.

Angelets amb perruques, coixins de carmesí
vellut. Flors d'escarlata. Roses de drap al cap.
Espai de llum d'agost, el tendal vol volar-se'n.

VIII MONGES I VENTALLS

1

Van monges de l'asil
pels corredors ballant
amb campanes d'argent
que porten a les mans.

Se'n volen les mongetes
amb draps de negre i blanc.
Pel corredor de l'orgue
hi ha auques i ventalls.

Les novícies parlen,
miren, doblen el cap;
es toquen i somriuen;

senyalen el forat
de les portes del cel.
Quant de rosari blanc!

2

Es l'església tota
un remor de ventalls
que se pleguen, despleguen,
quin vent més bo que fan!

Fan l'església en flames
mossiguellós volant.
Aire calent de festa
mogut per mil ventalls.

Ixen les tres Maries,
finides vespres ja,
de la veïna ermita

del Sant Sebastià.
Sonen ministrils; sis
àngels de coixí van.

IX EL PLANY DE MARIA

Una dona que plora obllits i desventures,
temps passat, temps de llàgrimes, va anant a genollons
fins el verger més sant, l'arbre d'honor més digne,

el virtuós sepulcre. Palmes, blat, oliveres.

A rastrons va Maria per l'andador central.
Volum de l'amargura. Càstig sense pecat.
Quanta tendresa té la dona que així plora!
Pel fill tornar a veure, d'amor es mor Maria.

Ai trista, desigual vida, desigual món!
Món cruel! Món cruel encara que no ho sembla
puix l'aire blau del vespre cobreix Jerusalem.

El temple il·luminat. Les llànties d'oli enceses.
Gust de llimones agres. Aspre, el cant del xiquet.
Cedre, sàndal, perfums, roses de Jericó.

X QUARTETS DE LA MANGRANA

Repiquen les campanes, tots els ministrils sonen.
I s'han obert les portes del cel i l'orgue esclata.
Coets, l'artilleria que es dispara, trompetes.
I ara ix la mangrana, un núvol que davalla.

Pareu tots els ventalls, de mocadors blancs, dança.
Que s'obri la mangrana que porta salvament
i ja es veu dins un àngel que du en la mà una palma.
Reina de cel i terra a Maria proclama.

Quina pluja més fina de pell d'or deixen caure
els huit galls de teronja tots oberts. Dins d'ells baixa
l'alada deïtat. La veu ompli l'espai
de forces invisibles, de benaventurança.

Palma de la victòria, de la fecunditat
porta, palma de l'ànima, dins d'aquesta mangrana
de sang del Déu del vi. Fruita de tardors d'or.
Univers d'unitat. Ramells de sang. Flama.

Silenci! que ja toca aquest núvol la terra.
El desnuga la cort i Maria l'abraça.
Lluminós, plaent, l'àngel ja li dona la palma.
I ajuntar els apòstols, la Maria demana.

L'àngel de nou se'n puja al núvol que ja munten.
Sonen ministrils; l'orgue s'encen, es trenca, esclata.
Ja li obrin les portes del cel a la mangrana.
Ja es tanca. Ja se'n va. Fins l'any que ve s'amaga.

XI SANT JOAN

A la boca enganxada l'herba fresca dels marges,
el recordes fort, bell. Ai, i quant l'estimares!
Dolç, amant pit de l'home que tan jove mataren.
Sang de llança al seu pit, féu al teu roses nàixer.

Soledats escrivies, posseït sense traves
d'un rosari de sang que t'omplia les cames.
Només per tu, a l'illa, tots els blaus s'ajuntaren,
blaus del mar dels teus ulls, apòstol de les àguiles.

Ara, admirat prodigi, a l'andador et trobes.
I ara et dóna la palma preciosa la mare,
presagi de la mort. Joan, ompli tot l'aire

de plors que als teus germans vindre ben prest els facen.
Fes de la teua veu poncelles negres, llàgrimes.
I, donzell amarg, plora la mort que t'acompanya.

XII EL TERNARI

Senyor del tro i la glòria, de la calor i l'aire!
Santa innocència als ulls de l'encontre entre serres.
L'antiga veu joiosa. Poder de l'alt imperi
és que enmig de l'església tres apòstols es troben.

Al seu país es troben, la seua llengua parlen.
Al costat dels barrancs hi ha soses i atzavares,
els mateixos cels, marges, herbes, fonts que deixaren.
Aquestes cases d'hort. Tantes coses, Déu, tantes!

A l'ombra de les pedres, el color del Ternari.
Portals de Sant Joan, Gran, de Sant Agatàngel.
Té baladres florits la boca del Misteri.

Quin gran prodigi és aquesta llengua viva,
clara, net evangeli. Fa moure el plor aquest
parlar dels pares. Elx en les veus del Ternari.

XIII SANT JAUME

I ans, en se que passava la Maredeu del Carme,
la gent del poble amb carros se n'anava a la mar.
Mar llisa, platja llarga davant del saladar.
El sequió, petxines, el Calvari allà dalt

i allà lluny, allà lluny, l'Illa, com un infant.
Les salines, el moll, barraques ran de mar
per juliol a Santa Pola, cases del port.
I quina aigua més blava encara, fa vint anys!

El dia de Sant Jaume, l'una fa terongetes,
l'altra, costra; caldero, l'altra fa de dinar.
Descobria la mar, colors en el Calvari,

jugava amb mon cosí. Les barraques de lona
de l'any cinquanta-set...! Es va morir el iaio,
van dir que d'una embòlia al cap, sol en la casa.

XIV PLATJA DEL TAMARIT

Es gita la Maria, es desmaia i es queda
morta, en les mans un ciri blanc encés que s'apaga;
els apòstols es drecen; secretament i breu,
del llit a la Maria aparten; hi col·loquen

la imatge de la Verge Assumpta, tan morena,
vestida amb hàbits blancs; la cara morta, negra
de tant de sol de mar que li va caure a l'arca
ans de trobar de nit la costa. Pinet d'Elx.

Platja del Tamarit, platja de l'alegria;
gola de l'albufera; lloc de les Assutzenes.
Carrissars i marjals per l'estàtua d'Isis.

La llegenda de l'arca, auri *Soc per a Elx*,
que Cantó va llegir a l'alba. Esperonà
el cavall per donar al Consell d'Elx la nova.

Es feu pregó pel poble i els ravalers. *A la platja,*
il·licitans! Anem! I amb carretes de bous,
per Portes Encarnades se'n van tots a portar-la.

XV LA MORT DE MARIA

Entre pètals de lliris, entre horts de palmeres;
entre copes de vi, entre les gerres d'oli;
entre ones, pinades, entre sal i gavines;
entre teles tan blaves, espartenyas tan blanques,

s'ha mort la Mare Déu. I les atxes s'apaguen,
tanta pena com ténen. Els apòstols li canten
cobles tristes, es planyen. La Mare de Déu morta!

Jacobe i Salomé, maries mudes, ploren.

La Rescèlica d'ara no és una arca de glòria,
puix l'animeta es porta, mes el cos de Maria
ha de ser soterrat amb la mort arribada.

Josafat de la pena! Vall de dol, plany i pena!
La llaven, l'amortallen, ai! la vetllen, li ploren.
Que la mare s'ha mort! Ai, que s'ha mort la mare!

XVI ELEGIA DE LA VIDA DE LA MARE DE DÉU

En silenci s'ha mort
una dona del poble.
Deixa perols de fang,
pots d'arròs, de cigrons;
aquella pesadeta
de safrà en bri damunt
la taula de la cuina
que se li va quedar
sens posar en l'arròs
i bacallar d'avui;
el botijó ple d'aigua;
la pila de llavar;
sabons, conserves, cànTERS;
fogaril on rostia
pebreres, cebes, nyores;
el pastador, el forn
al costat de la casa;
la somera en la quadra.
Li hauria agradat ser
filla de llauradors.
Somiava de nit
dones amb mocadors
al cap en els bancals,
—nyores, cotó, encarnelles—
devantal i amples falDES.
Calor de la vesprada.
Suoroses aixelles.
Suor al front. Pols. Pols.

La dona vella, trista,
que vivia ella a soles
pel camí dels Molins;
casa de les afores,
parets emblanquinades,
la teula de canal.
En el corral tenia

verderols, cagarneres,
gafarrons, paixarells,
xaus, merles, ogarils.
I els pardals de teulada
volaven pel carrer,
li menjaven molletes
de pa en la mà, en la falda.
Els flarets feien nyiu
en els canterets vells.
Forns de llobet. Els reis
feien cauets de fang.

Tenia els cabells negres
i com la mel els ulls;
sempre anava amb la pena
de la mort de son fill:
li'l mataren en guerra.
Va pels ravals la pena.
Capital de la pena,
aquest raval del poble,
dol de destrat, palmera.
Tot el món sol, de dol.

XVII INVENTARI DE LA ROÀ

Pitxers d'aiguallimó. Gotets de licor d'herbes.
Onces de xocolate. Mates de *raboigat*.
Galló blanc de l'armela. Mel. Rollets d'aiguardent.
Orxata amb fogasseta. Maredeuetes blanques.

Olor de gessamí. Panal d'abelles. Cera.
Calor, ferro, tro, pólvora. L'aire no corre gens.
Suor apegalosa. La nit crema la pell.
La gent fa la *roà*. Mare de Déu de plata.

L'església estarà tota la nit oberta,
plena de clavellines. Flor i flama, la dona
per generacions tan benaventurada.

Esquinç del paradís. Majestat de marfil.
Passen dones amb ciris, tota la nit rodant.
Els carrers a tibó. Nocturn, nocturn incògnit!

XVIII LA PROCESSÓ

De bon dematí porten la imatge en processó
pels carrers de la vila. Primer de tot, la creu,

cresol del jeroglífic. Cort de maries i àngels.
Sant Pere amb l'encenser. Sant Joan amb la palma.

Voleia el penó blanc de l'Assumpta. Darrere,
duen la Maredeú al muscle, sota el pal·li;
en andes, amorosos, els apòstols la porten.
El drap que el baiard tapa és blau, brodat finíssim

d'estels amb fils d'argent. Tambors de marxa fúnebre.
Cremeu els ciris verds per a la Verge negra!
Porteu-li en processó l'ou del món. Maredeú

negra, mineral, terra. La llengua dels ocells.
Encís. Filosofia dels metalls. Laberint
de Salomó. Licor. Got. Font misteriosa.

XIX ELS JUEUS

Gent estranya se n'entra en la casa i aguaita,
mentre els apòstols canten la tornada d'Egipte.
Van per l'andador fent visatges, cerimònies,
com qui va descobrint una cosa impensada.

Ungles llargues, pèls bruts. Són com els engreixeros
que, amagats en bancals de cànem, de darrere
de soles, per la nit eixien als camins
i furtaven xiquets i els *sacaven* la sang.

En comprendre que passa avisen al rabí.
Gran rabí; gran, gegant, clam enorme de trenta
jueus; clam, cor gegant; orgue ple de barros.

Irrrompen amb estrèpit de manada de bous
per un carreró estret; van amb suor i fúria
de llobets atacats. Cantoria grandiosa!

XX LA JOÏÀ

Santa Maria plena de cantors; veus de gent
que miren la gran brega; tot l'espai ple de veu.
I la gran novetat que deshonor procura.
Corrent els jueus vénen. Sant Joan bat la palma

contra aquell de davant. Tota la gent s'agita,
i ans de guerra els tiraven codonys des dels balcons.
Els apòstols no poden amb tant de jueu; entren
a portar-se a cremar aquella dona morta.

El gran rabí encegat pel coltell de Sant Pere.
Les mans gafes, quietes, vora els peus de la Verge.
La pregària a Déu Adonai. I el perdó.

I Sant Pere els bateja amb la palma de l'àngel.
I el motet, com colomes, fa lloors i fa gràcies
a la Mare de Déu, humil, gitada, morta.

XXI L'ENTERRAMENT

Ara van a enterrar-la. Ara porten els ciris,
ara, en les mans enceses, ara. Alrededor, ara,
del cadafal li fan, ara, el soterrar, ara.
Ara, ara li ploren, ara, a la dona morta.

I ans que entre en sepultura, cos sant glorificat,
contemplen la figura, l'adoren de bon grat.
Fa una tristesa de mulladetes de pa
amb oli i sal, llenquetes de bacallar salat.

Els apòstols ja són al costat del clot últim.
Sant Pere encensa el cos mort i el perfum s'escampa.
Quina olor fa més bona tota Santa Maria!

Ara la porten, ara. Els apòstols la posen,
plorant, dins el sepulcre. Ara el sepulcre es tanca.
Ara la Maredeú, ai!, en la fossa fonda.

XXII LA RESCÈLICA

Glòria sobrehumana de guitarres i d'arpa
que al cos mort baixa l'ànima. Cort d'àngels l'acompanya.
Les estrofes més belles, penó d'or, cant més pur.
Tota la llum del món és llum de la Rescèlica.

Gest, miracle diví, arquitectura d'aire
que davalla buscant una dona enterrada.
Segueix cantant baix terra, Araceli de Glòria!
Enversadors en festa, àngels de la Rescèlica.

La maroma més blava, el millor filat cànem,
l'or més or acompanya la celestial màquina
que ha baixat a l'infern, que l'ompli d'or i d'arpa,

que ara la trau, superba, els ulls oberts, de brasa,
tan neta, ai, tan clara, que allà dalt se la puja,

que ara al cel se l'emporta, Verge ressuscitada!

XXIII LA TRINITAT

Tot seguit, l'orgue. Obri's lo cel. La Trinitat
està eixint a esperar-la a la porta. Quin goig!
Porten imperial corona a les mans. Baixen
per un aire de clams. De Déus, trinitat blanca.

Tres, idea del cel, número de principi.
Goig del tres, tres persones, tres dies de mort, síntesi
espiritual. Fórmula de cada un dels mons
creats abans del temps. Triangle de coloms.

Vol blanc de teles fines. Brins de seda, setins.
Fils de cotó i de lli. Capolls de roses blanques.

«Vos siau ben arribada a reinat eternalment
on tantost, de continent, per Nos sereu coronada»

«Veni, Mare excel·lent, puix que virtut us abona
ab esta imperial corona reinareu eternalment»

XXIV GOIGS DE LA CORONACIÓ

Entre el cel i la terra està sent coronada.
En el centre de l'èter, coronada de goig.
Ja l'església crida, corona ja li posen.
Coronada per Déu, coronada de glòria.

Visca la Mare Déu!!, criden uns. *Visca!!* d'altres.
Ja s'obrin tots els cels i oripell deixen caure,
els quatre àngels desnuguen coixineretes blanques.
Estels fets pols, pols d'or, trossets de metall plouen.

Tot és or, tot és or. Els actors banyats d'or,
espartenyers, paletes, al cel els braços alcen,
pescadors, llauradors, braços oberts dels homes.

Los àngels se la pugen, com lo sol du lo rostre.
Canten cobles de gràcia i quan l'entren al cel,
de tantes palminetes, el món sembla afonar-se.

Centre de gravetat, equilibri, miracle.
Dones velles, de negre, trauen el mocador
blanc, planxat, el despleguen i se torquen les llàgrimes.

XXV LES SALVES

Psalms de la vila d'Elx. Set salves, novenari
del Misteri. Set goigs de la Mare de Déu
de l'Assumpció morta, de cos present, gitada
al llit de palosanto i plata, regal del Duc.

¿Quin falçat de gesmí als peus d'aquesta dona,
de lluna amb corns de plata, la vetlla per la nit?
Rosa blanca, magnòlia, ametlla, blanca dàlia,
deslliureu-nos dels mals, Vos, de nos advocada.

Al capçal, xiprers, torres, mates d'alfàbiga,
ramells de diamela, estrelles de cinc pètals.
Estrelles de la mar. Estel de matinada.

No mateu oronetes, són de la Maredeu.
Maredeu de la sépia. Camps de palomes blanques.
Bancals plens de saliva de la Mare de Déu.

XXVI DEDICATÒRIA

Hem fet versos set dies, festa d'agost, amb fúria,
com si ens anàs la vida, borratxos del gesmí
blanc que ara encara olore damunt la taula blanca
de l'hort de Motxo. Són tots aquests. Som la Festa.

Fi de *La Festa*,
Elx, hort de Motxo, agost del 1980.
Revisat entre 1986 i 2002.

NOTA BIBLIOGRÀFICA

Alguns poemes van aparéixer en «Imágenes y versos del 'Misteri'», *La Verdad*, suplement
dedicat al Misteri d'Elx, 00-08-1981, Alacant, p. 16-17.
Premi Ciutat de Palma de poesia, de l'Ajuntament de Palma de Mallorca, 1982.
Primera edició: *La Festa*, «Balenguera, col·lecció de poesia», Palma de Mallorca, Moll, 1982,
66 p., ISBN 84-273-0331-9.

**DE L'AMANT A L'AMAT
(FRAGMENTS)**

108

PENEDIMENT

He escrit versos vulgars sobre les penes
d'amor que em consumien.
Ara et prego de no tenir-m'ho en compte.
Me n'adonava, en compondre-los,
del seu escàs valor, però restava
tan trasbalsat pels fets que s'hi descriuen
que tornava a insistir en aquell record tan viu
d'uns dies per a mi tristíssims.
La mateixa pobresa dels fets
ha fet pobres els versos. No sabia
com crear riquesa d'uns crepuscles tan agres
que encara em fan basarda.

Sempre inicio el poema
per guarir-me d'alguna solitud.
Com em costa de fer-los i quants anys
han de passar fins que arriben a assolir
la seva forma exacta!
Lluny ja del dolor que hi sentia,
t'ofereixo ara aquests fragments,
ara que ja no serveixen per a res,
ni a res, ni a ningú.

Variació sobre un poema de Joan Margarit (1988)

DE L'AMANT A L'AMAT

I

Aniràs per carrers de fosca i soledat
on els déus miserables hauran deixat la guerra.
Mentides, com espectres, et seguiran les passes,
un lleu perfum de roses, records de moltes nits.
Seràs lliure? Feliç? Veuràs uns nous capvespres.
Aniràs sense mi. Lliurement ho triares.
¿Per a qui brillaran els teus ulls en la fosca?
¿Ara amb qui, dalt d'un cotxe, les llargues carreteres
i els obscurs campoberts creuaràs en la nit?
Tornareu a cercar els bars d'altres ciutats,
la neu a la muntanya, la cambra d'un hotel.

¿Qui besarà aquell cos, tan grat a la carícia,
que jo vaig estimar d'amagat, a les fosques,
estremits sota el fred, al bell mig de la serra?
Prop hi havia fogueres de ferros i pneumàtics;
en les teues mans dures, restes de greix, pelats;
et brollava un rar pànic del fons de la mirada.
La Nit de Nadal era, la lluna prop del ple,
el camí de Castella amerat per la plata:
herbes, marges i séquies fent ombres, com fantasmes;
ametllers, pedra seca; la ciutat negra al sud;
en la fosca, llunyana, la llum d'algunes cases.

II

Veuràs els ulls d'uns altres, la veu, el riure, mes
mai entre uns altres braços, vora cap altre cor,
enlloc no has de trobar un esclat com aquell,
imant, claror, tempesta que ens unia les forces,
tro, florida, coltell que esgarrava la roba,
doll de l'aigua més fresca que dins del pit naixia,
el delit i l'afecte que encén l'esguard dels homes,
senyals d'amor estrany dins d'un món que dormia.

Mai no ens posseirà de nou l'amor aquell
que en els dits ens va créixer i en el temps arrelava.
No haurem d'aprendre mai, com plegats, tantes coses
de les terres esteses enllà de l'horitzó,
de ciutats i de llibres, el gust de nous licors.
Dels vells laments d'amor no se'ns omplirà el temps,
del saber que el temps dóna i que conforma la vida.
No t'hauran d'oferir tan amenes paraules,
tan extensos crepuscles, un ramell amb més flors,

un jardí tan ple d'arbres, un riu tan assenyat.
Amb semblant insistència no et farà ningú versos.

III

Cridaràs dins dels bars, pedant i mentider,
com un jove immadur que vol fer-se notar
i juga amb els seus anys i amb el seu cos que sap
objecte de desig, de truca o de xantatge.
Malgrat tot, t'estimava. I encara que, com riu,
com cant, en un no-res, els teus bells dèneu anys
han de passar per sempre i esdevindràs un altre
més dur i solitari, més esquerp, més llunyà,
amb els ossos trencats i el ventre prominent,
adolorit el cos i els ulls bruts de lleganyes,
amb el mirar perdut de qui ha viscut a pressa,
malgrat la gran destrossa que habitarà el teu cos
he de seguir volent-te. ¿Com podria oblidar-te
si, animal de records, pels meus anys m'acompanyen
tots aquells que he estimat pels camins de la vida?

Amb mi hauré de tenir per sempre la presència
del record de l'amor que sentia per tu
i que uns altres amors no podran esborrar;
aquella pell tan fina, blanca enmig de la nit,
hores de matinada entre el fred de l'hivern:
clara lluna i celística, la teua pell de plata.
Tot allò que vas ser ha de plenar-me els dies,
el perfum del teu cos, el gust del teu somriure,
la tristesa d'esperar-te inútilment. Sens tu,
en silenci el telèfon, la vesprada era llarga,
avorrit el diumenge. Bevia alcohol i llàgrimes,
un temps que em destruïa, d'enyor i de recança.

IV

Portaràs al treball l'ombra de la fatiga;
en la granota blava, taques d'oli, brutícia.
I, entre el fred, la figura del teu cos farà alegre
la vesprada d'hivern, amb el sol sobre els pins
i amb els cotxes que passen, veloçment, per davant.
Com un arbre en el fred que la calor espera,
jo t'estaré esperant tot el temps a ma casa
fins que no em queden forces i m'hages destruït
amb la teua distància, les armes del silenci.

Solitari aniré per carrers d'amors foscos

que el seu nom dir no gosen. Trobaré soledats
per camins que em pertanyen com el cel d'aquest poble,
la calor i les palmes, encontres passatgers,
soledats de les llargues esperes d'uns amors
que eren una sorpresa als racons de la vida
i que desapareixen amb la vida que passa
i a venir ja no tornen als ulls, al bes, al tacte.
Intente recordar-los i veig que ja he oblidat
el seu rostre, la veu, els músculs estimables,
que d'ells només em queden imprecises imatges,
fum i boira tan sols, l'impacte d'un instant.
¿Seràs igualment ombra entre les ombres tu
que fores glop de vi, neu d'agost, brasa viva?

V

Com un ocell, tot sol, travessaràs ciutats
mai no vistes abans pels teus ulls primerencs,
el port de Cartagena, la badia de Cadis,
mariner en la terra. I els nous companys que hi trobes
no sabran que vas ser un tros del meu present,
temps meu, dolç temps madur com un dàtil madur
entre la llum d'uns dies d'hivern irrepitibles,
tardes de clarors breus, entre el fred que irrompia
a l'estudi de l'hort en començar el vespre,
un cel gris que minvava enllà l'estufa encesa,
entre els papers que omplien la taula, Nadal prop.

La música em plenava de llunyanes nostàlgies,
m'arribava l'olor de les últimes roses
barrejant-se amb l'olor del teu cos al record
quan per primera volta vaig escriure el teu nom
en un paper, un dia clar de mitjan desembre.
No hi havia escrit res: encara estava tot
per gaudir i per viure, el got del goig vessava.
Llavors era tot nou i encara no sabia
que el temps em mudaries, que em faries fugir
del món per recordar-te i recordar en tu
uns altres anys i rostres, la llum d'uns antics dies.

VI

Es canta allò que es perd. ¿Com no plànyer la pèrdua
d'un bé rar, valuós, que pot no tornar mai?
Qui sap si tu no fores la passió darrera
de la meua millor joventut, dels anys clars.
Que aquell que vols et vullga: dolça madeixa ordida

del t'estime, m'estimes que escrivíem en l'aire,
al bressol de la llum que ens omplia al principi,
quan un amor novell tot ens ho començava.

¿Qui podrà mai saber on s'acaba l'amor?
¿Són la mateixa cosa capacitat de voler,
capacitat de viure? ¿Es la mort no estimar?
La vida, breu i fràgil, que cada jorn s'acaba,
ens deixa un gust d'enyor en veure passar, prestos,
amors, pluges, dolceses, les persones i els dies
que tant hem estimat, un present que és no-res,
matèria de memòria, d'oblit, d'indiferència,
cau del futur incert que l'ha de destruir.

VII

Mes quan et vaig conèixer, tot va ser diferent.
M'entraves en la vida i al cor vas fer dissabte,
els racons netejares de pols i teranyines,
obrires les finestres i va entrar un sol càlid,
el vent fort que als jardins trenca les branques seques,
les dolces pluges noves que per a mi portaven
aquells dèneu anys teus. Moltes nits i molts dies,
al volant del meu cotxe, vam creuar la contrada
i els pobles dels voltants. Era com un bell somni
que intensament vivia, tastava, assaboria.
M'hi vaig deixar portar i el somni em va fer seu.

Per sempre més des d'ara haurem d'anar units:
aquell que tu vas ser romandrà escrit als llibres,
no res haurà existit d'allò que jo no escriga.
Parlaré d'aquell temps de principi d'hivern
al llarg de moltes tardes del diumenge, tot sol,
mentre et pense en ma casa, mentre espere que tornes.
Esmorteït sens tu, oblidat de la sort,
provaré que el poema d'alguna mort ens lliure,
que la paraula pose el nom a cada cosa
pel temps dels nostres dies, eternitat efímera,
que alente un temps cruel que ho ha de desfer tot.

VIII

Mes, ai!, només seràs un nom sobre el paper,
una taca de tinta, un enfilall de versos,
la suau papallona que amb una agulla es punxa,
un cor embalsamat, una fruita de cera.
No res viu pot quedar dels dies aquells, quan

sols oir-te parlar m'alegrava amb colors
el principi del dia i la teua presència
em portava aire fresc de llimó i primavera,
cistells de fruits madurs, els colors de la mar,
quan el fred s'acostava a ma casa, una casa
que, amb tu, ja no seria abrusada en la fosca.

Era un goig inventar-te, sentir-te excels plaer
que em féu créixer als llavis rams de roses tardanes
aquells mesos que ompliren l'olor teua, el teu aire,
el darrer gessamí per la pell que besaves,
albes d'or en uns ulls que vivien per veure't.
¿Es cert que una persona té els anys del seu amant?
¿S'amaguen dins del cor dels homes primaveres,
joventuts, novetats, afectes impensables?
¿Tria l'home l'esposa i els solsticis que passen,
les amistats ardents, les cançons, els camins,
i també soledats, naufragis i derrotes?
Sota el sol del migdia, dins la cambra, en un vas,
esclatava per tu una gran rosa blanca.

IX

Vaig tornar a trobar, intactes dins del pit,
joventuts, penes, ànsies, les fermes alegries.
Tremolava de joia quan havia de veure't.
Després d'haver sabut de cossos diferents,
de territoris fets de soledat, desfeta,
companyies d'un dia que també eren l'amor,
tornava, finalment, al brollar de la vida.
Tornava als dèneu anys, als ritus ancestrals
d'un afecte divers que em feia ric del viure
i em donava el plaer d'unes hores amb tu
per les ciutats veïnes que per tu retrobava.

Creuàvem per carrers estranys, jardins de nit,
per llocs que jo ignorava. Et mirava observar
el món com si cercares uns perduts paradissos.
Retrobava un deler que amb gaudi vaig conèixer
anys arrere, entre uns camps on llunyans tarongers
ens perfumaven l'aire amb flors de primavera.
Els vaig pregar als déus que fossen bondadosos
i deixassen durar aquella estima nostra,
que el nostre temps d'amics i amants ens fos ben pròdig
i les terres i els homes ens veiessen fruit
de l'amor, l'un de l'altre, pels dies de molts anys.
No em trobava mai sol, puix que et sabia viu,
encastat tenaçment en el meu temps i en l'ànima.

Pensar que m'estimaves m'amerava el cos tot
del més alt dels sentits que pot tenir la vida.
Quan els dies de festa arribava la tarda,
neguitosa i solemne, maleïda amenaça,
era tan bell pensar que m'aguardava algú!

X

Bevia d'aquell vi que no era encara agre
ni tenia solatge, ni deixalles de suro;
aigua d'una font clara, sens brossam ni brutícia.
Duies dins teu el gust del poble, les mateixes
arrels que jo portava, una cultura agrària,
el mateix cel als ulls, un mateix dialecte.
Les hores que em fugien acompanyat per tu,
presoner em deixaven del teu gust, l'olor teua,
del teu somriure quan, de sobte, em posseïa.
No res, fora d'això, m'importava, tot bàrbar.

I era dolç arribar al teu poble petit
que deixava de ser un carrer que es travessa
per anar i tornar, unes cases a penes,
un passeig, uns semàfors, uns quants arbres polsosos,
gent que va i gent que ve, cotxes i camions.
Aquell poble va ser per a mi per uns dies
un lloc que descobria, desconegut i grat,
un lloc on ser amb tu, vora un mirar que creia
dolç, poruc, i on, en canvi, el turment s'amagava.

XI

Un dia et vaig pregar que entraves al meu cor
com va fer la guineu amb el príncep del conte
per tal què, en ell anar-se'n, els camps de forment fossen
els seus cabells com l'or; la mar, els seus ulls blaus;
els dies, la presència d'una tendra amistat.
Ara recorde el dia que et regalí aquell llibre
que em van embolicar en paper de colors
i el lletrer on posava *Moltes Felicitats*.
Era un dia de festa, nit en la carretera,
i em vas dir que seríem companys en l'alegria.
A la ciutat miravem aparadors lluents,
el betlem de la plaça, el riu, façanes, torres.
En un bar berenàrem. Intentava conèixer-te.
¿Ho vaig aconseguir o tan sols m'ho semblava
i era anar vora tu una altra soledat,
dura, tallant i freda com l'acer dels teus ulls?

Sentia el desempar dels homes que travessen
ciutats desconegudes. Vora la catedral,
sota un pòrtic, hi havia una estufa de gas
que escalfava el carrer ple de gent i ens féu riure.

Evoque ara els moments en un poble que no
era ja un lloc de pas sinó el poble on vivia
quí em vingué sense avís al bell mig de la vida
i em permeté estimar-lo i em plenà de colors
i em deixà, en ell anar-se'n, ric del record d'un temps,
un mar blau, camps de blat: ulls, cabells del meu príncep.

XII

Les mans pels colps ferides no em ferien encara,
encara era feliç perquè et mirava viure,
respirar, beure, córrer. L'amistat nostra era
allò més valuós d'aquelles hores fràgils
que passaven a pressa i ens desfeien la vida.
Com un mag transformares les grises i monòtones
coses de tots els dies, el jardí i els papers,
els diaris, les cartes i un treball que em matava
amb odís i rancúnies. En aquells dies fores
una mar tota en calma, rica en algues i peixos,
un hort clos, l'illa verda, la ciutat nova i lliure
que somien els homes que fan un llarg camí.

Mes naixia la por que el nostre lligam, feble,
sobtadament cedís. Els vincles d'amistat
són un terreny poc sòlid quan tant mal pot desfer-los,
quan s'espera nevada, ventada o terratrèmol
que esfondrar pot la casa que hom vol bastir a sobre.
Fer nàixer l'amistat és passar junts el temps,
viure allò que us agrada, és anar al cinema,
mirar junts gent i terres, passejar pels crepuscles,
tenir de què parlar, crear records, vivències
i que en l'ànima habiten pensaments tolerants,
pacients, generosos, infinitament calms,
sentiments que no sé si teníem tu i jo,
rabiüts i difícils, plens d'orgull i supèrbia.
Mes la por no importava: l'amor vivia encara.
No hi havia final. No acabarien mai
aquell amor, desig, necessitat de tu
si abans no s'acabaven el calor i la vida.

XIII

Unes hores sens veure't i em mancaves, com l'aire,
i aquells moments d'espera em duien el neguit
de qui estima en secret, al marge dels costums.
Amor secret dels homes, flor o neu, tacte càlid
del que cap rastre queda quan arriba la fi.
Trist amor que, amb el gaudi, duu soledat i pànic,
la por de delatar-se com un fosc criminal,
la por d'un injust càstig a l'injust món dels homes.

Però el temps llavors era només el teu record,
aquella espera ardent al costat del telèfon,
el teu caminar jove, la forma de mirar,
parlar en què solies. El temps era només
ton cos enamorant-me com un animal àgil,
com un peix blanc i viu, com les flors dels narcisos
que s'obrien a l'hort quan l'hivern ens voltava
pels bancals i les branques i la pluja augurava
fulles noves als arbres dels carrers i els jardins
que t'anava mostrant. ¿Recordes aquell dia?
Vam fer un tomb per Elx sens saber on anar.
La pluja fina feia més d'hivern la vesprada
d'hivern i del diumenge, la sensació trista
de passejar pel poble sense haver una casa
on poder estar junts en un dia de pluja.
Per tot arreu hi havia grans tolls a la calçada.
Els carrers eren buits. Els bars mig buits també.
L'endemà el personal havia de fer feina.

XIV

Lluny de tu el teu record em rosega per dintre,
em sobta el teu perfum com si hi fosses encara.
Lluny de tu pense sols en el teu cos lleuger,
una tendra figura que s'allunya en la nit,
m'ocupa el pensament un seguici de dol
que, com mort, va arrasant la teua imatge viva.
A les mans et posí el meu cor i l'alè
però ho vas deixar caure i es va fer mil bocins.
¿Què hauré de fer des d'ara? S'apagarà la llum,
aniré esmorteint-me, moriré sense tu
com un animal vell, un casalot antic,
un llop de les estepes que udola solitari.

Fou divers l'amor nostre, per divers amor feble
que al menor colp es trenca. És sabuda i antiga
la maledicció que pesa sobre els homes
que estimen els semblants sense cap document
ni cap promesa eterna, ni fills per a la guerra

ni, ai!, per a la vida; sense cap branca nova
ni cap altre somriure que no siguen els seus,
rars flors solitàries. ¿No hi ha amor que perdure
per a aquells que estimem l'espill del propi cos?
Ens sobrevé l'amor sens futur ni propòsit,
a l'atzar de la sort, avisats per la vida
que cap ser estimat no envellirà amb nosaltres,
a la mateixa casa, que haurem de cercar sempre
nous amors, poble errant sense terra promesa,
desert d'amics, raval. No duren les carícies,
les besades no tornen a uns amors que, sovint,
sols tribut de l'lit paguen i es fan dejorn silenci,
no van mai més enllà d'uns mesos o una nit,
un any, unes setmanes, ous aiguats, flor d'ametlla
que no arriba a quallar, brevíssimes presències
que prestament s'allunyen del costat de la vida.

XV

Lentament emmudires, et vas fer del silenci,
silenci tu mateix, un estel que s'apaga.
El teu temps i els teus ulls van deixar de mirar-me
i ja no vaig saber com demostrar-te afecte,
de quins temes parlar, com dir que t'estimava.
En anar a dormir, ja tard, cansat i ebri,
rebutjats els somriures, el bes i la paraula,
m'envoltava el silenci, un llençol de tristesa,
un temps que s'acabava. Es desfeia la màgia.
¿Quins temors feies teus? ¿Per què aquella distància?
En l'estima no cap tant de full sense escriure.
Aquelles nits vaig beure amb tu postreres copes
de fel i de recança. Mai, com abans, parlàrem.

Aquell foc just encés, sense brases ni cendres,
el recer que tu fores, com el foc del paper,
s'apagà i em nafrava. De nou perdut anava
per uns carrers incerts, per estacions brutes,
de navalles glaçades, de fum, de trens i por,
amb cossos entrevistats, fugissers i feréstecs.
Calia enverinar-se, apurar el solatge
d'un amor que marxava poc després d'arribar,
fugir cap a la casa, tancar-se dins del cau
com l'animal ferit que udola, es llepa el mal
i amb aflicció espera la claror d'un nou dia.
Calgué prendre coratge. Tornava a estar tot sol.
Aquella nit em van abandonar els déus.

XVI

No vaig voler que els teus records s'esmoreïren,
que, com un riu, passaren, sort del temps dels humans,
que la mort els fes presa, que deixares de viure,
un jardí sense aurora on habita l'oblit.
Vivament t'historiava per tal de recordar-te
i matar aquell mal que, dins meu, em matava.
Vaig començar a escriure't, podia fer-ho ja:
tot ho havíem viscut, aquell temps, aquells dies,
la nostra bella història. Mes l'afany era va,
¿com aturar l'hivern o tornar d'un orc d'ombres?
¿es pot voler per sempre? ¿com no esperar la llum?
Dissecava l'amor, el temps i la memòria,
una rosa en un llibre, un pètal sense sang,
un quadre en un museu, una fotografia.

XVII

I amb el temps que passava em quedava dins meu
la incolora recança d'alguns llunyans afectes,
del meu ser tan mesquí que no va saber mai
com fer per a estimar més enllà de sentir
l'estima dintre seu, més enllà d'un afecte
sentimental o dolç, d'una immensa tendresa,
d'uns escrits d'esperança, d'unes imatges belles.
Al llarg d'anys, sers i terres vaig aprendre ben poc
del saber de l'amor: mai no vaig retrobar
els cossos coneguts que hauria volgut heure
ni vaig saber guardar del desencís i els lladres
l'afecte generós dels que em van estimar.

Els dies que ara evoque degueren ser més coses
que passar hores junts pels bars i les ciutats.
Calgué nodrir l'estima amb records i paraules,
amb projectes comuns, un temps que ens fes més rics
de l'intens gust del viure, del nostre propi cos,
del nostre afecte mutu. No res va ser possible.
Em negares el temps, la veu i la mirada.

XVIII

Els demanava calma i maduresa als déus,
que no res s'acabara tan dejorn, abans d'hora.
Mes estàvem marcats per una bruta història
amagada pels segles. Clandestins perseguits
amb una forma d'ésser dolorosament frívola,

tancats als calls i als guetos amb triangles rosats
sobre el pit i l'esquena, presoners del suburbi,
d'un fat que assenyalava soledat i tenebra,
el destí dels que no volem crear la vida,
que no volem ser déus, ai!, corrent sense mar,
fruita sense pinyol, ciutat sense confins,
amor que recomença quan l'amor vell s'apaga,
cicle del temps, solstici, marea d'insistència.

Per tant de temps perdut esperant un trenc d'alba
que no arribava mai, per la por que ens mossega,
per tant de crit inútil, tant de dolor viscut,
vaig dubtar que fes meua la calma que volia
aquell dia d'hivern, d'un cel ras, blau, altíssim,
el primer que em mancares. Ignorant era encara
dels que havien de vindre, turment innumerable
com arena en la platja, com ones de verí,
com estrelles, coltells que m'esqueixaven l'ànima.
A les sis de la tarda el sol deixava el món;
era un dia de festa; s'envaïa de fosca
el paisatge; morien colors de rosa i lila
a les cases del barri, als murs de l'hospital,
als carrers solitaris, sense gent, sense cotxes.
Amb el dolor antic de l'estimat absent,
llegia amb plaer agre versos vells. I un fred d'ara
recorria l'esquena i estirava la pell
de cicatrius antigues, em portava la flaire
d'uns altres vells amors que el temps també va perdre,
sang d'unes altres nafres, uns vells jorns solitaris.

XIX

Era ben conscient que tot havia estat
una banal història: algú que t'estimava
ha deixat de voler-te, l'amor que saps possible,
aqueix delit intens, mes perdurable i fràgil.
Un vulgar argument que em va dur a recloure'm
molt de temps dintre meu, cercar nous cossos joves,
frescor per a la set incessant que em cremava,
fer una casa nova, amb objectes i llibres,
papers, records perennes, escrits per al silenci.
I en arribar l'hora, caldria de nou rebre
una altra primavera, nous dies de collita,
de sega i de verema. El temps, mar que no cessa,
uns senys adormiria per fer-ne nàixer d'altres,
nous amors entre els braços, gessamí, roses noves.
I sempre els vells amics, els que encara restaven,
la més preuada ofrena que mai no em feu la vida.

Però aquella vesprada s'acabava la festa
que m'havia portat un regal de maldol,
l'aigua fresca, com vidre, que fa enfollir en beure-la
l'assedegat romeu que travessa el desert.
Vaig tornar a reviure silencis i distàncies
que de mi t'apartaven. Tremolava de por
quan tornava a ma casa sense haver-te trobat,
recordava el teu cos, present del teu afecte,
la joia que es vessava i m'omplia en la feina
i em deixava somriures, com qui amaga un rar goig.
Havia retrobat antics bells episodis
de l'amor i l'espera. Tu vas ser el millor
pensament d'aquells dies que habitava la mort.

XX

Van passar hores, mesos, girà i girà la lluna.
Mentre fora creixia el vent fort de l'hivern,
dins meu creixent anava un desesper profund;
m'assaltaren, estranys, uns antics sentiments
com si un adolescent dintre meu habitàs,
aquell adolescent que vaig ser anys arrere.
Dormia malament. M'alçava a mitja nit
somiant que perdia avions cap al nord
que eixien de matí, que de trens m'enganyava.
Em colpejava el temps, m'envaïa el neguit
dels vespres del diumenge, quan tot sembla acabar-se
i el món es perd en la quietud de les hores.

Vaig caminar molts dies arreu de la ciutat,
mes buscar el teu temps era inútil recerca
puix, ¿qui sabia on eres, quins ulls et mirarien?
¿Havies oblidat paraules i carícies?
Sentia com passaven els minuts pel rellotge
amb por que veure't fos tall d'un vidre en la carn,
que hi pogués haver odi, oblit o indiferència
on hi va haver afecte, una cova de llum,
un recer amigable en estranya ciutat,
el foc dins la cabana enmig d'un camp de neu.
Vaig plorar assegut a la taula de fusta
de la cambra de l'hort. I moltes nits encara
vaig buscar per obscurs ports, bars i carreteres,
el teu cotxe verd, vell, que no he tornat a veure.

XXI

¿Per què l'amor es mor, quina dolença el mata?
¿Per què avorrim carícies d'una mateixa pell,
repetides paraules?, ¿sobrevivim l'amor?,
¿som nosaltres mateixos, no l'amor, que morim?
Vam saber poc d'amor, d'aqueix tèrbol desig,
d'aqueix incert vertigen. Moria, amb els teus besos,
un quadern de vacances, un somriure que s'obri,
l'escalfor breu del sol als països de gel,
un raig verd que mentia. Poques llunes duraren
la nit dalt de l'esquena de l'ídol que adorava,
un esbart de flors blanques, sacrifici ritual.
I ara enyore el perfil del teu cos entre ombres,
i voldria no viure, que de colp es tancàs
una vida cruel on tant goig no es perenne,
un món tan inhumà on, finalment, sols queda
una gran solitud, com si fóra una llosa.

De tu, en el meu present, només em va quedar
l'esperança de veure't, un vas de vidre fi.
I aquell silenci dens que damunt meu pesava
com si fos el silenci de dins la meua tomba.
De nou tots els amors, infants no nats, propòsits,
duia morts a les mans uns dies de gener.
Travessava l'hivern amb gran dolor als muscles.

XXII

Eren ombrius els dies. No em servia el recer
de la gent que em té afecte, ni els llibres, ni els escrits.
El sol feia colors als núvols del capvespre
i em tancava a la cambra sense anar pel jardí,
no mirava la brossa dels marges, just segada,
ni els coralls ni els jacints que irrompien, fragants,
l'esclat primer de l'any, de colors blancs, morats,
de vermells suavisíssims a la terra d'hivern;
no resseguia el rastre de la pluja lleugera
que queia per les nits i s'oïa a la cambra,
el seu pas transparent, de vidre i d'alegria,
sobre bancals i basses, sobre les branques nues,
sobre els rosers podats, sobre uns camps que estimava.

Era tot el teu nom, esperar la veu teua.
El maleït silenci del telèfon seguia,
mes jo esperava encara l'impossible miracle:
que el passat regressàs sense fetor de mort
i anar amb tu de nou per les ciutats veïnes,
i creuar la comarca per carreteres fosques,
plegats de nou pel món de la llum i dels homes.

XXIII

Passejava la meua soledat sense tu
pels carrers i els jardins, t'escrivia aquests versos,
el teu nom als diaris, ara que ja no hi eres
i volia el temps tot per a viure'l amb tu.
I m'omplia l'orgull d'haver-te estimat tant
i, amb tu, tantes més coses: la joventut, la vida,
els trens a mitja nit, les nits d'agost, tan breus,
cossos d'agost i nard, els crepuscles d'autumne.

¿Per què no reconèixer-ho? Havia estat feliç.
Vaig sentir quant cert era: per a saber d'amor,
per a poder aprendre'l, s'ha d'haver estat sol
i s'ha d'haver tastat un mateix amor sempre
en cossos diferents. Així vaig encetar
escrits vius plens de noms, les obres del meu temps,
un temps on estimar fou fonament i centre,
temps jove que tancava l'amor que m'oferires.

XXIV

D'esma anava al gimnàs; em relaxava moure'm,
exercitar el cos, el local ple de gent,
els xics als vestuaris, fent broma sota l'aigua.
Mes remei no hi havia que no fos el teu cos
entre els braços, la nit envoltant els misteris.
Per les estacions, allà on et vaig conèixer,
un amor de carrer, dolorós, maleït,
no havies deixat rastre. Era inútil seguir.
I, amb tot, rebel com mai, m'habitava el desig,
l'esperança de veure't, retrobar-te de nou,
saber de nou de tu després de tant de temps.

Pocs dies, poques nits dels mesos que vingueren
el cel fou generós i em va donar la calma.
¿Què era jo sense tu per ciutats i carrers
si només als teus ulls em podia mirar?
Passava les vesprades a la cambra de l'hort,
mesurava aquests versos que em parlaven de tu,
observava la pena, tots els noms de la pena,
t'esperava amb neguit, envoltat per la fosca.
L'aire, el fred i les hores de les nits avançaven
foradant-me la ment d'angoixes i malsons
i el lloc que en mi ocupares el va anar ocupant
una idea de tu, el record pobre i dèbil

d'aquells altres que fórem i ja no érem enlloc.

XXV

Quan et torní a trobar després de moltes nits
tot va ser diferent: els dos érem uns altres,
corsecats per l'hivern. Com si cap sol hi hagués
per damunt d'aquell camp que el teu cos alegrava,
per damunt d'aquells pins a l'eixida del poble
que vivien per mi. Un estel no era ja
la grua que portaves per a arrossegar cotxes,
cascavells muts als astres, un petit príncep mort
dins d'aquella granota, en el rostre de son,
brut de greix i cansera, en el cos jove i àgil
que havia estimat tant. Mes haguí d'enganyar-me:
era precís voler-te per a no sucumbir.

Et vas riure un moment i, amb tu, de nou van riure
universos d'estrelles com picarols d'hivern.
Tot fou, però, un miratge. ¿Ara on era la màgia?
L'espera fou inútil: tornaren les mentides,
una llarga agonia de peixos i d'ocells.
I, amb tot, per molt de temps, va continuar sobtant-me
un lleuger tremolor quan obria la bústia,
quan sonava el telèfon, aliats vans i pobres,
els únics que podien aproximar-me a tu.
Es quedà sense obrir una ampolla de ponxe,
no vas llegir poemes que per tu vaig escriure
ni a tenir vam tornar compartida la joia.
El teu cos va emmudir. No tornares a riure.

XXVI

Amb el pas lent dels dies coneixeràs del temps
llums, dolors, vides i homes. I quan els anys et vinclen
i et deixen vell, vençut, per força has d'adonar-te
de com per a mi fores un temps de primavera
entre el fred de tants anys, dels hiverns tots viscuts,
aquests hiverns que avancen i m'entren per la carn
i fan més lent el cos i adormen el cervell.

I a mesura que els astres giren pel cel i el temps
i verdegem, com boira, noves fulles als arbres
dels carrers i els jardins que a l'hivern et mostrava,
quan passen tretze llunes per damunt dels meus dies,
de les terres que habite, també jo pensaré,
des d'algun lloc, que vius encara que no et veja,

amb una altra persona o tot sol per la vida.
I et desitjaré sort, que et siguin clars els dies.
Que, amb el temps, no m'emplenen l'odi ni la rancúnia,
que no siga el despit remei per a la pena
que em va urpar en no veure't aquells mesos de gel,
estacions de temps d'un dolor que no minva.

XXVII

I ara em cal esperar la mudança del temps,
fondament convençut que la pena dels dies
que han passat sense tu no pot ser comparable
al plaer per la vida que en tu vaig retrobar,
una clara memòria de l'hivern que s'acaba.
Que el meu cor i ma casa guarden sempre aquell cos,
les il·lusions joves que et lluien als ulls.
Que el temps senyals no ens deixi, sangtraïts en la pell.

Ho proclame i ho escric mentre serenament,
enllà els horts de palmeres, se'n va el sol d'aquest càlid
dia de primavera, dins del poema etern;
sonates de Scarlatti per l'aire de la cambra,
rastres de cabelleres malves, vermelles, blaves,
a tot el cel que es veu pel portal de la casa.
M'envolta l'escalfor d'un territori propi
fet de papers i llibres, dels escrits del meu temps,
d'amics i de nostàlgies, records de moltes vides,
vides que no et pertanyen, la que tu em vas donar,
la que haurà de venir lluny d'aquest episodi.

XXVIII

Aquesta és la darrera demanda que vull fer-te:
recorda'm de vegades com jo et recorde ara,
quan la tardor arribe i els anys siguin madurs
i a pesar-te comencen i es faça el cel més clar
i les Plèiades isquen i tornen a sa casa
els vells mariners grecs; quan la malenconia
et mossegue i t'engrunses, per curar-te del mal,
sobre els blancs rosers d'Hama, la més melodiosa
de les ciutats d'Orient, i recobres, així,
els amors que perdes. Recorda el meu llavors.

T'ofereix aquests versos en sincer testimoni
del dolor i l'alt gaudi que per tu vaig reviure.
Això és tot el que et puc enviar des d'aquí,
des d'aquest temps d'exili on em toca fer casa,

des d'una terra eixorca, el meu món sense tu.

XXIX

Sense aquell cor quedí, ni desig ni demà.
¿Com podria existir un demà sense tu?
Mes vaig acostumar-me a viure i no tenir-te,
terror abandonat després de la destrossa;
ciutat deshabitada, enrunada i sense aigua
que es refà de la guerra i on la verdor revé;
tresor de plata ocult al fons d'un pou cegat
que un matí descobreixen; sang que de brollar deixa;
uns músics en silenci que, sobtadament, toquen;
escena en blanc i negre que els colors de l'arc pren.

Vaig anar oblidant aquells dies d'estima,
les esperes ardents, aquell mal i aquell goig
que em portava a la vida, aquella primavera,
aquell estiu on tot esperava per tu,
la casa i les cadires, els vells llibres, la música.
Vaig anar oblidant la nit entre els jardins,
la teua companyia al final de ma joventça.

XXX

¿Quan tornaria a nàixer un matí ple de fruites,
de sol als ulls d'un altre, de flors sobre la pell,
el cos ple d'alegria? Tot retornà al principi,
a l'inici del verb: les omegues covaven
l'ou de l'alfa. Només va restar la paraula,
meditada i extensa, cauteri de ferides.
Foren vans els propòsits, les promeses inútils:
dins del discurs quedava l'eternitat sencera.

Fou vanitat humana l'intent de perdurar
mes va caldre intentar-ho per seguir sent humans:
vaig escriure el teu nom perquè en un altre temps
generacions noves, en jorns pot ser més lliures,
sàpiguen que existires i que et vaig estimar.
Tendre amor d'aquells dies, joventut que fou meua,
¿a quin lloc, a quin vers, amb quina alta volença
aquell que jo vaig ser t'estarà esperant sempre?

Fi de *De l'amant a l'amat (Fragments)*,
Elx, hort de Motxo; València, carrer del Dr. Zamenhof, hivern del 1986 —
Elx, carrer de la Reina Victòria, tardor del 1987 i estiu del 1991.
Revisat entre 1993 i 2002.

131

NOTA BIBLIOGRÀFICA

Una primera versió, amb el títol *Fragments*, guanyà el premi Vicent Andrés Estellés de poesia, dels premis Octubre el 1991.
Primera edició: *Fragments*, «Tres i quatre/poesia», València, Eliseu Climent, 1991, 40 p., ISBN 84-7502-331-2.

DEL TEMPS PRESENT

132

LA BÚSQUEDA DEL PRESENTE

El sentimiento de separación se confunde con mis recuerdos más antiguos y confusos: con el primer llanto, con el primer miedo. Como todos los niños, construí puentes imaginarios y afectivos que me unían al mundo y a los otros. Vivía en un pueblo de las afueras de la Ciudad de México, en una vieja casa ruinoso, con un jardín selvático y una gran habitación llena de libros. El tiempo era elástico; el espacio, giratorio. Mejor dicho: todos los tiempos, reales o imaginarios, eran ahora mismo.

¿Cuándo se rompió el encanto? No de golpe: poco a poco. Tendría unos seis años, y una de mis primas, un poco mayor que yo, me enseñó una revista norteamericana con una fotografía de soldados desfilando por una gran avenida, probablemente de Nueva York. "Vuelven de la guerra", me dijo. Me sentí, literalmente, desalojado del presente. Desde entonces, el tiempo comenzó a fracturarse más y más. Mi ahora se disgregó: el verdadero tiempo estaba en otra parte. Acepté lo inaceptable: fui adulto. Así comenzó mi expulsión del presente.

Apenas ahora he comprendido que entre lo que he llamado mi expulsión del presente y escribir poemas había una relación secreta. Buscaba la puerta de entrada al presente: quería ser de mi tiempo y de mi siglo.

[...]

La reflexión sobre el ahora no implica renuncia al futuro ni olvido del pasado: el presente es el sitio de encuentro de los tres tiempos. ¿Qué sabemos del presente? Nada o casi nada. Pero los poetas saben algo: el presente es el manantial de las presencias. Es el instante, ese pájaro que está en todas partes y en ninguna. Queremos asirlo vivo pero abre las alas y se desvanece, vuelto un puñado de sílabas. Nos quedamos con las manos vacías. Entonces las puertas de la percepción se entreabren y aparece el *otro tiempo*, el verdadero, el que buscábamos sin saberlo: el presente, la presencia.

Octavio PAZ

LLIBRE PRIMER

ACTA

Es reunien els homes per a tractar
de la cosa pública: dels danys a la bastida,
de l'atac dels malfactors, de les tribus veïnes
en comerç o en guerra, de l'impost de duana,
de l'abastiment d'aigua, de la festa major.

Mes d'acords i debats, d'obediència i respecte,
de res no en quedava cap senyal o memòria.

Fins que un dia l'escrivà va estendre
el full grogós de pergamí, en blanc encara,
enrotllat curosament pel sacerdot.

A l'inici de la pàgina primera
d'aquell llibre primer
l'escrivà posà la data
que li havien donat els astrònoms.

Amb atenció parà esment
al que deien els caps de la tribu.
Vacil·lant, començà a escriure l'acta primera
de les reunions del Consell.
I el temps començà a moure's.

SONET DEL FANG CUIT

A Arcadi Blasco

Als turons d'enllà el mar hi és l'edat primera,
força d'homes i cordes en les taules que giren,
la mà que el déu imposa sobre la terra flonja,
l'alé diví que abraça el ventre encés dels forns,
auguris d'aigua fresca en la gerra i el càntir.

D'artilugis de moldre la vida i la farina
naixen crostes de serres i orbs enfilalls de perles
que en les torres de pedra i en les rodes s'enganxen,
dentadures llarguíssimes amb la llum i els colors
dels inferns de la terra i el cel de les muntanyes.

Cent monuments sagrats s'aixequen vora platja,
on els camins es troben, on hi ha xiprers i nàiades,

palmeres i baladres que assenyalen les fonts.

La pell del fang cuit té incissions gravades,
escriptures i signes d'un alfabet que ens parla
del rostre antic dels dies. Ulls cecs de dona ens guaiten.

ANGEL SOTA TERRA

Amb J. A. O. a l'infern, al seu infern

Si sota terra hi són plomalls, esponja, argila
i dalt del món, en l'aire, clam que l'atzur reclama,
aquest que en la foscúria, mut, llot i arrels respira,
¿condemnat és per sempre a impossible volada?

Mai no mort, puix que mai no viu, precís inicia
aquell per qui no fou lleugera la morada.
Amb ulls obacs, de pedra, la porta oberta albira,
del laberint la fi, del dia la llum clara.

I aquells que el condemnaren als pous de la immundícia
el gest mesquí, burleta, amaguen sota l'ala:
s'obri pas amb estrèpit l'alt plaer de la vida

puix ja sonen clarins en la negra fondària
i l'àngel sota terra, ales obertes, mira
un matí nou que el porta al cel que l'esperava.

LA MAR

Après Maruja Sempere

En se que tingué cinc anys ben complits,
la portà sa mare a veure la fàbrica
de xarxes d'En Marc Lloret, rere el moll,
la més gran del poble, d'amples naus, llums altes.

La posaren sobre el teler d'enmig,
dempeus, tota tesa, els ulls molt oberts.
Les dones van fer rogle al seu voltant,
somrient, fent festa. Li diuen que cante.

Va cantar la cobla que aprengué de l'àvia
i deia *Quién te puso Salvaora*,
amb aquella nota d'aguantar difícil.

En se que acabà, entre la gatzara
del port i les dones, el món se li obrí
al davant dels ulls: descobrí el temps

i va començar a tindre records.

MISSATGE

A Joan Navarro

La tardor s'enfila per les escales com un vell criminal.
Els caragols es mengen la parra
i les petúnies fan les últimes flors d'aquest estiu.
Les nadaletes i les freèsies preparen l'hivern.
La tardor m'agarra tot sol, lluny d'aqueixa ciutat
que estime, lluny de tu.
Les teues paraules em sobten en l'aire que travessa la pell
i que sent més fred que fa uns dies.
¿Era aquesta la tardor que m'havia de trencar el cor?
El temps em fa sentir gran, amb tots els meus anys al damunt,
i amb més anys encara, fins ser vell i encara més sol.

Treballe moltes hores al dia
i em vénen al cap imatges que no puc escriure.
Quin mal em fa aquest temps que em mata damunt els papers!
Em tanque al jardí dels dos llorers
i mire el fons del pou ple d'aigua,
la clara lluna en les palmeres.
La soledat del món m'empara.
Mire els crisantems i endevine com es preparen
per a esclatar en arribar l'octubre.

I evoque aquell any, quan plenàrem el cotxe
amb grans manolls de crisantems blancs i grocs
collits del teu sequer de Sant Antoni;
evoque ma casa del passeig de la Petxina
plena de ramells enormes, perfumats.
Com voldria anar-me'n lluny d'aquí,
cercar-te, ser amb tu allà on fosses.

ANYS SETANTA

A Pepe Dapena, Titín Soriano, Antonio Picazo, José A. Lorente,
Angel Zurilla, Javier Muñoz, Tito Llopis, José Vidal

Companys dels anys setanta a l'Institut Politènic de ciutat de València. Al costat caminàvem de les vies del tren que anava al Grau. Hi havia camps plantats d'hortalisses conreats amb gran cura on generosament creixien les verdures. Camins del Cabanyal, d'Algirós i de Vera.

Hi havia alguns pocs àlbers aïllats vora séquies que eren clavegueram dels barris pròxims i on, en temps de primavera, florien lliris grocs que ens perfumaven l'aire. Examens dels dilluns que cruelment marcaven els nostres dhuit anys. Classes sense finestres. Física àlgebra estàtua.

Vora mar ens reuníem o en pisos perifèrics, d'amagat, quan encara el Dictador vivia. Esprais, banderes, bots als barris de la Mar, els Orriols, Russafa. Crits, pamflets. Elements de Composició. Aquell poblat turístic que projectàrem al barranc del Carraixet.

Aleshores Tarzan estiuava a la platja: mar de la Malva-rosa. Estructures, projectes, urbanisme. El trenc d'alba en nits en blanc sotjàvem. Els nostres anys més joves van passar a les aules d'aquella grisa Escola d'Arquitectura que no ens agradava gens, però que va ser l'única

que vam tenir i férem nostra.

Companys d'aquell Institut Politènic dels primers anys setanta a ciutat de València, dolçament us evoque.

SIX PAST ELEVEN TRAIN

A A. H.

1

Es diumenge a la nit i, com sempre, te'n vas amb el tren de les onze i sis minuts que ve des de l'est i travessa la ciutat per túnels bruts i per ponts soterrats. Te'n vas i em deixes l'enyor de l'amable companyia que em dónes, tendre amic de les hores i els dies que ara passen.

I, a soles, tinc el buit
de la teua presència que em manca,
horabaixes d'hivern i primavera.

Com cada diumenge hem segut plegats al redós de la cuina,
amb un cafè al davant,
forjant llunyans països,
preparant viatges que mai no farem per llunyanes ciutats:
Edimbug, Glasgow, Londres.
¿Vindràs amb mi a València diumenge que ve?
Mirem plànols i llibres, guies d'arquitectura.
Em dius a espai la lletra de les cançons angleses,
i ens envolta un novembre blau, distant, impossible.
Com si el món no fos vell
planegem el viatge i ens fa feliç mirar-nos,
tancar les cortinetes,
que no res guaita l'abraçada que ens fon,
que no ens veja el crepuscle
que va pels terrats d'Elx.

Amb el tren de les onze i sis te'n vas, com sempre;
em cridaràs dijous a les vuit de la tarda
i el diumenge proper tornarem a trobar-nos.
Se'ns escolen així hiverns i primaveres,
la dolcesa de viure tot sentint que t'estimen.

2

I inicie el poema mentre intente ensenyar-me
a estimar-te també.
Mes qui sap si podré
assolir el propòsit, si l'estima s'aprén,
si no naix com una aigua que salvatgement baixa
per vessants i torrents,
pel cervell i pels músculs, per la pell del cos tot.
I m'adorm tot pensant que el diumenge que ve,
com sempre a mitjan tarda, tornarem a ser junts.

Però ja sé des d'ara que romandré una nit
amb la intensa recança de no voler-te prou,
igual com tu m'estimes.
Pensaré com seriem feliços si els alts déus
m'haguessen dat un cor i un riure per a tu,
una gran passió, campestre i riallera,
una alegria folla que pels terrats anàs,
que pujàs les escales,
que pels carrers botàs els bancs, les papereres.

Mes no res és així en els nostres encontres
quotidians, domèstics,
en les hores cansades, lànguides, que ens ocupen.

I em quedaré una nit amb la punyent recança
de no haver-te estimat prou, d'una altra manera,
de no sentir dins meu que el teu cos per a mi
era un doll d'aigua fresca i de foc i alegria,
la destrucció viva que es desprén del desig.
I sabré de bell nou que la vida és injusta
amb els humans que estimen: em sabré injust amb tu.

Ja sé des d'ara que vindrà un diumenge
a la nit i sabrem
amb un plany trist de pena
que ja no és dolç viure tot sabent que m'estimes.
I tornaràs amb llàgrimes a la teua ciutat
amb aquest mateix tren
de les onze i sis minuts de la nit
que passa per la bruta estació de tren
del gris eixample d'Elx.

DESDESIG

Passaran aquests ulls teus, dòcils i sorpresos,
rebels a l'amor, díscols, interrogants del món;
passarà, esquerp, el temps de les llargues converses
en les tardes d'autumne,
nits d'hivern i de plata damunt el teu cos jove.

Passaran les carícies ardents, furtiu desig,
precipitades, mai com ara un joc,
per escenaris de papers i llibres,
vora pitxers amb grans ramells de roses.
Passaran igualment desoris i temences,
el meu incert deliri
pels teus divuit anys nous, cucs vius entre les mans.

Despullats d'aquest present que ens captiva i posseeix
ens quedarà només, pura presència,
restes de l'amistat,
part de l'afecte que hem promés guardar-nos,
el goig d'intentar viure,
el record febril encara de la teua joventut
que revisc cada dia i em plau i m'enamora.

¿Seguiran tenint roses
els racons de la casa solitària
els dies de les noves tardors que han de venir?

CONVIT

Après Giuseppe Fiorelli

Estimat amic: T'agraesc el bell missatge
que m'has enviat i que m'ha fet verament feliç
i desitjar veure't de nou i abraçar-te.

Fa tant de temps que no ens trobem enlloc
i que no véns a Bolonya!
Durant uns anys la ciutat ha estat lletja i bruta,
però ara ha començat a esdevenir formosa una altra vegada.
Han acabat ja els treballs per a netejar el Neptú
i l'han tornat a posar en la plaça Major,
amb totes les estàtues il·luminades
de nit, el bronze banyat, fosc i lluent.

Hauries de pensar, si has acabat finalment
tots els teus estudis i concursos,
si, finalment, has tingut
tot l'èxit que cercaves i et mereixes,
hauries també de pensar a tornar-hi.
Saps que a ma casa sempre hi ha un lloc per a tu
i que jo t'hi espere sempre.

COMIAT

A Cristòfor Aguado, in memoriam

¿Quin color els ulls del dia en aquell moment d'agost,
quan era arribada l'hora de la darrera partença?
¿Quin paisatge el dels balcons, quin cel blau, quines campanes
en l'instant definitiu de la infinita memòria?

De sobte es van fer feixuc record, relíquies seques
uns dies de joventut, llunyans, quan junts encetàvem
frescor, llibertat, pagans miracles per uns carrers
de flors i encens oberts tot just al tacte i la paraula.

¿Quins camps de tarongers i lilàs t'han portat amb ells?

¿Quins oficis de divendres sant per catedrals d'Europa?
Et deixava a la ciutat d'altres torres, jardins closos,

sens pensar que ja només el dolor i la tenebra
em portarien de tu, del final lent dels teus dies.
Solitaris han restat dragons de por, d'infantesa,

jocs d'altars i processons. Una casa a Picassent
viu l'intens dolor d'uns pares que han de soterrar son fill.

A L'AMOR D'ARA

A J. V. P.

Com voldria que fosses tots aquells
pels qui alguna vegada he escrit algun poema,
haver mirat amb tu ciutats del nord d'Itàlia,
hiverns, tardors a l'Europa central,
i, en nits de foc roent, d'albada i gessamí,
haver creuat amb tu antigues carreteres
amb palmes vora mar,
taronges i xiprers a frec de llavis.

Com voldria que el present que tu ets,
plaent i amable ara,
vingués de molt lluny,
d'uns altres anys sens tu que a la pell ens deixaven
nits d'escuma i estels,
un perpetu desig que no finia mai,
una joventut primera que no era conscient
de ser ella mateixa.

Mes sé com és d'inútil el desig que m'habita
en una nit de pluja i primavera
que haurà de passar com totes.

Altres amors t'han precedit

i han ocupat el lloc que ocupem ara nosaltres,
els nostres pensaments, els nostres braços,
el nostre breu present.
Ho sabem sense dir-ho.
No cal tenir dades ni testimonis.

¿Tots els amors han d'arribar tard o d'hora?
¿Sempre els hem de viure com si recomençàssem,
assassinant qui abans ha ocupat el seu lloc,
sens deixar en la ment el record, la presència
de tots aquells que hi foren?

ESCENA DE TARDOR AMB MARGALIDES I ÀSTERS

A l'engany que s'amagava rere el somriure del caçador;
a l'insomni de la presa

1

Amb les notes d'un fado s'enceta un jorn d'octubre
assolellat, ventós, que embruta les terrasses.
Havien estat grisos els dies del darrere.
Amb el rar sentiment de qui aconsegueix un deure,
posa l'acer en mans del criminal que estima.
Lentament el cos blanc cau en el blanc llençol:
un actor, dos papers: ¿qui el botxí? ¿qui la víctima?

No era suportable tant de plaer i faust,
l'or vell de tan clars dies. S'havia d'imposar
el gran dolor de perdre la llum d'aquell present.
Plorant llàgrimes vives deixa caure un certer
colp damunt el pit nu que es fa de sang i escata.

2

Es desagna l'estiu mentre el fat s'acompleix,
injust, inviolable, el destí que marcaren
uns déus sense clemència. És la mateixa escena
sempre al final de cada representació,
un suplici que el mata i que, etern, el reviu,
la magna fi que vol tan intens temps viscut
ja per sempre desat en una caixa d'or.

S'acaba l'obra, cau el teló i al teatre
buit i fosc, sense llum ni espectadors, soroll
ni aplaudiments, només queda un gran ram blau, groc,
de verd i violeta, de margalides i àsters
acabats de collir, en un vas d'aigua fresca.

OFRENA

A J. A. O.

El meu món t'oferia, de bat a bat obert,
el creixent en l'arena i en les platges de l'aigua

reflectit en la nit de calor i d'estiu.
Assenyades paraules et donava, carícies,
gessamí que en la pell, generós, fa florides,
lo perfum que més blanc el capvespre travessa.

I ara a colps em desfàs aquell món que et donava,
agressor hostil mates les ofrenes que et feia
perquè fosses més lliure, més ric i més alegre,
perquè el temps d'ara et fos de bell nou generós
amb el saber dels homes i de bell nou trobasses
els viatges i els llibres, els companys, les promeses.

Mes vet aquí que ara com un corcó rosegues
les meues nits sens calma ocupat per l'espectre
dels qui et malbarataren els anys i la innocència,
aquells que t'avesaren al menyspreu i a la burla.

I em forades el cos, un orat ja perdut,
i les ganes de viure. La llar que et vaig obrir
has omplert de malsons. ¿Tant mal et féu la vida
per a ser l'assassí del millor que ens habita?

LLIBRE SEGON

OBRA COMPLETA

Tornes a escriure els versos que vas fer fa ja uns anys.
Tancat a la cambra en un matí lluminós de tardor,
tornes a recórrer contrades d'Itàlia i de Bretanya,
retrobes la mateixa plaça on vas iniciar un poema,
la mar que et mirava des d'un altre vers.

Tornes a ser en les mateixes cambres
d'aquelles mateixes ciutats
il·luminades ara per una altra llum,
pel sol d'uns altres dies.

Invoques arguments i idees,
desigs, presagis, companyies,
uns anys que van ser joves
i es plenaven de l'emoció de viure.

Ordenes poemes i paraules,
hi cerques la situació
i el significat exacte que hi cercaves.
Mires el rostre dels companys que llavors vas estimar,
revises l'emoció, refàs la mètrica,

busques la paraula que millor diga
l'instant que revius per un moment.

Entre tantes coses mortes,
tanta soledat pels anys perduts,
quelcom d'un altre temps,
dolç verí, amic punyal, vis de plata,
et forada el present i la memòria.

FRAGMENT DE DIBUIX

¿Quan quedà acabat, sencer i nou,
aquest dibuix cinc-centista, un esborrany a tinta i oli,
procedent del regne de Navarra,
que ara contemples a l'Acadèmia de Sant Carles de València?

¿Quan fou que l'artista traçà
l'eix vertical, la primera línia de la composició,
sobre un paper encara ters, lleugerament rugós?
La Verge Assumpta havia de centrar
la composició i el temple,
el paper rosegat ara i malmés.

Uns mesos abans, el taller del pintor
havia rebut l'encàrrec de fer un llenç
destinat al retaule de l'altar major
del monestir cistercenc de l'Oliva.
L'obra havia de ser adequada
a la magnificència del senyor que feia la comanda
però la mort sorprenué l'artista
abans d'acabar el treball.

Tanmateix, aquell dia, en iniciar l'esbós,
la ploma degué lliscar per aquest mateix paper,
llavors acabat d'eixir de la premsa.
Degué deixar un traç negre,
de tinta líquida i fresca,
perfils que acollirien l'aiguada de color gris obscur.
En assecar-se l'encaix, destrament,
amb el pinzell retocaria els volums,
lleugeres taques d'oli
que perferien aquests àngels
sense cap ni cames que contemples ara,
les túniques foradades sobre el cos dels apòstols,
els drapejats de l'Assumpta,
ara senderes de peixets, humitat i arna, petges del temps.

Damunt la ciutat el ventijol mouria suaument,
igual que ara,
el soroll dels brolladors i els arbres del jardí
a què donava la cambra
de l'artista flamenc Roland de Mois,
vingut al país tot acompanyant el duc de Villahermosa
quan aquest retornà dels Països Baixos
juntament amb la cort del rei Felip II d'Espanya.

REMEMBRANÇA

A M. P.

¿Quin record enyores
en meitat de la nit i la pluja,
de la suau música de cambra?
¿Quin cos que vas estimar més que cap altre,
quina presència, quin cor que t'estimava,
quins ulls amb tot el teu món dins d'ells?

Saps ara que només per aquells instants
en la seua companyia
ha pagat la pena viure,
per aquella alegria que habitava,
entre insomnis i dubtes,
el teu temps solitari,
per aquelles nits d'estiu, de desig i d'absència,
resplendents, lluminoses.

GERMÀNICA: *BONJOUR, TRISTESSE*

Sota la porta de Brandenburg,
entre les parades ambulants on es venen
impensables objectes d'uns exèrcits desfets,
contemples mig segle d'història
en aquesta ciutat assetjada
envoltada de tanques i tristesa.
Recordes les pintades que encara hi restaven fa uns anys
vora esglésies i alberedes,
els filats de pues, les proclames
que, al mur, partien Berlín en dos,
les casernes de Kreuzberg.
Eren com fotografies d'una llarga guerra
que no s'acabava mai
en aquests camps desfets,

matolls i brossam als eixamples vuit-centistes
esdevinguts solars, buit, destrossa, nafra,
campoberts creuats per autopistes
vora la plaça de Potsdam.

Un cel gris i fred d'hivern i de gener
envolta la nova ciutat que tornes a veure
i que t'acull, plena de vida.

PAISATGE

A J. A. O.

Com resclosa que es trenca damunt la pell de sobte,
fa mal haver viscut i sentir viu de sobte
aquell cos que moria, com qui torna a la vida.
Fa mal que una mà amiga t'acaricie el cap
en l'aire suavíssim de meitat de juliol.
I deixar endarrere aquell mal que has viscut,
perduts ja per a sempre també el goig i l'anhel
que aquell mal també et duia, les nits d'aquell estiu.
Fa mal trobar de nou alegries novelles,
que una casa de nou s'obriga per a tu,
que uns ulls de color nou que novament estimes
i amorosament cerques et miren en trencar
el nou dia a ciutat: el tacte fresc de l'alba.

Mires el nou paisatge, desconegut ahir.
És matí de diumenge, s'han buidat els carrers
i els arbres generosos ombregen voravies,
calçades sense cotxes a la ciutat deserta.
D'antics amors el rastre cerques en l'amor nou
que ara s'obre, el dibuix d'aquelles altres mans,
la figura d'aquell altre cos que et sabies,
aquell que tu mateix vas ser quan l'estimaves,
els dubtes i els insomnis que et ferien la ment,
el dolor de l'engany, la mentida i la pena
d'un temps que es bellugava i et deixava més pobre,
amb menys temps per a viure, sense la rauxa aquella
que es perdia entre els anys que passaven, incòlumes.

I et sents ric de bell nou malgrat el temps viscut,
orgullós d'estimar i saber-ho fer veure.
Es l'urc d'haver jugat l'esquiú joc de l'amor.
Mes, ai!, de sempre perdre, maldestre cor, mesquí.
I voldries que aquest instant etern que vius
eternament restàs. Però viure'l fa mal

perquè saps que per sempre més no t'han de romandre
ni l'oreig suavíssim dels dies de juliol
que travessa València, com un vol del seu aire;
ni aquesta novetat, joganera i ingenua,
que et sobta i et corprén i es fa, sens remei, vella;
ni uns ulls que, de vegades, amb confiança et miren
quan ja el nou dia trenca. Diumenge a la ciutat.

I jugues, com fas sempre. Mes per una vegada
el joc guanyar voldries. Disposat a la lluita,
deixes de banda el mal que t'ha envaït de sobte
i cerques guariment en uns ulls i unes mans
que encara resten vives, en el ventet suau
que travessa València i juliol al capvespre.

ALACANT

Als meus alumnes
a l'Escola Politècnica d'Alacant

Definitivament, un dia no mouràs
més el braç malalt que ara no et deixa dur bé el cotxe.
No sentiràs llavors de cap juny la carícia
sobre el cos d'aquests joves que veus escampats ara
pels jardins i els passeigs de gespa i de llambordes
amb tauler, llapis, goma d'esborrar a les mans:
l'antiga estació de trens de Benalua.

¿Hi haurà cap juny llavors per a ells, dispersats
per un futur que hui és encara d'atzar,
un temps sense memòria? Als bosquets, les xicrandes
deixen caure ses flors de liles i campanes
que cobreixen els cotxes i el terra on hi ha papers
amb esbossats dibuixos, pots de plàstic, ampolles
amb restes de refrescos i d'aigua mineral.

S'inicia el capvespre i el càlid sol ponent
es reflecteix als alts poms de les datileres,
troncs que la brisa gronxa, un cel de colors i ombra.
Inclinats al damunt del tauler de dibuix
passen les hores joves del seu temps, cossos àgils
com la mar i el desig. Visten roba lleugera,
colors vius que s'envolen en l'aire de la tarda.

Per a ells el present no és el pensament,
l'ensomni poderós del temps que et meravella
i enamora. Atents, procuren amb prudència

moure els braços flexibles, mesurar amb traç net
proporció i matèria, representar espais,
acabaments, baranes. El seu temps és encara
ple de presents diversos, futurs incerts i efímers.

Alguns, davant l'error, abandonen l'examen.
Demanen per façanes on fer a l'estiu croquis
i preparar setembre. Fas l'intent d'animar-los
i, agraïts, et somriuen. I obtens, així, el preuat
present del teu temps d'ara. Cauen flors de xicranda.

DE LA CASA DELS PARES

Han quedat ja lluny aquells anys quan van ser joves,
les dècades de la meitat del segle,
ans i després de la teua naixença.

Els mires ara, damnats pels costums
d'una vida de treballs i negocis,
amb pocs plaers i poques paraules,
una vida escassa d'alegries familiars i quotidianes,
sense papers ni llibres de lectura diària.

Definitivament masegats,
com mai tristos, a punt de perdre's
temps enllà, records enllà,
mires aquests ulls que miraven el cel
només per veure si s'hi augurava pluja.

I sents en el seu pas, ja lent, pel temps i per la vida,
en la seua fi propera, inevitable,
la teua pròpia maduresa,
un preludi del teu propi final.

Sents com ha quedat llunyana ja la mort dels avis,
tota la vida que has perdut
i que cabria en un sol pensament.
Sents llunyana la nostàlgia d'un segle que s'acaba,
un món que s'esvaeix a la casa dels pares
sense deixar rastre ni testimoni de vida.

HORACIANA

Hi vas gaudir del goig de tenir una casa,
amors ocasionals,

de mirar els llargs capvespres d'autumne,
transparents i extensos,
damunt una ciutat i un camp que t'estimaves,
cossiols d'alfabegues a la terrassa
des de Santa Àgueda a Sant Andreu,
llimoners i palmeres.

Hi vas gaudir en fer projectes de viatges solitaris,
en trobar amistats
incidentals i fugisseres,
amants que vas voler profundament,
l'immens plaer de sentir per un instant
que et posseïa intensament la vida.

SUPERVIVENCIA

Et va caldre admetre
el repte quotidià de sobreviure
tot salvant les habituals dificultats
en ciutats desconegudes
i territoris forasters.

Vas fer en cada moment
allò que calia
amb la seguretat que,
de no fer-ho en aquell precís instant,
no ho podries fer mai més.

CONCLUSIONS PROVISIONALS

Que floresca i fructifique
el teu temps d'ara,
els moments de riquesa
que cada dia, avar, encalces,
l'extensa soledat que triares
—o que et va triar a tu—
i que t'envolta en llargues hores,
en llargs dies d'amor, silenci o escriptura
sense uns ulls que et miren
ni una veu que et parle,
sense ningú amb qui compartir
per sempre llit i taula,
casa, cuina, jardí,
converses i viatges.

DEL TEMPS PRESENT

¿Quin temps haurà de ser aquest que esperes,
ja sense més present,
tot ell viscut en camps d'enyor i de memòria?

Temps solitari on fer recompte
de joventuts gastades, penediments, recança,
on barrejar les dades i les xifres de tants anys,
com qui juga a cartes
amb una baralla ja vella i marcada,
com qui mou els records, peces d'un escac
sobre el tauler buit,
quan ja s'ha acabat la partida
i se saben ja els resultats.

No tindràs mai aquest temps sense present,
ja només de records, sense esperança:
fins el darrer moment davant teu s'ha d'agitar
la grandiosa maquinària de la vida,
cels i llunes giraran sobre una pell
que, encara que gastada, esperarà amb deler
la tremolor del sol i la carícia.

Fi de *Del temps present*.

Elx, hort de Motxo, tardor del 1981—
Elx, carrer de la Reina Victòria, estiu del 1997.
Revisat entre 2000 i 2002.

NOTA BIBLIOGRÀFICA

- Una primera versió d'«Anys setanta» fou escrita la primavera del 1987 i publicada dins la revista *On*, núm. 112, Barcelona, 1988, p. 112.
- També dins «Cambra de mapes: evocació de València», en Josep Vicent MARQUÉS ed., *La llum i el caos. Mirades sobre València*, València, CLEOP S. A., 1990, 272 p., p. 33-36.
- «Sonet del fang cuit» fou publicat en el catàleg de l'exposició *Forats de fang* que Arcadi Blasco féu en la sala d'exposicions de Bancaixa, València, 1992, p. 6.
- «Comiat» fou publicat en Diversos Autors, *Mirades al voltant de Cristòfor*, Picassent, Ajuntament, 1992, 116 p., p. 60.
- Una primera versió dels poemes del *Llibre según* fou publicada en la plaquette *Del temps present*, «Colección Sinera», Málaga, Angel Cafarena, Publicaciones de la Libreria Anticuaria El Guadalhorce, 1992, sense paginació, D. L. MA 1216-1992.
- Premi Vicent Andrés Estellés de poesia de l'Ajuntament de Burjassot, 1997.
- Primera edició: *Del temps present*, «Bromera poesia», Alzira (València), Bromera, 1998, 52 p., ISBN 84-7660-367-3.
- «IX Premi de la Crítica» de poesia, secció del País Valencià de l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana, 1999.

PÒNTIQUES

154

A vegades les llàgrimes tenen el pes de les paraules
P. OVIDI NASÓ

LLIBRE PRIMER CANTS DE PREGARIA

La major part d'aquests homes no pensen en tu, bellíssima Roma
P. OVIDI NASÓ

I

Va aparéixer de sobte la tristíssima imatge
de la més negra nit quan, de negre emboçades,
ocultes a la llum, males bruixes s'atansen
a l'alcàsser del cèsar; farisaiques, fan via
cap al saló del tron. Van pels carrers de Roma
com mosques famolenques que ansiegen carn pudenta,
com sobre un viu els cucs menjadors de cadàvers,
com astuts criminals sobre els infants que dormen.
Són lacais de la infàmia, la mort i la fal·làcia,
són enemics del riure que gangrenen la vida,
són sirenes malèvoles que el seu bé sols procuren
i amb cants esculls amaguen, perill cert de naufragi.

II

Serpents de llengua bífida, d'alé pútrid, infecte,
impunes vessaran damunt teu les mentides.
Roses d'agre vinagre t'empudegaran l'aire
amb falsedats i enganys, falsies que convenen
als seus impurs negocis. Romans tèrbols que porten,
ocult sota la túnica, embolicat coltell
s'endolciran la cara perquè veure no pugues
la intenció maligna que al teu llindar els porta:
secalls d'agudes punxes sota els afaits i màscares.
Guarda't del seu mig-riure, del seu dir desconfia
puix l'engany dissimulen d'una negra maldat.

III

Vés sempre alerta, cèsar, amb els vils cortesans,
més mal el seu verí fa que el de l'escurçó,
beuratge, embruix, metzina que mata els vius i els morts.
Et parlaran del bé del poble i de l'imperi,
de les raons d'estat que desraons procuren,
de la necessitat que té la cosa pública
de treball, sacrifici, d'una total entrega.

Predicaran moral, deure i obediència
aquells que no saberen ordenar vila i casa,
els qui foren culpables de tant mal i destrossa,
els qui no s'estigueren d'acatar el tirà
i un altre art no empraren que l'obscura ignorància,
l'afalac sorneguer, la farsa i el punyal.

IV

Menteixen, cèsar. Ells no estimaran mai Roma
com nosaltres: la seua llibertat i grandesa,
el seu paisatge verd, els fets antics del poble.
¿T'han de xuclar el seny, el cervell t'han de beure
cortesans llagoters que només porten bilis,
bé que ensucrada amb mel, en la llengua amb què et parlen,
en la malvada ment que sols sembra zitzània,
en el solc que han obert amb mentides profundes?
¿T'han de convèncer cèsar, prudent com ets, i savi,
aqueixes llengües pèrfides que dins l'orella et bufen?

V

Il·luminats t'envolten, predestinats, possessos
que es creuen déus només perquè tot ho voldrien
a ressemblança seua. ¿Quin mal els féu la vida
per a tan poc voler-la, per a així menystenir-la?
Poc la van estimar ni en els altres ni en ells,
abominables monstres que moriran tots sols,
amb una soledat més gran que els seus grans ulls.
Mes no li fincaran mos a la pell ni als ossos.

Mataran el poeta, cos sagrat de la veu
torturada i sagnant com un màrtir de Roma,
i mataran amb ell els gesmils del jardí
que intensament flairegen a boqueta de nit,
l'herba de tarongina, perfumada i fresquíssima.
Mes les llengües de serp que en boques infamants
destil·len la rancúnia i preparen l'ultratge,
ullada de Gorgona, acabaran menjant-se'ls,
fent de verí ses venes, podrint-los l'ull del cor.

VI

No ha de ser per a aquell que Roma farà déu
aqueix pilar caigut, rosegat per l'enveja,
sens capitell ni basa, ni acant que el faça bell.

No ha de ser per a aquell que Roma farà déu
aqueix socó corcat ple de nius d'escorpins,
carnisseres formigues, ple d'insectes ferotges,
que nodreix i alimenta maligne i dur enginy.

Oh cèsar! Et sabem discret, lleial i savi.
¿No impediràs que quede —oh fatal infortuni!—
sense veu i a mercé d'una sort enemiga
qui com pocs ha estimat els monuments de Roma,
aquell qui va cantar les termes, les basíliques,
la seua Festa gran, les palmes del port d'òstia?
¿Ha de ser presoner d'enveges i calúmnies
aquell que els noms de Roma i els seus nobles patricis
ha exalçat per països del món tot conegut,
fins a fronteres sols ocupades pels bàrbars
no sabedors de mètrica, de lleis, d'arquitectura?
Mossegaran els gossos enrabiats, salvatges,
la carn d'aquell que féu lloa privada i pública
per fòrums i mercats, del nom sagrat del cèsar?

VII

Que l'exili no aparte el poeta llatí
del lat solar de Roma. Que al portal de la vila
de la Guarda del Mar no haja mai d'espolsar-se
el fang de les sandàlies. Lluny de les teules blaves
de cúpules i voltes, els seus ulls no podrien
suportar la tristesa, ofegats per les llàgrimes.

Des d'aquest iot, vaixell al qual posares nom,
emparat per companys, familiars i amics,
Germànic, Brutus, Lívia, t'adrecem la paraula
i et demanem clemència. En públic proclamem-ho:
pecat no vam cometre que no fos el treball
honrat i venerable servint la llibertat.
Al llarg de l'obra nostra res no ha estat immoral.
Tampoc dels nostres actes en públic ministeri.

VIII

Refem, doncs, la demanda: que no ens siga donada
ni caritat ni almoïna. No et demanem clemència.
Et demanem justícia des d'aquest lloc plaent,
circumdats per amics fidels a la ciutat,
també fidels al cèsar, ciutadans romans lliures
de lliure antic llinatge, que encunyen els segells,
que als tribunals fan plets, que als cellers fan el vi,

que l'art de la pintura als museus estudien
o amb entrega practiquen; il·lustres ciutadans
que a l'escola acien l'enguatge i escriptura,
que públicament parlen als fòrums de les urbs,
que basteixen muralles, que ports i ponts ideen.

Tots ells, amants dels versos, dels crepuscles del Tíber,
de les files de palmes, de la llengua llatina
que al món ha llegat Roma, el seu orgull més gran.
Al davant de tots ells et demana justícia
qui ja ha apurat el calze de l'odi i de la injúria,
el temor, l'amenaça: un llarg, penós calvari.

IX

Que els segles venidors ton designi contemplen
amb admiració; que del teu nom la fama
s'engrandesca amb el temps!.

Beneeix el cap nostre!.

LLIBRE SEGON CANTS DE COMIAT

161

Ara imagino les places, ara els temples, ara els teatres recoberts de marbre, ara el pòrtic de terra ben anivellada, o bé la gespa del Camp de Mart, des d'on es veuen bells jardins, o bé els estanys, els canals i l'aigua de la Verge.

P. OVIDI NASÓ

X

Ai cèsar, sense lluita sols allò que estimem
ens podrà destruir. Ciutats, records, persones.
Sols aquells que estimem podran prendre la daga,
omplir de verí copes, anar contra nosaltres
sens trobar resistència ni dard que se'ls hi oposi
ni espasa en alt, irada. Sols ells podran abatrens.

Així ens va desfent Roma cada dia que passa,
Saturn que els fills devora. Saps com l'hem ben volguda,
amb quanta intensitat. Saps com hem estimat
per la serra sense arbres els capvespres d'autumne,
entre els horts de palmeres a les llunes d'agost,
per la llum de les cambres els diumenges a casa.

XI

Per moments vam pensar que hi restaríem sempre,
que mai més fugiríem nord enllà, de matí,
l'espardenya espolsada al portal de la vila,
que no hauríem de viure ja mai més allunyats
d'aquests teulats de Roma, del fang d'aquests carrers,
pas a pas empedrats, plantats de joves arbres.

I ara, en canvi, després d'anys i d'ombres, marxem
de la casa del poble, del lloc públic on tasquen
els que entenen i saben dels afers ciutadans.
Que ningú no s'enganye: no ens n'anem de bon grat.
Ens expulsen l'enveja, la rancúnia humana,
un teixit de mentides, un llarg i espés desdeny:
vibres d'aguts ullals niant pels soterranis,
vespers als sostremorts del casalot que habites.

XII

Com càncer que ens corseca, com pluja sobre els boscos
que amb àcids emmetzina els roures i els penyals,
com un lladre d'astúcia cautelosa i nocturna,
lentament, sens sentir-ho, al palau ens furtaren
de dins nostre el saber, l'espera confiada
en l'obra i en la vida, la bona fe dels homes,
l'amé coneixement del dibuix i la història,
l'art de la matemàtica, l'obstinada perícia
d'acoblar les paraules igual que es fan collars,
la mestria d'unir amb les fulles d'acant
la mesura del marbre, el compàs i la rosa,
el plom de les teulades, com qui enfila les perles
que els mercaders de Tir, a través del simun
i el xaloc de la mar, del sol ixent ens duen.

XIII

Perquè estimem tant Roma i ens han fet compartir
el dol i la dissort d'aquells que ens precediren
hem ara de deixar-la: sabem que només Roma,
pel nostre propi amor, farà que ens consumim
sens trobar resistència a la seua etzibada.
Mes que cap ciutadà no s'enganye: partim
amb desconhort i ofec a fer en altres terres,
per a un altre senyor, els temples i els mercats,
els monuments i els fòrums, els passeigs i les fonts
que no vam poder fer per al cèsar de Roma,
per als nostres germans de llum, de raça i llengua.

Cap a unes altres terres que mai no estimarem
tant com la terra pròpia, ens dirigim, oh, cèsar;
on el treball no siga el continu dolor
de veure com uns altres, impunes, destrueixen
el que més estimem, la nostra ciutat mare.
Els teus no han volgut, cèsar, que amb un amor tan gran
com el nostre pogués fer-se aquesta ciutat.

XIV

Portarem amb nosaltres l'enyor que ens acompanya
d'ençà que descobrírem que sense atur passaven
el temps, l'amor, la vida, una vida on tan sols
un adéu o un bon dia paga la pena viure's.
¿Què serà mai la vida sinó un seguit perpetu
d'orígens i arribades, de finals, de comiats?

Ai, però, ¿què hem de fer amb l'enyor de la veu?
Pres de malenconia, el nostre cant per sempre
del sol d'hivern a Roma dirà la tebiesa,
dels càntics de la Festa, la remor d'unes palmes
que els mateixos romans han anat abatent
per camins i per camps, vora el riu i el salar.
Com tants romans absents, amb maldol hem de plànyer-nos.
Els bàrbars han vingut a ocupar el lloc nostre.
Els, que només atenen a la seua cobdícia,
han escampat arreu ambició i recel,
com qui estén l'epidèmia, com qui derroca els temples,
com qui encén les muntanyes. I ells, que no estimen Roma,
han de fer-la i desfer-la sense haver-la sabut,
amb càstig d'ignomínia, un delictes de sang.

XV

Mentrestant, els ulls nostres eternament veuran
els vells carrers de Roma, les mansions de pedra,
estàtues i fonts que una volta pensàrem
que concebre podríem i perfer i plenar
d'alegria i colors, de versos com el somni
d'un xiquet que somnia i es riu i el món tot canta.

Mes aquí no ens deixaren pensar l'espai de l'urbs
ni idear-ne l'escala; aquí ens van destruir
l'embrió de la vida ans que prengués la forma
de dibuix o alfabet. Aquest malastruc poble,
ara ho hem comprovat, pertany als malfactors

que, il·lustrats i opulents, s'arrosseguen pel terra,
com rèptils, i a l'orella dels còsols vessen mel,
indignitat i ràbia. Procureu no oblidar-ho.

XVI

¿Per què deu ser que créixer (això que en diuen fer-se
un home —o una dona) és anar aplegant
sangtraïts, cicatrius arreu el cos i l'ànima?
Mil voltes revingut el tall que al front ens férem
quan teníem cinc anys i vam caure de boca
i el cap ens colpejàrem en la dura vorada
del carrer de ca nostra i el caire viu de pedra
ens obrí una ferida per on brollà la sang
i, fonda, no es tancà en no ser suturada
al temple d'Esculapi pels seguidors d'Hipòcrates
i en la pell ens deixà un lleu senyal per sempre.

Ens revé el record ara d'aquell dia llunyà:
la mare ens abraçava fortament i ens bressava
perquè el seu amor fes més sofrible el dolor.
De segur que al Casal de socors ens prendrien
el pànic i l'angoixa, i ella això no ho volia.
¿Quin altre alleujament podria ser millor
per al plor del seu fill que els seus besos de mare,
que la veu i aquell cos de trenta anys vigorosos,
joves i forts encara?

I sentim ara, cèsar,
damunt nostre aquell colp, els colps rebuts després
a l'esperit i el cos, un cicle que retorna
com llunes de verí i ens allunya de Roma.

XVII

Adéu, cèsar, que en pau restes, que observar pugues
com el temps s'amanseix envaint-te els cabells,
com del teu rostre gran s'apodera, del coll,
de la viva mirada. Hi ha qui diu que no res
fa tan vell com tenir el ceptre i la corona,
càstig dels immortals contra aquells que exerceixen
furs i drets sobre els vastos dominis de l'imperi,
un poder tan immens sobre la gent i els pobles.

Un poder, però, sem, nugat, inabastable
és el teu, pobre cèsar, presa de tu mateix.
Si permets que ho diguem amb gran respecte, cèsar,
hi ha dies que ens fas llàstima, voltat d'aduladors

amb somriures hipòcrites i amb cíncics afalacs.
I, a la fi, ¿no has de veure't sinó amb la companyia
de qui et xucla la sang, l'alegria i la fe
que un jorn dipositares en els afers de Roma?

XVIII

Para esment: és el teu un poder rovellat,
migrat i transitori, un poder segrestat,
inútil, pobre, fals, un poder impossible.
Puix que el teu és només poder sobre la mort,
mes no sobre l'amor, tampoc sobre la vida.

No és teu l'aire que es mou, ni el sol de cada dia,
ni les pluges dolcíssimes d'abril i de novembre,
que fan que els camps rebroten i els ulls dels vells somriguen
ni que els horts siguin fèrtils depén del teu desig.
La sega i la verema, els fruits i els animals,
la pesca i la cacera, no res depén de tu.
Pots matar els esclaus, expulsar els poetes,
repudiar l'esposa, desheretar els fills.
Mes no depén de tu que el teu poble t'estime
sinó d'un dels teus actes, atzar en mans dels déus.

XIX

Que sobrevisques, cèsar, a tot el teu poder
i els déus vulguen que en vida et pugues construir
una plàcida mort, el panteó i el túmul,
l'epitafi deixar gravat en roca dura.
Que et guien la mà els déus quan penes de mort signes,
lleis de diners i d'obres, penes d'arrest o exili.
Mes no oblidar procura que som humans mortals,
sers febles en un trànsit de lleu, fugaç durada,
vides breus desflorades per la falç de Saturn.
¿No sents que a tu també Roma et va devorant,
presa de cortesans, d'esclaus i mercaders?

Enverinat pels àspids, apartat a la força
de les portes de Roma, el poeta llatí
veurà com de les llàgrimes els seus ulls fan costum
mentre la pols es lleva de les velles sandàlies
assegut al pedrís del Portal de la Mar.

XX

En un erm territori, un desert, et deixem.
Lacais de dictadors i mentiders hi habiten.
Amb nosaltres ve Roma, la de les planes fèrtils,
la de l'aigua que canta quan de la serra baixa.
Ens emportem al cor les estrofes i els cants,
les antigues paraules, els estius, les collites,
els arcs i les pintures, els marbres, les estàtues,
la font del mercat vell, l'art de l'arquitectura.

Queden-se els miserables amb la seua misèria
de desolació, arrasament, tristesa.
Sempre seran d'ells les armes i l'exèrcit,
el cavall i l'espasa, els traïdors i els judes,
els denaris de plata, el poder de la mort.
Tristos, enyoradissos, fundament pobres som.
Mes, encara que dèbils, hem el foc a l'hivern
dins la nostra cabana enmig del camp nevat,
hem el vers i la llàgrima. Guardarem la paraula.

Adéu cèsar, adéu Roma, per sempre més
adéu. Mort, sepultat, oblideu el nom nostre.

Fi de *Pòntiques*.
Elx, carrer de la Reina Victòria, tardor del 1987 — tardor del 1988.
Revisat i ampliat entre 1991 i 2002.

NOTA BIBLIOGRÀFICA

Premi Ausiàs March de poesia de l'Ajuntament de Gandia (València), 1999.
Primera edició: *Pòntiques*, «Bromera poesia», Alzira (València), Bromera, 2000, 52 p., ISBN
84-7660-565-X.
«XVIII Premi Josep Mª Llompart», dels premis Cavall Verd, al millor llibre de poesia en
català publicat l'any 2000, Associació d'Escriptors en Llengua Catalana, 2001.
«XI Premi de la Crítica» de poesia, secció del País Valencià de l'Associació d'Escriptors en
Llengua Catalana, 2001.

TERRITORIS

168

A Ramon Folch i Guillen, amb qui aprenem tantes coses.
A Celdoni Fonoll, que el va cantar.

I

Des de la cambra closa mires la intensa pluja
que banya la vesprada de meitat de novembre,
els terrats, les façanes, els carrers amples d'Elx.
Baixarà per les rambles d'arreu el país, penses,
l'amenaça i el fang, canyes i troncs, salvatges
aigües que, amb tot, de vida també les sabem plenes.
L'autopista que creua el país imagines
a través de la pluja, les llargues carreteres
on camions i cotxes, a gran velocitat,
alçar per l'aire núvols de fum i d'aigua deuen;
que, molt veloçment, ara, trens negres, com rellamps,
estaran travessant, amb llum a les finestres,
el gris i blanc crepuscle, enfilades de xops
solitaris que el curs del temps i l'aigua deixen.

Revius de nou la pluja als *arbres admirats*,
les estremides prades, *les incertes llunyeses*,
la pluja, el més gran bé, arreu les serralades
del nord, sobre els prats rasos que al Pirineu ja deuen
tenir neu primerenca, la tardor a les valls
de Benasc i Boí, vora antigues esglésies
romàniques; la pluja, que es deu fer pols de neu
damunt les avetoses de color verd fosc sempre,
tacades de blanc ara, del Montseny i el Pallars.
Deuen banyar-se els troncs grisos de les fagedes,
desfullades ja, de la vall d'Aran i Olot.
Plourà a les Guillerries, de marrons castanyedes,
arreu el Ripollès, a tota la Garrotxa,
on s'estendran, mullats, bedollars, tremoledes
de troncs blancs i capçades colors groc i taronja.

Deu caure ara mateix aquest plugim que penses
pels extensos dominis del mar Mediterrani,
alzinars i suredes, verds obscurs que cobreixen
la serra Mallorquina i el massís de l'Albera,
ullastrars menorquins, verd-gris de terres seques,
bosquets d'aumes i blades que els carrascars virolen
d'Alcoi a la Font Roja. L'aigua que banya penses
les agulles dels pins pinyers i en fa maragdes:
Empordà i Guardamar, d'aiguamolls i pinedes.
Un aire fresc de pluja deu ser per Oriola,
governació fèrtil d'altíssimes palmeres;
hi deu fer tremolar les palmes i els ramassos
de dàtils carabassa la pluja de novembre.
I als rics tarongerars de la Valldigna i l'Horta,

de Castelló i la Plana, també mullar-se deuen
les taronges madures i el nou borrat agret
que com pa de cucut en altres llocs coneixen.
Des de la soledat penses els canyissars
ja abatuts, derrotats, de l'Albufera i l'Ebre,
les salsures del delta, la pluja fina sobre
Eivissa i Formentera, de costes salineres,
Santa Pola, la Mata, Torrevella, on els homes
hauran fet muntons blancs amb la sal que arrepleguen.

I tot el país passa per davant dels teus ulls,
fugissera memòria, amb les èpiques velles,
amb tots els habitants arrecerats a casa.
Els antics palmerars dels avis, de nou creues,
sota la pluja ara, amb fang als marges d'herba.
Veus ton pare de nou, com els horts, amb set sempre,
content, posat de botes, amb capell i amb paraigua,
que amb el llegó s'emporta, a través de les sèquies,
l'aigua que ha dut la pluja, al bancal dels rosers
que fa anys que plantàreu de tres en tres fileres
i on, lentament, les roses desfullant-se anar deuen.

II

Fa mil anys d'aquest temps que s'esmuny per les venes,
anys de govern, d'història, de lleis, d'art i conquestes.
Són mil anys que a Cuixà els antics murs cisellen,
les pedres de Ripoll, de Poblet, per les guerres,
la malícia, els homes, per verí i fum desfetes.
Mil anys al monestir de Sant Pere de Roda
i a tants altres indrets que cau de llibres eren
i foren de foscúria, rapinya, incendi presa.
Mil anys de vida teua, de prec i de tristeses,
d'arquitectura i versos, d'amor i matemàtica,
d'urbanística i por, de cançons i promeses.
Llarg temps de sols i dies que, arreu aquest país,
ha vist morir i nàixer, des de mil anys arrere,
uns homes i unes dones que han gaudit i estimat,
que han viscut i han patit treball, comerç, desfetes.

Fa mil anys de la parla comuna, terra fèrtil,
la pàtria dels teus on fer casa volgueres,
la parla dels que estimes i d'aquells que t'estimen,
aquest clar evangeli d'amor, paraules, penes.
Mil anys d'aquest enyor que travessa el temps, l'aire,
de la tendra nostàlgia que les vesprades tenen
i que et fa imaginar, lluents sota la pluja
i la nit que s'apropa, carrers i replacetes

de ciutats catalanes, on els llums i els neons
s'hi deuen reflectir en asfalt i voreres;
deserts sota la pluja, carrers de Perpinyà,
Barcelona i València, Palma de núvols negres.
Mil anys que començà la veu del teu país
entre les veus d'Europa. Mil anys de parles teues,
de traicions i guerres, d'esplendors, decadències,
mil anys de la volença, en la veu dels poetes,
de ser i ser del tot, plenament: tenir pàtria.
I una pàtria lliure, alta, de llum i estrelles.
Mil.lenari, tardor, a les terres i als homes
de Catalunya Gran, arreu aquests poemes.

III

Imagines joglars i cavallers i càtars,
trobadors que castells habiten i camps creuen,
com en una pel.lícula medieval, d'aquelles
d'espadaixins que tant t'agradaven als tretze
anys, quan, tot sol, anaves als cinemes del poble
—*Gran Teatro, Central*— la tarda dels diumenges
—*Ideal, Capitolio, Alcázar, Avenida.*
Tornaves cap a casa, amb la pluja al darrere,
Filet de Fora avall, esquivant els tolls d'aigua.
Malhumorat pensaves, acabant-se ja el vespre,
que l'endemà hauries d'anar a l'institut.
De la teua infantesa els records mil anys tenen,
d'aquells carrers sens cotxes que has dit tantes vegades;
amb uns tramvies útils, aquelles ciutats velles;
les llargues avingudes amb el pis de llambordes;
els carros que del camp venien, amb someres,
carregats de manolls d'herba alfals pel carrer
per a aquells que criaven conills al corral vendre'ls.

Mil anys i, en fi de comptes... Pel cel gris del capvespre
ja comença a fer fresca. Arreu el país nostre
la gent ha d'haver ja les mantes d'hivern tretes.
La nit arriba enjorn. El fred, la pluja emmandren.
Que avui no surtiràs ja enlloc, de casa, penses.
El foc encés i el cos han escalfat la cambra.
Et faràs el sopar mentre es perd aquest cercle
de pluja i nit. Demà caldrà aixecar-se enjorn
per anar al treball. Mil.lenari, novembre.

Fi de *Territoris*.
Elx, carrer de la Reina Victòria, tardor del 1988 — estiu del 2003.
Revisat el 2007.

NOTA BIBLIOGRÀFICA

Una primera versió d'aquest poema, amb el títol «Mil·lenari, tardor», fou escrita la tardor del 1988 per encàrrec de Celdoni Fonoll, que n'inclogué un fragment en el seu disc *Enllà del temps* (Audiovisuals de Sarrià, Barcelona, 1989).

Aquella versió guanyà el 1989 l'Englantina d'Or i Argent dels CXXXI Jocs Florals de l'Ajuntament de Barcelona i va ser publicada dins el fullet corresponent («Jocs florals, 1989», Ajuntament de Barcelona); també en el llibret *Jocs Florals de Barcelona, 1989*, Barcelona, Ajuntament, p. 63-68.

Una segona versió, titulada ja *Territoris*, aparegué en l'obra col·lectiva no venal *Uni Versos*, València, Grup 10, Llibreries de Qualitat, 2001, 118 p., p. 53-58.

Primera edició: *Territoris*, «La imatge que parla», Tarragona, Arola, 2003, sense paginació, ISBN 84-95985-53-5.

ESTELLESIANA

176

Em moriré. No quedarà memòria
d'un pas incert i com al·lucinat,
d'un tacte breu passant per unes pedres.
Jo seré ric d'haver viscut només.

Vicent Andrés Estellés

1

La moral i els costums ens avisen que no
s'ha de parlar en vida de la mort dels humans.
Mes, si no en parlem ara, ¿quan hauríem de fer-ho?
¿Quan, sinó vius encara, parlar hem de la mort?

Has parlat tant, Vicent, de la mort als teus versos,
de la mort de ta filla i de la teua pròpia,
de la mort quotidiana de la gent del teu poble,
que, encarats a la mort, haurem de parlar ara

de la mort i la vida que els teus versos nodrien.
Com si fos el poema que no hauran de llegir-te
en el teu soterrar a Burjassot, tan sol,

cementeri de poble, sense els honors ni festes
que hauries volgut tindre, tancat la nit abans
en un nínxol de fred a La Fe de València,

com la teua família va decidir que fos.
Torna a reviure ara al millor de la vida.
És un deure que tinc. Parlarem com solíem.

2

Vine i dóna'ns la mà; ara encara alenem
i la vida ens encalça i una nova i dolcíssima
primavera d'hivern torna a fer transparents
horitzons i muntanyes arreu de la contrada.

Vine i rondarem junts el silenci i la vida
i a la pell tornarem a sentir com s'estén
l'oratge fi del vespre per olivars i vinyes,
pels horts de tarongers, per les files de palmes,

per pobles i comarques que el Vinalopó creua,
des de la Mariola al mar de Santa Pola,
per cims de trencaolla, *raboigat*, *cantahueso*,

assedegats barrancs, baladres i atzavares.
¿No sents com un sol las, cada dia més feble,
una nova tardor anuncia als vells parcs

de baranes de pedra, pins espessos, bancs blaus?
La calor de l'estiu ja no nafra la terra

ni la llum fa ferides als ulls, llacs profundíssims.

3

Vine i mira com torna a florir el roser
roig del jardí després que l'agost dur d'enguany
l'abatés amb la seca que va omplir de salnitre
els caminals de l'hort, senderols de la serp,

i el trencàs el granísol que arroïnà els mallols.
Mira els brots nous que trauen tarongers i llimeres,
els xiquets que, amb nous llibres, tornen a anar a escola
sota un cel que travessen colors de desfets núvols.

Mira aquests llargs capvespres de finals de setembre
i la lluna que creix en la nit i el paisatge.
Han eixit ja les Plèiades i els vells mariners grecs

regressaran a casa. Mira la pluja nova
que, abundant, caigué ahir i ha fet vius i lluents
els colors i les vetes dels marbres, els xanglons

de raïm blanc que resten als emparrats encara,
les manises i els ferros dels palaus modernistes;
i ha enfosquit, colors d'aigua, els troncs de les palmeres.

4

Cantaran per tu els pobles que al curs d'un riu s'uneixen,
per tu que ens ensenyares a prear la mesura
de l'amor i la síl·laba i ens donares paraules
amb què poder aprendre un poc del que calia

per a fer més amable una vida amb els altres.
Com un regal vas fer versos, com un miracle:
un bancal de rosers on mil flors esclataven,
una gaveta amb roba blanca, llavada, humida,

que es blanquejava al sol. Feres lliures la idea
i la llengua amb estrofes sonores i carnals,
paraules carregades d'ancestral saviesa,

de la passió fonda de viure i ben morir,
del cant i de la glòria de la teua veu lliure,
un cabal gran i net que no ens deixarà mai.

5

Amb tu ens vam saber valencians en festa,
festes que eren colors, trons, músiques per l'aire.
I ens sabérem més rics amb la teua cançó
—llibertat hi alenava— un tresor que cap lladre

no ens podrà furta mai i ens va fer més alegres.
Brindarem junts, si véns, amb vins de fondellol
i malvasia dolça; et collirem un ram
de flors de la paloma, que són rosa, tirant

mes aïna a morades, del gerani que creix
en un racó del vell jardí de l'hort de Motxo.
Aviat hi haurà magranes i les podràs tastar

i més endavant, dàtils. I un agost tornaràs
amb els teus a la Festa: de nou entre palmeres,
nocturns de nard i d'Elx que en carn viva estimaves.

6

I es correrà la veu i vindran tots a veure't.
I diran: ha vingut el fill gran del forner.
Tots sabran que has vingut. S'ho diran uns als altres.
Serà per a gaubança d'alumnes d'institut,

de professors de llengua i de literatura,
vídues i mestresses de casa associades,
germandats de poetes, d'amants amb passió
i de cors solitaris, de les dones del poble.

I les joves quadrelles, pel camp i per la serra,
en anar de berena, se sabran els teus versos
i seràs en la veu de tota la xicalla.

Seràs a les escoles. I eixiràs per la ràdio
quan arribe un nou març per tal d'anunciar
que ve la primavera, tan solemne i sonada.

I, per tu, primavera correrà per jardins,
ravals, eres, replaces, com un peix entre els arbres,
com colom missatger, coet o sargantana.

7

Si València fos una ciutat distinta,

més noble i assenyada, si hagués tingut més cor,
t'hauria estimat tant! Pels carrers, amb follia,
com la dama que es lliura al súbdit més altiu,

a l'altíssim poeta, el tendre fill de l'Horta.
Sense por ni carasses, sense espant dins del pit,
sense el verí de llengües que mosseguen i maten
com enrabiats gossos. València t'hauria

estimat tal com tu te la vas estimar.
Ens hauria plagut que hagués estat així
i que amb gaudi envellisses, assossegat, tranquil,

sabent que t'estimaven, que els teus no t'escarnien,
sense ensurts, sense por als telèfons i als timbres,
tothora, dia i nit. Creuaries al vespre

camins de Borbotó, hortes de Benimodo,
camps de sol i bajoques, corrent l'aigua a les séquies,
lluïnt els tarongers de la Ribera Alta.

8

Mes aquesta ciutat no es féu digna del cant.
Sense port, rodamon d'oreigs i d'albaines,
¿quina fou la València que esperava per tu?
¿quina fou la ciutat que amb dolor estimares?

No triem on venim ni el temps que ens toca viure
ni la pròpia història ni el paper que hem de fer.
Vam aprendre només a estimar una terra
que ens veié com naixíem i ens ajudava a créixer.

No se'ns donà a triar ni tan sols l'odi. L'odi
que va pels carrerons i et va caure al damunt
quan sonava el telèfon i et cobrien d'insults

aquells que no estimaven ni el país que cantaves
ni la llengua en què ho feies, inquisicions negres
que no s'han d'oblidar si se les vol combatre.

9

T'odià sordament una brutal València
que no s'atansà als versos que li vas dedicar,
beneïdes paraules que donaven la vida
a uns carrers que nodrien la mala bava i l'odi,

on t'anaven matant, a tu que posseïes
la veu per a glossar els habitants i els pobles
d'un país que es dreçava d'un llarg i antic silenci.
València et brollava per la pell i pels ulls

i la duïes als dits, al sexe i a la gola.
València entre els besos, entre els llençols del llit.
Ignorava València el tresor que amagava,

no valia ni un fil i ara ho és tot per sempre
perque tu l'enaltires, generós, indulgent,
fingint-la, dibuixant-la amb traça i complaença.

10

¿Qui com tu ha estimat tant la vida que véiem?
¿Qui ha tastat els licors de la vida com tu?
¿Qui la vida ha escrutat amb espera tan alta?
La passió de viure feies teua en petjar

les rutes de València com qui passa la mar;
en cantar, tan content, l'alegria del poble
amb una veu salvatge feta per sempre poble.
Has deixat tanta vida que et devem ja per sempre

part de la nostra vida. Ens has dit tot allò
que calia saber del país que habitem,
de l'amor i el plaer, del plany i de la joia,

de l'antiga saviesa i els vells costums dels homes.
¿Qui ens omplirà els ulls d'aigua, com un meló d'alger
madur que en nit d'agost s'enceta en un terrat?

11

Amb gest d'humilitat cada matí vindríem
a besar-te les mans i, així, regraciar-te
que, en dir-los, feres pobles, campanars, rius i arbredes,
l'amorós sentiment del recer i la casa

dels escriptors antics. Parlaves d'un país
que des dels trens sotjàvem, pels camps i les ciutats.
Vam tornar a entreveure als teus versos pinades,
collites, cementeris, els marges tous de l'Horta,

bancals de Burjassot plantats de cebes tendres,

l'amor teu a València; mots que ja no eren mots
sinó el que anomenaven, les imatges que deien,

cavalcades de gaudi. La pell del cor batia
al ritme dels teus versos, un bé de Déu com l'aigua,
les collites de dàtils, de forment i tardors.

12

Un estiu rere l'altre ens van acompanyar,
abundants, els teus llibres. Mentre seia a l'antic
balancí blau de casa parlaves del país,
tan bell i maleït quan el sol l'esguard urpa

i la terra s'esclata amb la claror que cau
damunt del món insomne, fins que, de nit, la fresca
el revifa de nou. I a tu ens avesàvem,
malaltós, amb els ulls sempre fits, mai no clucs,

sempre els ulls amb la por que et fessen mal, tement
menys la mort que el dolor. Darrere les ulleres,
als ulls menuts, por, pena, i alegria sovint.

I quin goig el teu goig en aquells ulls menuts,
com la lletra dels versos que escrivies a mà,
com si tu mateix fosses l'escriptor dels teus ulls.

13

I ara evoque el teu pis, un barri dels afores,
l'arròs al forn que feia molts dies la Isabel,
uns records d'infantesa: aquell meló d'olor
que, penjat d'una biga, vas escriure per sempre.

¿Com podrem oblidar cap dels moments i pobles
viscuts en els poemes? Pobles nets, lliures, nostres,
que al conjur dels teus mots d'or i flama dansaven.
Has estat els teus morts i els teus vius, mort i vida

al país de València, versos vius en sang viva.
La pena de la mort ens omplirà des d'ara,
fonda i negra, l'oblit dels morts que no s'obliden,

el teu salvatge cor mort. Tots els teus escrits
voldria dins el cant meu d'ara que em retorna
aquells llunyans estius en què et prenia els versos.

I pels carrers ve ja la primavera,
 traça del foc, preludi de la festa.
 Vindran estius als llocs que vas conèixer
 i ones semblants tindrà la mar mateixa.

Seràs en l'aire, maredéus d'agost,
 i amb els teus mots tornarem a creuar
 hortes, camins i serres. I la vida
 ens farà beure de tots els seus vins,

agres i dolços, fins enllà la vida.
 Mira, Vicent. Sota la lluna ballen
 dotze parelles que demà tindran

les mans enceses. Ballen un bolero.
 ¿Sents el compàs del bolero d'Alcúdia
 que han de ballar tota l'eternitat

per tu, Vicent?

Fi de *Estellesiana*.

Elx, carrers de Velázquez i de la Reina Victòria,
 estiu del 1979, tardor del 1987, tardor del 1991.
 Revisat i acabat entre 1993 i 2007.

NOTA BIBLIOGRÀFICA

Una primera versió en prosa d'alguns poemes s'inclogué en «Lletra de tardor d'Elx per a Vicent Andrés Estellés», en Diversos Autors, *Vida contemplativa. Homenatge a Vicent Andrés Estellés*, València, La Forest d'Arana, 1992, 114 p., p. 72-74.

Una part d'aquests poemes fou publicada també amb motiu de la mort de Vicent Andrés Estelles: «Cant», *Información*, 29-03-1993, p. 22.

Una primera versió, amb el títol *Cants a la memòria de Vicent Andrés Estellés*, veié la llum en versió fotocopiada en una plaquette editada pel Bloc d'Estudiants Agermanats, amb motiu de les I Jornades Culturals 25 d'abril: Universitat d'Alacant, 27-03-1995.

Una altra versió, amb el mateix títol, en edició de bibliòfil: Lanuza impressor, Altea, sense paginació, 2001.

Primera edició: *Estellesiana*, «La imatge que parla», Tarragona, Arola, 2007, sense paginació, ISBN 978-84-96639.

**TESTAMENT
(SONETS DE L'HORT DE PALMERES)**

188

En record d'aquell hort de Motxo d'Elx,
amb la casa i el jardí, antics i familiars,
on foren escrits la major part dels meus llibres,
i que féu malbé, acarnissat i pèfid,
un alcalde d'infausta memòria

ENDREÇA

Oferesc aquests versos al que fou el meu poble,
Elx al final del mapa, de palmeres polsoses,
adormint-se al bessó dels migdies d'estiu,
el més sonor silenci, enfebrat de cigales.

Un aire on era l'aire dels meus avantpassats,
on guarníem d'alfàbigues els portals de la Festa,
on, nocturns, abrusaven rams de nard a les mans
per senderes incògnites de lluitadora estrofa,

una ciutat i un camp al bell mig de la plana
on més al sud s'oïa un parlar català,
aquell catalanesc que, set segles enrere,

el cronista notà del pus bell. I sentíem
que en venerar la llengua i la terra que és pròpia,
ens honraven l'amor i la fidelitat

a tots aquells que foren del nostre antic llinatge.

PÒRTIC EN BLANC I NEGRE

Per al pintor Andreu Castillejos (1942-2013)

Hi ha per l'ull dels cantons, per la pell de les fàbriques
trossos d'àngels trencats, tendres cares rompudes,
habitants oblidats d'algun nom del silenci,
cossos blancs sense sexe, plecs d'amor prohibit.

Hi ha un rastre de coloms, de mans i de cabells,
un llindar fet amb pètals de perfums trencadissos,
uns terrats i uns carrers de fantasmes memòria,
fils d'estendre la roba, parets d'algeps al sol.

Hi ha l'ombra de palmeres, de llimoners i parres,
el secret dels colors escondit en les runes
d'un raval ignorat, territori del cos.

Un poble vell desfet, l'antic Elx ple d'enyor.
Se'ns moria a les mans la veu clara dels àngels,
els xiquets del Misteri, les cançons i la festa.

Mireu...!

LLIBRE PRIMER

[...]
—¿Por qué volviste, mi señor Sinbad? —preguntó Sari levantándose, y de la blusa sacando un
envuelto de pasas y convidando al piloto.
—¡Por el vecino, hombre! ¿No sembró lechugas y calabazo en mi salido, aprovechando que
yo estaba fuera? ¿no puede un hombre andar por el mundo sin que le metan gallinas los
vecinos en su huerto? ¡Yo viendo volar veletas con linterna en Catay y otros comiéndome la
propiedad! ¡Una tierra regadía!
Sinbad se irritaba. Comió un puñado de pasas y escupió uno a uno los rabos y la semilla.
También se levantó y hablaba ahora bajo y tranquilo.
—Sari, además que el timón va haciendo callo en tus manos, pero no en el corazón. Son
melosos los higos de las huertas de lejos, pero tienes una higuera tuya en la tierra que naciste,
y vas navegando por Badrubaldur y ves pasar los malvises de abril y te preguntas: ¿cuantos
higos míos no picarán hogaño?
[...]
Alvaro CUNQUEIRO

DE RE AEDIFICATORIA

[...] mai més lliure un aucell travessarà aquests aires [...]
Joan MARAGALL

Per a l'Albert Sanchis, quan era el nostre mestre

1

Havíem fet vint anys i amb deler apreníem
que han de ser les escales espais buits on la llum
penetra a dolls i cau lliscant per les parets;
que el pas lent i calmat del carrer a la casa

per corredors de vidre portar l'esguard devia
a les vistes de fora: ocells, arbres, façanes;
que s'han de mesurar les estances amb cura
i posar al lloc just pilars, murs, xunts, cornises;

que han de ser fermes i nets els traçats i els dibuixos
i aplomades i dretes arestes i trobades;
rectes, angles i línies; llises, les superfícies.

Aprenguérem a usar amb mesura el color,
la corba, i amb prudència, fantasies i somnis.
Vam saber que la regla, l'ordre i la matemàtica

guien de l'arquitecte la mà i el pensament.

2

Que són els finestrals fonts de sol i celístia
sabérem, de frescor i de vent i paisatges,
que ens arriben ciutats amb carrers i comerços
quan mirem al través, persones que passegen

o que van a la feina, el brogit dels vehicles.
Vam saber que els volums s'han de retallar nets
i amb claredat en l'aire, com perfils d'una serra,
evitant la retòrica i les formes inútils.

Les tanques de l'espai sabran de ritme i mòdul,
d'igual forma i grandària les portes i finestres,
les bigues i els pilars, els pòrtics, els balcons,

multiplicació de nombres, buits i plens;
lleis del bon construir, geometria exacta.
Vam aprendre com eren de bells aquells suburbis

tot fent un bloc de pisos. Mar de la Malva-rosa.

3

Creuava pel passeig de València al Mar,
camps de cultiu encara; collia lliris grocs
—un humil i quebana a l'estudi d'Albert—
o em comprava ramells de vistoses calèndules

que després dibuixava, ficats en pots de llanda.
Férem l'amor un vespre, barri de Sant Josep;
Víctor Jara cantava; li van tallar les mans;
Xile caigué una nit en un bar de València.

Allende va ser mort; estadis plens de presos;
del palau del Govern van fer un munt de runes
dins el televisor, encara en blanc i negre,

posat sobre una lleixa en un racó del bar.
Un gran arbre tancava l'amplíssima finestra
que abocava la cambra al carrer del riu Gorgos.

Ho veig nítid encara, malgrat el pas dels anys.

4

Mes vaig pensar un dia en un embús de trànsit

quan anava a l'Escola: "¿Qui d'aquí m'entendria
si els dic «arrea i fila!»?". I vaig sentir que al sud,
en una terra amarga, es trobava el meu lloc.

On vaig nàixer havia de tornar, una terra
on seria dur batre's, mes on la veu s'oïa
dels pares i dels avis, una veu ancestral
que sonava pels volts de tot el poble encara.

Perquè gemecs no fossen les ratlles del paper
ni es rovellàs l'amor sobre la penya dura,
perquè uns vells mots portassen fertilitat als camps

haguí d'arraconar uns carrers i uns capvespres
on els arbres tancaven el passeig i la cambra,
l'estudi dels vint anys a ciutat de València.

5

Van anar emmudint crits vius de rebel·lia
i vam deixar de creure que el dictat del fusell
fos força ni raó per a moure injustícies
i bastir mons millors, míseros mons violents.

Vam anar allunyant-nos, els alegres companys
amb els qui dolçament van passar els setanta,
anys enlloc ja més dolços que en uns versos de Jàfer,
remembrances només, imatges desolades.

S'escolà en el passat la casa de la Drova
que totes les setmanes, al llarg d'un any sencer,
anàvem a fer créixer amb ritual precís.

I vaig rompre a fer versos com uns xiquets que canten
i juguen, cullen flors pel camp i els cau a sobre
un allau de paraules, com gotes d'un ruixat.

PER A UNA ELEGIA INCOMPLETA

1

Vaig haver de tornar fins a la llum primera,
un cel fet tot de palmes, unes serres resseques,
sense fonts, sense arbredes, amb baladre i fardatxos,
raboigat, cantaueso, roca i sol a l'estiu.

Retornava a la casa després d'anys i distàncies,
al meu món, la gent meua, el meu poble, dels qui
n'era la veu i el cant. Un àmbit de silenci
m'aguardava des d'una eternitat arrere.

Duia amb mi la païra que em gelassen el cor
aquell cel, les palmeres, la llum que els ulls feria
amb dits d'adolescent, un temps que em va pertànyer.

Van quedar endarrere cossos, records, presències,
pur temps d'aprenentatge com un càntir que es plena,
com les aigües primeres que comencen el riu.

2

Mes ¿quina llum trobava sota el cel de les palmes?
¿quin alé m'abrusava amb dolcesa una pell
que, impossible deliri, voldria mantenir
tibant i neta encara, quin innocent esguard?

Que per al mal de viure, viure era el sol remei
era cosa sabuda. Qui sap què m'esperava!
Vaig tenir la certesa que en aquella ciutat
no quedava ni un deix del viure que vaig perdre

a totes les ciutats; que hi havia guanyat
o perdut tot el temps que vaig guanyar o perdre
a totes les ciutats de l'univers sencer.

Vaig cercar mans d'un altre en un cos sens besades,
la joventut eterna que ens va prometre un déu,
l'engany d'uns ulls o uns llavis que mai no vaig conèixer.

3

Cada dia em trobava una pena de mort,
de palmeres talades, conreus que s'assecaven
sense veu ni treballs que els donassen la vida,
uns carrers ara muts i era un goig escoltar-los.

Era inútil buscar d'una vella mar l'ombra,
no quedaven revetles als carrers dels ravals,
ni fanals, ni banderes, ni gesmils de la infància,
ni edificis antics amb portades de pedra,

ni aquells esmorzars joves a l'hort de Sant Antoni,

quan, en processó, duien el sant des d'una fàbrica
on feien espartenyas, vora el pla de l'Espart.

Els brians esgarraren a les nines de fang;
antigues soledats m'arrapaven els ulls,
un paisatge desfet on xiquets no jugaven.

4

Era un poble trencat, infeliç, miserable,
mes aquí vaig aprendre els noms del món i el cel,
del part dels animals, la bromera de l'aigua.
Aquí vaig encetar una fonda tristesa

junt amb el goig d'uns cossos amagats pels favars,
vora els murs de la nit, en els bancs del col·legi.
¿On sinó al meu poble havia de morir,
refer l'intent de viure, ferit pel temps que mata?

I així vaig entreveure que hauria de quedar-m'hi,
que ja no fugiria mai lluny, sol, nord enllà,
l'espartenya espolsada al portal de la vila.

I en aquesta ciutat que em veié com naixia
he viscut els meus dies, interior exili,
li he dedicat llibres, m'hi he torturat l'ànima;

he viscut amb dolor l'emoció de veure
com per sempre es desfeia tot allò que estimava.

5

I en aquest aixopluc, amagat del món tot,
cobert de pols trobava el que vaig ser fa temps,
uns grats estius perennes i un fred que a l'hivern feia
que es ficassen pels ossos perduts amors inhàbils.

Vaig creure que restava amb la meua pau fora
de l'abast enemic i a la cambra de l'hort
escrivia entre mapes, posseït pel dimoni,
un àngel d'ulls brillants que no sabien veure.

Portava els amors cecs que no em van estimar,
les passions estèrils, desconegudes, mortes,
que no havia viscut. I a la nit m'envoltaven

esvelts insectes verds. I els bombirons volaven

libant gesmil d'Aràbia, sambac. I les abelles
omplien tots els ruscs de mel apegalosa,

daurada i transparent.

6

En aquest petit tros del meu país trobava
les íntimes clarors d'una vasta contrada
que em posseï d'antic; una vall ampla, oberta
a una mar on plantàvem barraques a l'estiu,

un camp on ametlers florien pel gener.
I a poc a poc trobava fragments d'uns altres anys,
l'alegria del poble, una alegria ingènua,
sense trencs ni quimeres, com qui estima un cos jove.

Se'm van fer de nou vives oblidades contalles
que havia oït de nen, quan tornàvem de nit,
a peu, de l'hort de Motxo, a la llum de la lluna,

per caminals ombrívols envoltats de palmeres;
la mare em feia seure de costat sobre el quadre
d'aquella bicicleta que tenia de jove,

els peuets recolzats en el pedal més baix,
esglaiat pels udols dels ocells que caçaven.

7

Calia començar de nou des del principi,
tots els dies, de nou, tornar als dèsset anys
després de viure un segle, com havia après ja
quan vaig fer divuit anys, sense comprendre encara

el sentit d'aquells mots que em parlaven d'eternes
joventuts dins de l'ànima, on s'oculten les fonts
de l'enyor i l'anhel, la sorpresa de viure
i estimar uns paisatges fets d'amics i ciutats.

Travessava els carrers del meu poble gastat
com qui travessa un riu sempre igual, diferent,
com qui travessa un cos on s'embosca el desig,

un mateix desig sempre que en cossos diferents
m'ha dut sempre a estimar amb follia la vida,
endinsat per abismes de basarda i plaer.

8

M'aguaitava el final, la vellesa. Sentia
que cada instant quedaven menys atzars i vivències
del que vaig creure un temps. Per tant, avar, havia
de gaudir dels nous dies: els anys joves passaven,

convertits en manolls de margalides grogues
que s'assequen tot d'una l'endemà d'agafar-les.
Era aquell un vell món de desembre i estius
que pel cos s'esgolaven, tall de navalles seques.

Mes un torrent de veu m'inundà els dits nafrats;
el cervell i l'entranya calladament s'ompliren
de premonicions, d'uns altres jo perduts.

Allunyat de tothom escrivia d'aquell
redòs secret i clos on ple d'urc retornava,
on enfrontava el poble amb els meus mots irats.

9

Deien que al nord hi havia gent més feliç, més lliure;
jo, covard, vaig triar quedar-me a la taverna,
com sargantana al sol, acompanyat per llibres
que en veu baixa em parlaven a l'hort per les vesprades.

Hi era el record de l'avi que m'ensenyà a llegir,
els bancals i les palmes que els meus van conrear,
llagostins entre l'herba, caragols que pujaven
per branquetes i canyes sota la pluja escassa.

Estimava la terra i vaig restar fidel
al seu pregon missatge, al seu immens cabal,
tradició i llegenda, un parlar viu encara.

¿On havia de viure i morir sinó aquí,
entre els meus, rodejat d'aquells que m'estimaven,
sota la llum, a l'aire del cel que vaig conèixer,

on sinó?

10

¿Pels mateixos carrers faré ja sempre el tomb?

¿Des d'aquests finestrons guaitaré, rere els vidres,
uns mateixos rosers que al jardí fan efímeres
estacions, vesprades, roses que els braus encisen?

Em mire el coll, les mans, la pell que va assurant-se.
I sent que ja em vaig beure la meua joventut
lluny d'aquí, engolida desesperadament
vora vaixells i cotxes, cossos durs, imants foscos.

Els escorpins i els toros em recorren la pell
com sarna de l'oblit, d'un temps viscut que em torna
els difícils amants, les amistats perdudes,

totes les altres vides que hauria pogut viure
i mai no hauran de ser. Gos ferotge d'ulls d'or,
em mossega l'enyor la tarda de diumenge.

L'EXILI INTERIOR

1

He sabut meu de nou un poble que ara em dóna
el pa de cada dia, on trobe rars instants
de conhort i vacança, on cerque el bell amor
d'uns cossos que, en mirar-los, exultants, em somriuen.

De nou era al meu poble, als carrers que vaig viure,
la casa on vaig menjar, estudiar, patir,
on, per damunt de tot, vaig encaçar la vida.
Potser que de petit no fos més feliç que ara

però en canvi amb nostàlgia vaig evocar la casa
vella, de planta baixa, el pati amb sòl de terra
de terra i de ciment i, enmig, un munt de mates;

quan la tia Mercè em va portar amb vespa
per un barri de Tripa sense cotxes ni asfalt,
fent pols per uns carrers perduts en la memòria.

2

Vaig ser un xiquet tou, sempre absent, solitari,
un etern aprenent d'això que en diuen home.
Mai no vaig poder véncer l'espant viu que em brollava
al pit en les baralles pels carrers del meu barri.

Uns jocs diferents eren els que a mi m'ocupaven:
planterets, processons, refugis de la pluja
fets amb teles nugades, davantals que tancaven
la volta de l'escala que pujava al terrat.

I ara em trobe reclòs en el poble dels meus,
encerclat per la història, amb hores que no em deixen
la dolçor i el neguit dels companys de l'amor,

el desig d'escapar més intens cada dia,
fred i música a uns murs que no escalfa cap cos
les vesprades d'hivern. Sense fe trace cases.

3

De quan era un infant quanta vida ha passat,
quant de temps ha passat pels indrets on em van
colpejar de petit, pel cos que s'ha fet gran
i ara torna a evocar-los, quan no res és ja igual.

¿Ni una ombra ha restat del pànic que em sobtava
quan els xiquets del barri la prenien amb mi,
tan fotudament dèbil que eixia perdent sempre?
¿no haurà quedat dins meu cap d'aquells sentiments?

Sí, la por, una por animal que em punyia,
barrejada amb la ràbia, tremolor a les cames,
una por que he de dur dins meu fins a la tomba,

com còdols que regolen al toc d'un fetiller
per camins condemnats i cases enrunades,
un món que se m'obria entre amenaça i gaudi.

4

Un dia rere un altre la llangor m'envaïa
de saber-me captiu d'aquest poble d'enveges,
maleïda ciutat de por i de vergonya,
rebutjada i volguda, destralt, mort de palmeres.

Anava a poc a poc perdent la ment i el cos
en aquest prim racó on m'anaven desfent
obscurs funcionaris que em desvetlaren l'odi
i em denegaren l'ús del seny i la paraula.

Percebia aleshores amb desconsol i angoixa
el lent arrasament que és el pas de la vida,

el final de les coses i dels éssers que hom vol.

Mes la mort, implacable, porta sempre un renàixer:
prevenir no podia les flors que s'obririen
sobre aquelles flors mortes que, afligit, contemplava.

5

¿Quina ciutat vaig fer? Les ciutats no les fan
ni els poetes ni els déus sinó persones grises
amb diners i interessos, polítics que conspiren
per corredors inhòspits i cofurnes obscures.

Els poetes només pateixen la ciutat;
com cronopis hi arriben, amb tren, sota la pluja,
de nit i sense hotel, i en veu baixa murmuren,
pobrets, “ah!, la ciutat! bellíssima ciutat!”.

Aquí, però, vam fer grans jardins i avingudes,
places de pedra i terra, monuments, gloriets;
ideàrem un somni d'horts, baladres, palmeres,

un passeig de magnòlies que em portaven a Europa,
l'ombria dels arbratges flanquejant tot Carrús
i Altabix, barris nous fets de ciment i ferro,

camins verds que arrencaven davant del cementeri,
quan hom s'apropa al bosc, cap al ponent del plànol,
on generoses fonts trenquen les basses d'aigua.

6

Mes enlloc no trobava el despertar d'un foc
que hauria desitjat sens terme ni mesura;
i amb dolor i en carn viva vaig sentir que era cert
que un cor tan solitari no era un cor de debò.

Esclau de mi mateix havia traspassat
els dies del meu viure sabent ben poc d'amor;
no era fàcil voler-me ni sabia voler;
l'amor magnificava, la mentida i l'absència.

Em van complaure, a canvi, els amics que la vida
em donava a muntó i em saberen fer ric
de mirades fecundes, soledats compartides.

Com qui enterra tresors que trobarà algú altre,

vertiginosament, vaig bastir per a ells
poemes que parlaven del que em parlava el temps,

reculls d'alexandrins en terra de frontera,
territori sens límits, de salvatges flors fèrtils.

7

Tindrè sempre present el record dels companys
que vaig trobar i perdre, els que em van fer feliç,
com qui emprèn un viatge. Dins meu guardaré vives,
vessant content i goig fins al darrer moment,

aquelles nits d'amor intenses i profundes,
generoses, escasses, el plaer de ma vida;
m'hauran d'acompanyar els amors del silenci
juntament amb l'amor del poble i de la casa.

Cent vint rosers que moren m'han de tenyir l'esguard
d'aroma i de recança, tardors i primaveres.
Com quan era un xiquet m'ha d'esgarrar la pell

la tristor dels diumenges, les hores del Senyor.
I davant la mortalla d'uns anys febles que es perden
ploraré pels meus morts perquè els meus a mi em ploren.

8

I avançaran, així, pel cos els plecs del temps,
els clars i els blancs pel cap, la mort dels pares, ai!
Mentrestant cantaré uns dies i un jardí
que vaig creure trobar per sempre. Romandrà

als versos l'hort de Motxo, geranis, violeres,
fruiters atapeïts marcats pel pleniluni,
l'amor d'uns altres cossos sabuts entre la fosca,
la llum d'estius intensos, el món que recomença.

I aniré recordant un temps sense final,
quan tot era una festa de xiquets que cridaven,
crueldat de la burla, les baralles, la sang.

I mentre fixe en lletres els anys que em toca viure
anirà, a poc a poc, abandonant-me el món;
m'aniré destruint, finiré pas a pas,

posaré terme als dies

que els déus m'assenyalaren,
clements i generosos.

LLIBRE SEGON

Abbiám tutti una casa che attende nel buio che torniamo [...]
Cesare PAVESE

DOLÇAINERS I TABALETERS

Per a Eliseu, dolçainer de Petrer

Venien d'enllà un cau profund, humit i càlid,
d'enllà el temps i els records, pels carrers d'uns vells pobles
valencians i alegres acabats d'arruixar
guarnits de planterets d'assutzenes i dàlies.

Amb ells, trons i banderes, estendards i catifes
de flors al sòl de terra, sòtils de llargues tires,
paper de barberelles que feia d'artifici
el cel negre i lluent de la nit i l'esbarjo.

Erem d'un poble sec, llaurador, cridaner;
hi vivien antics costums i oficis, homes
amb llargues bruses negres, negocis i malícia.

Mes quan ells arribaven, la cercavila obria
l'alegria i la festa, l'avalot que espantava
els esperits del mal i el dolor, la derrota.

Per sempre en la memòria aquells carrers boirosos
de llum i d'infantesa, aquell raval en festa,
un món que es va allunyar, tantes coses perdudes.

LA FESTA

I enmig de l'any, la Festa. Com un dàtil madur,
com aquelles magranes i bacoques de cera
que s'obrien i duien dins una Maredeu
de l'Assumpció blanca, un bolic de cotó.

Festa d'homes parlant per enmig del carrer;
fresques mates d'alfàbiga dins d'un dribell de fang,
vora el pou, a remulla; coixineres d'ametles;
el gesmiler del còssil i els grills de mitja nit.

Dins la Festa hi havia l'alè dels llavis d'Elx;
cremava, calent, l'aire; portes del temple obertes;
la pell de la Rescèlica, or a la llum d'agost.

L'olor acre dels braços, barrejada amb la pólvora,
ferma l'àmbit del poble, la suor com un tro;
com un rellamp, els joves boten foc per les places.

L'IDIOMA

1

I aquell valencià era un cormull de peix,
una xifra rodona, un galló blanc d'ametla,
un objecte que empomes en llançar-lo per l'aire,
marraixes de vi nou en la festa del poble;

era el ver català que apreníem dels pares
i que tots els xiquets encara a Elx parlàvem
per uns carrers de terra arruixats al tardet,
quan l'estiu, amb la fosca, s'esbravava una mica.

Més endavant sabérem fonètica i prosòdia
(la be i la ve; es, os obertes i tancades,
esses sorda i sonora...) d'allò que era aleshores

un ús inadvertit, com el pa amb oli i sal,
com els jocs, com el vent que alçava polsegueres
pels carrers on creixíem, cases de planta baixa.

2

Ancestral llengua viva que apreníem dels pares
pels camins del camp d'Elx que al vespre resseguíem,
menjant a mulladetes, de la mà de la iaia,
vora canals i sèquies que ens semblaven fondíssimes.

Ens contaven rondalles del iaio vell, on eren
herois un mig pollet, rabosots i raboses;
maneres de parlar del Baix Vinalopó,
orgull d'aquells que érem fills de vers catalans

i parlàvem del bell catalanesc del món.
Després va sucumbir el poble dels besavis,
remots costums i palmes, les arrels d'aquell cant.

¿On són ara els fusters, llauradors, sabaters

que vivien al poble on vam créixer plegats?
¿Què van fer amb aquell valencià que déiem?

3

Els xiquets del florista, un veí del carrer,
van veure una vesprada com carregava el cotxe
de llibres i papers per portar-los a l'hort;
atentament miraren la pila de calaixos;

i, després de pensar-s'ho, la xiqueta major,
amb aplom, els va dir als germans: “és un mestre”.
Tot al llarg del carrer ja només aquests nens
parlen valencià. Carrers del nostre poble,

dits en la llengua d'altri, forasters a ca nostra.
Vam triar la paraula d'aquells que ens precediren
i vam voler parlar com els elxans antics

i vam deixar escrit el llenguatge dels fills
del florista que viu al carrer de Velázquez
i que encara servaven l'idioma dels avis.

206

AUTOBIOGRAFIA

El vint de maig vaig nàixer
de l'any cinquanta-dos.
Escorpí sobre Taure
em va gravar la pell
amb les seues estrelles.

Era al número onze,
carrer de Joaquim Santos,
al sud del raval d'Elx,
casa de planta baixa,
carrer de pols o fang,

un poble vell perdut
pels fragments de la història,
pel temps que passa i trenca
les coses, les persones,
els records, les vivències.

Van haver de gastar
pales per fer-me nàixer
(no he sabut mai com fer
per a viure com cal)

i encara me'n recorde

com va patir ma mare
per a portar al món
un xiquet malaltís
que calgué batejar
als pocs dies de nàixer,

sens comprar-li vestit,
ni fer convit, ni res
pel temor que es morís.
Vaig ser el primer fill
d'una casa de camp,

horts del Sol i En Joan.
També en aquest camp d'Elx
van nàixer tots els meus
avantpassats que sé,
palmerers, llauradors.

Pallús per part d'una àvia,
panxorro per de l'altra,
mon pare era dels *príncips*,
el gran de sis germans;
ma mare, la xequica:

dos homes, dues dones.
No vaig conèixer l'avi
per la part de mon pare;
de nom Gaspar, diu que
sabia de negocis,

i quan alfarrassava
les magranes i els dàtils,
cada unglada en la pell
d'una magrana verda
eren cinquanta arroves;

per als dàtils, un nuc
fet en una palmeta
eren seixanta arroves,
ço vol dir una càrrega.
Amb l'avi de la mare

diu que ens volíem molt,
que el trobava a faltar;
ell m'ensenyà a llegir
i em duia amb bicicleta
al camp de *lo i Tarí*;

també a la barberia,
on llegia els diaris;
feia corda d'espart
segut a una cadira
baixa de fusta i boga,

i enversava de jove,
i portà la bandera
tricolor al davant
de la gent d'Atzavares
quan tothom festejava

la Segona República.
Però això ho vaig saber
molt més tard, anys després,
quan de nit ens quedàvem
parlant la mare i jo

a la cuina en silenci.
(No solien a casa
parlar mai de la guerra)
L'avi Joan morí
d'una torbeta al cap

l'últim dia d'agost
de l'any cinquanta-set,
la nit de Sant Ramon,
quan boten la palmera
de fi de festes d'Elx.

Per primera vegada
entreveia la mort.

RETRATS D'INFANTESA

1

Ma mare cosia
i jo, mentrestant,
jugava a la vora
amb carrets de fil
del seu costurer:

el nom demanava
de cada color
i quan n'arribava

un de marró clar
em deia la mare

que era el fil roget,
(perquè per als d'Elx,
roget és rosset)

jo deia “com jo!”
i ella m'abraçava
plena de content.

2

Plovia i els xiquets
no acudíem a escola;
s'omplien els carrers
de fang i bassots d'aigua;
catusques de goma
lluents i negres als peus;
l'amor, com una màgia,
tot ho meravellava.

3

Era la mar immensa
quan tenia cinc anys;
li vaig perdre la por
i em vaig apropar sol
a la riba d'arena;
vaig sotjar l'horitzó
i, amb el dit estirat,
vaig cridar: “allà lluny!”.

4

I en el meu bressol blau
em quedava adormit
mentre el iaio em cantava
De los cuatro muleros.
I em venia l'esglai,
jo que era de la llum,
de la petita calma,
de mulladetes tendres.

CARRERS CAP A L'ESCOLA

Carrers d'Espí i Fossar, Filet de Fora.
Carrer de l'Àngel, que el Raval tancava.
Feia el camí cap a les carmelites
fugint dels gossos que em donaven por.

Escrit als murs del carrer de Sant Jordi
anunciava un rètol el col·legi
i no entenia el que volia dir:
Prohibido fijar carteles. REA.

La processó del Nen Jesús de Praga.
Els llargs bancs plens de nens de l'acadèmia.
M'acompanyà la por creuant aquells

carrers que enyore ara. Replaceta
dels Pontos. Senda dels Solars. Llibretes
d'escriure, comptes, paliller i ploma.

PAISATGE DELS CINC ANYS

(*El Alagón*) Encuentro finalmente un tramo del río donde digo de pronto: «Esto es exactamente como era en mi niñez», y acto seguido, sin pensarlo, añadido con pasión: «Y, por lo tanto, como tendría que haber seguido siendo y seguir siendo, para siempre, todo».

Rafael SÁNCHEZ FERLOSIO

Vaig tornar a veure aquell rètol de mal averany que, a l'entrada del carreró del Comissari que portava al col·legi de les monges, anunciava: *Se prohíbe fijar carteles. REA*, sense que jo arribàs a comprendre'n bé el significat, excepte que era un auguri del temut pati amb porteries de bàsquet —tampoc no entenia perquè la xarxa havia d'estar foradada per sota—, dels bancs de taulellets amb cargolats dibuixos dels anys quaranta, grocs i blaus, de l'*hermana* Amàlia qui, perquè no ploràs, em regalava les estampetes de sants que, prèviament, li havia donat ma mare i que jo guardava entre la meua col·lecció d'andròmines, totes emparellades dins d'un calaix de fusta desat a la quadra, una estança endreçada com a dormitori després que els avis materns deixassen de tenir-hi els animals, però que havia mantingut el nom i on s'estenien els meus dominis. El *tio* Pebrera, en la seua botiga del Filet de Fora, en venia una, d'estampeta, per una monedeta grossa. I a la tenda de fregassa del principi del carrer dels Solars hi havia un aparador que m'encisava, tot ple de santets de fang pintat. Degué ser aleshores quan, collint-me una corona de pipes, em vaig tallar un dit al bancalet de l'Herbera (per on molts anys després havia de passejar amb bicicleta) i vaig caure marejat. També degué ser aleshores quan, un any, vam veure els coets i les palmeres de la Nit de l'Albà des del terrat de la casa de la faeneta de *lo i Tarí*. Després em portàren a l'acadèmia Liceum. Bancs llargs, grans taules rectangulars, tinters amb tinta en pols i el cosí Dídac, que també hi anava. I ara ell ja no hi és enlloc perquè fa molt de temps que va morir, als vint-i-quatre anys. I, lluny com em trobava, no vaig poder anar al soterrar. I m'agradaria tornar a veure aquell món d'aleshores. Mire la foto que ens vam fer amb els cosins Gertru i Dídac el dia de la meua comunió. Recorde vagament com jugàvem en la

bassa del camp, a la platja de Santa Pola, amb cartes rompudes que trobàvem pel saladar que s'estenia darrere les barraques, un rei de bastons esguellat. Jugàvem a un sexe infantil i encuriosit, ple d'atracció, d'excitació i d'innocència. Tenia cinc anys i vaig descobrir que el món tenia colors tot mirant amb uns prismàtics que algú va portar. Érem al Calvari de Santa Pola, aleshores sense edificis i ara tan desconegut i transformat. Aquell estiu de l'any 1957, a les barraques, el món mudà per a mi: vaig descobrir els colors, li vaig perdre la por a la mar i vaig prendre tant el sol que m'agarrà una insolació: el sol se'm ficà al cap, com deia la gent, i me'l van haver de traure. També Maria Mercè, anys després, hauria d'agarrar el mal d'ull, malgrat els escapularis del Sagrat Cor de Jesús i de la Mare de Déu del Carme que li posava la mama. L'agarrà com les mates del corral l'agarraven, malgrat les closques d'ou rostit que hi posaven la mama i la iaia Pepica damunt una canyeta fincada en la terra del planteret. Aquell estiu, però, Maria Mercè no havia nascut encara i havíem anat a Santa Pola, a les barraques de vora mar, amb el iaio Joan, que a finals d'agost caigué malalt mentre era a la casa del poble i ens hi vam haver de tornar a corre-cuita i va morir als pocs dies.

LA MARE

Devers l'any trenta-sis la mare anava a jugar al futbol al pati de les escoles de la partida rural d'Atzavares Baixes, una preciosa escola racionalista feta durant la Segona República. I el tio Pepico li pagà la primera permanent quan es féu fadrineta. Molts anys després se li anaren morint les amigues de tota la vida i plorà fonament quan van enterrar la última. Es trobava sola i començava a sentir-se vella, amb menys gust per la vida, com quan deixà de rajar-li sang pel sexe o quan se'l trobà tot blanc, com de neu, mirant-se'l amb l'ajut d'un espill, apunxonada enmig del corral de la casa.

MARIA MERCÈ

1

Quan aquell desembre
havia de nàixer
Maria Mercè,
m'envià la mama
a ca ma cosina.
Sa mare, ma tia,
encara vivia
a prop del canal.
Tenia set anys,
final de tardor.
Pel camí duria
el meu berenar
de pa i xocolate;
encara no eren
les rosques aquelles
que em feia la mama

i tots admiraven,
tan plenes d'*avio*.
En tornar trobí
un bolic de llana
i alè que dormia,
una germaneta
que vaig sentir meua
i m'omplí de goig.

Per primera volta
els dos vam mirar
la mateixa cambra amb
finestra al carrer,
l'aranya de vidre,
l'armari gegant
xapat de caoba amb
la safa al damunt
i amb tots els calaixos
plens de tovalloles
de colors diversos
que era un gust mirar,
les cortines dobles
de vellut i seda,
amb un viu de borles,
color d'os i grana,
tocador, espill
i un fosc crucifix
al capçal del llit.
Al mateix bressol,
els ulls ben oberts,
els dos descobríem
un món nou encara
que anava encerclant-nos.

Era un bressol blau
pintat amb garlandes
de flors, i amb molins,
i uns holandesets,
xiquet i xiqueta,
que duïen al muscle
dos poals de fusta
que d'un pal penjaven.
S'obria als ulls nostres
una casa antiga
bastida per l'avi:
teulada al davant,
terrat al darrere
d'estendre la roba;
eren, al fons, quadra,

comú i pastador;
vora un mur creixia
una gran lantana
que sempre era en flor;
i era la *carranta*,
de zenc, una gàrgola
que, en ploure, llançava
l'aigua enmig d'un pati
de lliris i dàlies.

Els dos estrenàvem
la roba el Diumenge
de Rams i amb els rams
més bonics del pare
eixíem els quatre
en la processó;
el seu, arrissat,
li'l feia la mama:
columnes i estels,
fardatxos i flors
de palma molt fina,
tota humida i tendra.
Sempre ens retratàvem
els dos aquell dia;
féiem un passeig
pel parc dels coloms,
i al café Marfil
de la Glorieta,
en taules de marbre,
séiem una estona,
preníem cervesa
i olives farcides,
calamars fregits
i queradilletes.

2

I els diumenges d'estiu d'uns llunyans anys seixanta,
com una festa grossa, anàvem a la mar.
L'autobús ens hi duia, carregats de cabassos
on portàvem queviures per passar tot el dia.

Ens compràrem un any un matalàs inflable,
de plàstic roig i blanc, i un parasol de tela
de colors cridaners per a fer-nos ombratge;
duiem ulleres d'aigua, rastells, poals, paletes.

Esfumades pel temps veig les estacions

d'Elx, d'Alacant, els pins de Guardamar, de Xàbia,
Altea, Calp, la Vila; hi havia molts pocs cotxes,
les carreteres buides. Veig una antiga foto

que ens vam fer a la platja; aquell dia, la mama
li havia pentinat una gran castanyola;
jo alçava amb sorra humida un castell modernista.

Veig tot de pobles blancs, encara pescadors,
encara amables, buits d'estiuejants encara,
els llocs derrotats ara de la costa del sud.

3

I en aquell vell poble
vam créixer els dos.
Després, la carrera
i els anys que s'escolen.
Camins de València,
d'estudi i distància;
l'un que creix primer
i l'altre que tarda.
Fins que un jorn, de grans,
la vida ens juntà
de nou a ca'ls pares
on vam retrobar
decrèpits costums.
Corcat el bressol,
arnat el vellut,
de bon de matí
comença el treball,
café amb llet calent,
els discs i els vaquers,
disputes i enuigs,
la soledat sorda
que ens feria l'ànima
i, al vespre, en les festes,
lentament matava.

Vam ser rics d'afecte
quan érem xiquets,
mes estava escrit
que l'aïllament
ens faria beure
de tots els seus vins,
la fosca deixalla
que nafra les mans
quan l'engany arriba

i et manca la força
i no s'ompli el buit
que al cor ha deixat
l'infinít plaer
de la nit als cossos.
¿Quedarem, per fi,
a soles els dos
quan el temps li porte
la vellesa al món?
¿Esperarem junts,
llamps, el pas dels dies,
felicítats rares
en el cau dels homes,
el goig de ser vius
ans de la catàstrofe?

Al mateix bressol
els dos començarem
l'estranya aventura
de viure la vida;
tot el món pervindre
dins aquella cambra,
plors, amants i amics,
les nits i els insomnis,
capvespres i palmes,
els Quatre Pilars,
cabassos d'ametles,
la botija amb aigua
que de nen portava
fins als ametlers
que va plantar l'avi.
També les disputes
i desavinences,
constants, insofribles;
bregues, crits, histèria,
gelosia i llàgrimes,
un verí de còlera
que amarga la vida,
un desig de mort
perquè tot s'acabe.

Quan anava a nàixer
Maria Mercè,
me n'aní a ca
ma cosina Gertru,
i en tornar trobí
una nova vida
que encetava el plany
enmig de desembre.

Molt lluny d'aquell món,
finida la màgia,
seca la tendresa,
vet aquí que amb versos
intente evocar
un poc d'aquell temps
on vam créixer junts,
rics de sol i d'aire,
un poc d'aquell poble
—mil nou cents seixanta—
de cases amb patis
de lliris i dàlies,
el cine Avenida
ple d'infants fent bulla,
el Filet de Fora,
la Rambla i els horts,

aquell poble vell.

GENT

1

Vaig tornar a reviure, habitants del record,
el veïnat dels barris de Tripa i les *Patades*,
la gent del poble antic que ens havia vist créixer
i que ens venia a veure quan quèiem malalts,

que s'havien fet vells, somriure i paciència;
la tia Teresica, que feia grans encínies
al corral de sa casa; Dídac el sastre, que
em cosia de nen, pantalons i jaquetes;

la mercera Manola, de malnom *Mitja Figa*,
Teresita *la Nena*, la tia Sumpcion,
la germana del iaio que més anys va durar.

Tots ells formaren part del nostre primer viure,
del nostre cant primer, la primera enyorança,
les primeres paraules en un vell dialecte.

2

Vaig trobar dones velles, al carrer assegudes,
que buscaven al cel els presagis de pluja,
si gelarà les faves, els pésols, les ametles.
I a l'hort, en la replaça, la tia Rosa feia

hortènsies gegants amb aigua del pou, clara,
sota l'ombra que, al juny, els donava un trespol
bastit amb palmes seques nugades amb cordells
d'espart que suportaven uns puntals d'olivera.

I la tia Isabel, que feia fogassetes
amb pinyonets i panses; coquetes i almorjàvenes,
—com al conte hi posava mots dintre dels pastissos—,

rotllets d'anís, penjolls de sucre i massapà
farcits de cabell d'àngel que portaven al coll
els xiquets en el sant, amb caramels i cintes.

LLIBRE TERCER

A l'ocho, pinotxo,
la granera i el motxo.
CANÇÓ POPULAR D'ELX

[...] la glòria del jardí [...]
David JOU

217

L'ANTIC JARDÍ D'ÍTACA

[...] I si vols et diré quins arbres un dia vas dar-me
dins aquest clos ben bastit; i jo volia saber-ho
tot, que era infant i et seguia per l'hort; i fèiem ressenya
del que era meu, i tu em deies els noms i tot m'ho explicaves.

De pereres, tretze me'n vas donâ, i deu pomeres,
de figueres, quaranta i, de tires de ceps, són aquestes
les que m'anomenares per meves, cinquanta, i cad'una
té la verema al seu temps, amb raïms de totes les menes,
quan les estacions de Zeus des d'amunt s'hi recalquen.

Tal digué, i a Laertes genolls i cor li falliren,
reconeixent els senyals quedonava, tan sòlids, Ulisses [...]
HOMER

1

I al bell mig d'aquells dies, com un regal del temps,
vaig trobar un jardí, el jardí d'un poeta
com una ampla finestra de bat a bat oberta
a un migjorn de colors encerclat de palmeres.

I al jardí que trobava el temps em féu jardins,
massissos de geranis on no deixar memòria,

on passar com les flors, l'una igual a les altres;
ara que el temps matava, l'ambició finia.

Per a mi hi van créixer els rosers i les dàlies,
crisantems, estills, fúcsies, margalides i hortènsies
plantats amb goig i cura, cadascun en ser temps,

assutzenes del frare sant Pasqualet, pastor
que resava i ballava a la cova d'Orito;
territoris d'amor els seus ulls abastaven.

2

Hi havia papallones blanques i de colors,
avespes al migdia. Hi havia els pins gegants,
un de pinyons i un altre, d'adorn, que es va partir,
mort pel raig; les acàcies. Hi havia els dos llorets,

cadascun a un costat del jardí, que rebien
l'últim raig del crepuscle. Baladres blancs i rosa
ran mateix de la sèquia. I el grandió sambac
enramat a l'umbracle. I un cep de raïm blanc.

Lantanes i gesmils de colors blancs, grocs, blaus,
els geranis vermells del corredor central,
un llimoner amb branques d'empelt de taronger,

les restes de les parres de raïm lluent, negre
que l'avi Joan plantà i anys després s'assecaren,
les pomeres de mata que es van perdre també.

3

Penjada d'una branca de la mimosa groga
veig una engronsadora on pujava de nen
feta amb uns vells cordams de munyir les palmeres;
veig bancals de tavelles amb raves ja espigats;

veig l'agret de talls fràgils i campanetes grogues
que al bell mig de l'hivern encatifa els bancals
d'un verd tendre i florit, de grocs i primavera;
veig reviure el camp d'Elx, segadissa a les sèquies;

maçaneres, pruneres amb botons blancs i rosa;
munts de fem canejat per a calçar les mates
i que així no les creme l'escalfor del fem nou;

veig la tia Ramona que va oixant les gallines
que escarben el jardí, i els fa nial amb ous
d'algeps per enguiscar-les i que ponguen ous bons.

4

Ja més prop del silenci vaig mirar el jardí
un any darrere l'altre, lluminós, en silenci:
als estius mort de set i perfum de gesmil,
mosquits, dragons de nit, i, de nit, les lluernes,

punts de llum que realcen la foscúria de l'hort;
les tardors sense pluges que fan nàixer els cucs,
misèria que es menja restes de flors i fulles;
soledat als hiverns, dies freds i nits llargues;

l'esclat de primavera si ve benigna i plou.
Vaig veure en el record joves espardenyers,
llauradors serra amunt en les festes sonades,

la rambla que cercava la vila i els ravals,
tamarits i baladres adornant el fil d'aigua.
Més avall, el salar travessat pels assarps.

5

Jardins que el temps em féu, jardins que celebrava
en sonets clars i amables, l'amor dictant-me imatges.
Recordava de sobte paraules oblidades
que als meus dits renaixien i esdevenien cant.

I quan siguen passat unes mans que ara escriuen
uns versos i una gola que ara els diu en veu baixa
i la rosa que olore, amb aigua en vas de plata,
i aquest lent de Beethoven que em du el baf de l'estiu,

¿cremarà el mateix sol les mateixes hortènsies?
¿hi haurà, sense els meus ulls, un sol i unes hortènsies?
¿mai no tornaré a veure les palmeres que esguarde?

¿han de morir amb mi? Qui sap. Contemple l'hort,
vigorós, amb recança. I res més ja no importa.
Nord enllà hi ha una casa on s'amara amb la pluja

la gran heura del pati i on un poeta escriu.

PRIMAVERA D'ESTIU

Horts de l'Elx més antic al mig aire de març,
els bancals plens d'agret, la terra blana encara
pels aiguats de febrer. Primavera d'estiu
que davalla i s'endinsa per la carn i pels camps.

Hi ha encara dalt dels arbres taronges dolces, llimes
i llimons. Les pruneres de prunes grogues, grosses,
han ja, tot just, florit, una estampa de blanc;
la vermella era un núvol, mes s'asecà fa uns anys.

I aquests dies la pluja ha fet créixer per l'hort
els espàrrecs, les bledes i ha cobert de citró,
de malves i melvins el jardí dur, salvatge.

Pels bancals hi ha lletsons, panigrocs, cama-roges.
Als magraners la fulla els comença ja a eixir,
un esclat de marrons damunt els vells verducs.

Tots els ametlers verds.

220

FLORS DE GESMIL GROC

Floreix un altre any el paisatge de fora
i la terra recobra tots els motius del goig,
una vella alegria. Els bolics de palmeres
tenen brots d'herba tendra tot rodant-los la soca.

Baixe a mitjan vesprada, faig un tomb pel jardí
i em retrobe amb les flors dels antics vergers d'Elx,
ufana de fruiters, niada de merlots.
El gesmiler del sol té les branques florides,

amb desmai inclinades; el vent que féu fa uns dies
l'ha deixat doblegat, abatut, tot en terra.
M'he collit un ramell que he posat en un vas

sobre la taula blanca. I em porta uns altres anys
el ram de gesmil groc que estén les llargues branques
per l'aire de la cambra, un dibuix japonés.

ARBRES DEL PARADÍS

Darrere de la casa passa en pendent la sèquia
i quan creua l'almèdia, l'aigua que passa canta.

L'escolte mentre passa damunt del meu cadàver,
dels meus records insomnes, del meu temps buit al vespre.

Als marges de la sèquia on de nen em banyaven,
assegut a un pedrot que era al fons, gran i pla,
allà on feia ciutats, canals, pontets de fang
i em sobtava que l'aigua es filtràs en la terra

sense córrer com riu, com torrent de debò,
he fet clots per plantar-hi arbres del paradís
que al maig ompliran l'aire de petites flors grogues

amb una olor dolcíssima, intensa i penetrant,
i un fullam verd i plata on el sol deixarà
lluents al migdia des del cel i les palmes.

IMATGES DE L'HORT A LA PRIMAVERA

Rosa, que vingué a viure a la casa de l'hort
poc després de casar-se, molt ans de nàixer jo,
diu que el gesmiler blau no ha de traure les flors
fins que passen uns mesos, amb l'hàlit de l'estiu.

Li agraden els ramells i s'alegra quan veu
que me'n faig un: gesmils, budleies, roses, dàlies
a l'estudi de l'hort.

Des de nen he estimat
aquesta casa blanca amb un jardí al davant.

Hi veníem, llavors, a dinar els diumenges;
portàvem en una olla *putxero* i tarongetes;
feia els fideus la mama al fogaril de fora

i, en anar-se'n el sol, el crepuscle encenia
els verds de l'hort i el foc d'alguns bancals en flames
on el pare cremava muntons de llenya seca.

SÈQUIA MAJOR

També hi havia els partidors de l'aigua
de la sèquia Major del Pantà,
recull de noms sonors que encara saben
els palmerers d'Elx, homes com mon pare:

Anacla, Anoi, Arbinella, Carrell,
Abet, Real, Nijassa, Candalix,
Matrof, Nafís, Cunyera, Saoní,

Alausa, Franc, Alborrocat, Asnell,

la Baia, Alàdia, avall Palombar,
Sinoga encara. I els molins de gra
moguts per l'aigua: Nou, Buixes, dels Magros.

A mitja nit, amb botes i llanterna,
regava el pare els horts: girava l'aigua
als magraners, desemboçava sèquies:

duia el llegó damunt la bicicleta.
Talles i fils que eren sang del camp d'Elx,
sang primitiva que no s'ha de perdre,

no s'ha d'oblidar.

CAMPS FLORITS

Quina alegria hui! Emblanquinen el poble.
S'ha fet blanc tot el poble com una palometa
de la *rosquilla*, blanca. Com les flors de saliva
de la Mare de Déu que emplen els bancals.

He recordat cançons, veus antigues del poble,
quan quadrelles de joves, camí avall, serra amunt,
cercaven jocs i curses, els sexes vius i alegres,
les mans entre la roba.

Primavera al Camp d'Elx

amb els marges tapits de margalides grogues;
ulls tendres de fenoll; ruda, que era avortiva;
ribot, bo per als grans; per a les dents, la sàlvia.

M'encomana de sobte una estranya alegria
la riquesa d'uns mots oblidats que em revenen
i anomenen les plantes i les flors dels remeis.

PLANTES

He ajudat la mare a clotar al costat
de l'entrada de l'hort, en el rodal dels cactus,
un melic de la reina que s'havia fet gran
en un pot al corral de la casa del poble.

La mare m'ha plantat en un test atzurat
la mata de la cera que li ha donat, cofoia,
la veïna d'enfront. Fa uns bells poms d'olor, rosa.

Hi ha qui diu, tanmateix, que pot dur mala sort.

Per desfer l'averany li he posat una canya
amb una closca d'ou al damunt, cap avall,
com antigament feien per combatre el mal d'ull.

Mire, tancat a l'hort, una mata de l'ombra,
que ha crescut ufanosa i bledana després
que deixàrem ciutat. M'ompli de goig la llum.

RAM DE VIOLERES

He posat violeres a la taula petita
que fou al rebedor, de l'aixovar encara
de la boda dels pares, fa més de quaranta anys.
M'he olorat les mans i fan una olor vella,

de saba, d'herba i d'aire, com d'un animal jove
que plàcidament dorm. I he pensat que tindrè
per sempre en els meus ulls els bells capvespres d'ara,
amb un ramell de flors a l'estudi de l'hort.

Ja de petit me'n feia, de ramells, quan veníem
a dinar els diumenges, ans de tornar al poble.
I adornava els altars al terrat de la casa,

davant santets de fang, sota el barret d'algeps
que hagueren de llevar al fúneral de dins
perquè sortís millor el fum del foc de llenya.

SOLSTICI

Els ruixats d'aquest juny, amb el pes, han fet caure
la primera florida del sambac de l'escala:
hi ha una estesa de flors al terrat, com estrelles,
aranyes d'ungles blanques, animals perfumats.

Cada flor era un símbol; els cards eren el sol,
protegien l'estable; s'havien d'agafar
la nit de Sant Joan i, al pesebre, posar-los
tot penjant d'una biga, damunt dels animals.

Flors de lantana i roses, clavellines i alfàbigues
de la meua infantesa. I pels Quatre Pilars,
quan a l'agost hi anàvem a replegar ametles

i duia la botija plena d'aigua del pou

que hi ha a cal *tio* Sento, mastegava amb plaer
el sabor refrescant del fenoll que espigava.

BRONJA DE GESMIL

Quan s'enceta l'estiu i el gesmiler del pou,
lent, a florir comença, cada dia al capvespre,
fins a finals d'agost, li cull dotze capolls,
preludi de flors blanques. Els aguante entre els dits

i amb un fil prim de palma curosament els lligue.
En obrir-se la toia m'emborratxa l'olor
mentre escric i treballe a l'estudi de l'hort.
Cau la nit sobre el pi i l'oratge du fresca.

M'enganxe a la camisa la bronja de gesmil
i la porte a la casa, li la done a la mare
que l'olora gustosa i se la posa al pit.

I perfuma, a la nit, l'aire de les estades.
Fins l'endemà a migdia romanen les flors tendres
en un potet amb aigua, una taca de blanc.

ESTIU

Per al poeta Joan Margarit

En les llargues vesprades de juliol a l'hort
m'acompanyen poetes, i els seus versos com pa,
com la llum d'un paisatge, de mi mateix em parlen.
Sóc jo qui mira els carros, els trens, les vinyes, l'àvia.

Tot l'ésser em tremola amb aquesta veu fonda
que em deixa les imatges de les coses que passen.
Trien, refan i posen les paraules que donen
el moviment, la vida. Amable companyia,

infinits que s'allunyen, quefer de la mirada.
Hi ha remor de cigales mentre el sol crema el dia
i el cant dels grills, al vespre, fa pròxima la nit.

Hores de grata calma, mons que perviuen queden.
Corre l'aire en la cambra. Les dàlies i fúcsies
del meu jardí, des d'ara, seran part d'aquells versos.

CORRAL

He tornat a trobar els pètals d'alassor
que s'assequen al sol en fulls de periòdic,
estesos al terrat damunt d'una saranda;
una gaveta amb aigua, també al sol, que s'escalfa
a l'aixart del corral, a la casa de l'àvia;

la mata de lantana enganxada en els ferros
rovellats que li fan de barana al terrat;
melons de la carranta que ha penjat l'avi Joan
d'una biga de fusta al barracó del fons
i duraran a l'aire fins al proper cap d'any;

és també la carranta un animal de zenc:
la gàrgola que llança l'aigua des del terrat
per una boca oberta de dents grans i ferotges
que fa que, amb por, em tape el cap amb el llençol.

He tornat a trobar aquell antic corral
on feia processons amb passos, sants i ciris
i amb les flors de lantana que, només de tocar-les,
a les mans es desfan, tot el pom fet engrunes.

SERPS

Van pels camins de l'hort i deixen un senyal
en la terra amb salnitre: una ratlla ondulada.
Es mengen els pollets i els ratons. Quan s'adormen,
de les dones parteres xuclen la llet del pit.

Qui s'enfronta a una serp és seguit amb gran fúria
per l'animal que repta i, amb el seu cos, l'assota.
I per sempre més l'home canviarà de pell
en se que, en temps d'estiu, les serps muden la seua.

Amb greix de serp es trauen les punxes de palmera
que els palmerers es finquen. I així, en matar-ne alguna,
li extirpen el greix, hàbils, i en pots de vidre el guarden.

No se les pot matar amb pedra ni amb garrot
sinó amb canya lleugera, de moviments flexibles,
que els trenca l'espina, l'energia que vibra.

TARDOR

A final de setembre, quan el sol de l'estiu
ha assecat ja els residus que deixen les palmeres

i els escarmondadors, i té posada l'aigua
i s'han omplert les sèquies que envolten els bancals,

el pare encén fogueres de troncs, ramassos, ronyes,
de cascabots i palmes, brossam i llenya seca.
Des de la cambra el veig anar amb la forqueta
d'una foguera a l'altra, amuntonar els troncs,

cuidar del foc i l'aigua. El fum que s'alça embruta
l'aire de les palmeres, es mou segons ve el vent
del vespre de setembre.

I a principi d'octubre,

cull la tia Ramona uns flocs d'herba-lluïsa,
que ja es troba assaonada. Amb una veta negra
els nuga en un manoll i els posa al sol ja tebi,

penjant d'un clau fincat en un mur de la casa.
I cada dia a això de les deu del matí
se'n fa un tassó de sopes per al seu esmorzar.

GEOGRAFIA (PAISATGE AMB FIGURES)

226

Al nord, distants, els cims d'Aitana i de Maigmó
que il·lumina el ponent del vespre clar i fresc
de principi d'autumne. Més propers, els turons
i el perfil de les serres que tanquen la comarca.

En mig, l'alt del Muró, el penyal que assenyala
on es troba el pantà, com m'ensenyà mon pare,
que ho aprengué del seu. Cap al sud, les planúries
que cerquen el Segura, conreades i extenses.

Els xiquets de la Foia, de la Baia i Maitino
ixen d'escola i creuen el camp amb bicicleta
tornant cap a sa casa, banyats per l'or ponent.

Damunt el marbre blanc de la taula, a la cuina,
hi ha un botijó ple d'aigua i un plat amb raïm blanc.
Octubre du frescor als peus, costreix els llavis.

TEMPIR (EL PARE)

Palmerer dels horts d'Elx, em va deixar silencis:
el silenci del món en la seua mirada
quan la veu no trobava la paraula escaient,
com si hagués oblidat el nom d'estris i feines,

de la vida i l'ofici. No em va saber parlar
i el bé de saviesa que guardava només
el puguí endevinar entre frases a mitges,
mig dites amb els ulls, amb les mans acabades.

I així, d'ell vaig aprendre que calia cavar
el jardí quan, bla encara pels regs de la tardor,
en la terra millor s'aguantava el tempir.

Als vint anys caigué a terra pujant a una palmera
i es trencà el genoll dret. Des de llavors coixeja
quan s'apropa la pluja, i li fa mal la cama.

AIGUA DE REG

La sang, la suor, l'aigua ja no va per les sèquies,
corrent entre les cases. Ni tampoc l'escorrim
fa els caixers, ara secs, tendres d'herba i verdet;
ni, quiet, transparent vidre, els dóna ja clarors

als codolets del fons, on cullerots nadaven.
Estius secs i herbicides sembren de mort la terra,
plagues desconegudes s'han estès i ara es mengen
el cor de les palmeres. A la tardor, aiguats

feréstecs, breus, malmeten parets d'algeps, teulades,
les cases on no hi viuen. El pare s'ha fet vell
i pocs en saben ja del seu antic ofici.

Em ve dolor i ràbia al davant del final
del meu temps i el meu poble. Faig dels anys l'inventari
i em rebel·la la idea del triomf de la mort.

Sent que només em queden unes poques creences
que he de dir en paraules, unes imatges fràgils
com els fils de la vida; i hauré de viure amb elles.

HIVERN

Li furtaren el sol i el cel extens al poble.
Van fer patis de llum de tres metres per tres
sense llum ni blancor, celoberts que el cel tanquen.
¿On són ara els corrals on creixien les parres,

llimoners i palmeres? Cegaren els pous d'aigua
clara, profunda i fresca on els melons d'Alger

refrescaven l'agost penjats dins d'un poal.
¿Com sabran els que vinguen l'olor d'aquelles coses?

Van fer que les cançons que cantava la gent
emudiren per sempre, que caigueren les cases;
per a tots se'ns van perdre lentament les paraules.

I al carrer i a la tenda, els del teu mateix poble
i els xiquets que ara et miren ja no et saben entendre.
Un hivern gris, desert, s'estèn pel camp dels avis.

DESFETA

Fa temps que derrocaren les faenetes de camp
que rodejaven l'hort i on venien de mona
quadrelles de fadrins per la Pasqua florida;
i van malmetre els cims que a l'horitzó puc veure

rosegats de pedreres, on per l'Ascensió
s'anava a fer herbetes, botges que s'assecaven
penjades en manolls al bigam del corral.
Hem perdut la paraula, transformada en història;

només ens queda el plany per a tota la vida;
i ens sentim els darrers d'una estirp, com captaires,
un sentiment banal que tothom ha tingut:

l'últim que sap quelcom i veu com va perdent-se.
Es com si capgiràrem el sentit de les coses.
No sé traure profit del dolor que em visita

aquest hivern el cor. Maleïda nostàlgia.

LA TIA RAMONA

Fa un dia fred d'hivern. Hui la tia Ramona
ha expirat a sa casa del barri del Toscar,
allà dalt, on de nit bufa el vent de la serra,
on els arbres malviuen sobre el subsòl de roca,
on anaren a viure els treballadors d'Elx
que amb pobresa i estalvi es van fer un piset.

(Des d'aquí fou des d'on, a principi de segle,
els astrònoms guaitaren el sol durant l'eclipsi,
la fosca que espantà les gallines, corrent
a amagar-se al corral. La gent mirava el sol
amb vidres fumats, negres, i en fer-se el dia nit

van aplaudir amb força, com en la Festa d'Elx)

S'ha mort ara al gener, quan pode les hortènsies
i en faig un planter nou amb les branques tallades,
ara que al jardí naixen coralls, narcisos, pèsols.
Tan arriscada estava als noranta-dos anys
que uns dies endarrere encara va agranar
amb un ramàs els marges del jardí i la replaçà.

Un dia em va contar que quan era xiqueta
collí un ramell de flors d'all porrit, cridaneres;
i li renyà sa mare per la pudor que feien.
Al seu darrer moment potser tornà a reviure
aquell moment d'infància, quan tornava a sa casa,
tan privada, amb un ram de flors lila a les mans.

PLUJA

Com tremolen les fulles sota l'aiguat que cau!
Al sud la pluja és rara i ve com un miracle,
ompli d'aigua amb estrèpit els aljubs de les cases,
s'infiltra dins la terra, fa florir l'herba als camps

i prepara la vida dels animals i els homes.
La pluja em porta ara el solatge dels dies,
els diumenges gastats tancat en una cambra
davant de la tristesa, dels diaris, dels llibres.

I la tarda d'hivern porta un gust com de morca
quan ja l'oli s'acaba, de noves soledats
en un hort que no es llaura i envaeixen les soses.

En uns anys deixaré també el jardí i la casa,
cercaré la ciutat, mirall d'asfalt humit,
de neons cridaners sota unes altres pluges.

Perquè no em destruesca mataré aquest enyor,
encara que el poema sense l'enyor no brolle.
Esperaré nous dies que a mi mateix em porten.

LLIBRE QUART

I know it's impossible today to make those times intelligible.
FRANZ KAFKA

OFEGAT AL NIL

Per al poeta Salvador Jàfer, que sap dels misteris

El meu amor pogué tenir fosca la pell
i els cabells arrissats. Vestit de blanc de mort
surava en la resclosa, aigües amunt, menjat
per l'electricitat i el ciment, un poeta

que no va petjar mai el port de Nova York.
Han desaparegut ocells de cent espècies,
animals de la terra i la mar que mai més
veuran la llum que ens daura i als éssers dóna vida.

El llim de les crescudes, amb el corrent tancat,
no alimenta els ribatges de la vall del llarg riu,
fent-los fèrtils, fent créixer la vida i les collites.

Ai, el meu amor mort, ofegat a l'alt Nil,
un riu quiet, d'aigües mortes, monuments morts també,
coberts d'algues, petxines i boscos de paper.

230

DELS NOMS DE LA ROSA DEL MAR

Per a l'escriptora Maruja Sempere, a qui els vaig furtar

1

Dins la xàrcia, el muntó del peix: platja de llevant, platja de l'Antina, fàbrica de xàrcies de Marc Lloret. Furgades de cavalla, com qui diu vingudes, allaus. Quan no n'hi havia, les dones se n'anaven a la platja i li cantaven i li ballaven a la lluna i li ensenyaven el cul, i al babau del poble li posaven arena dins la bragueta. Era el mascle del ritual dels balls de l'Antina.

2

L'Illa era plena de coves. La cova del Llop Marí, partida en dos, s'endinsava sota terra des del mar. Al fons hi havia una platja d'arena molt fina on calia entrar amb focus de llum artificial. Els llops udolaven. Els van traure els tabarquins i es moriren els dos, i el llobet; però segueixen udolant en nits de lluna plena.

3

Més enllà de la serra hi vivia una donzella que tenia el seu amant corrent pel món. No es podia veure la mar des de dalt de la torre. Mars del món de la mar, camins del món sencer. La

donzella morí de pena i, quan la van soterrar, esdevingué deu d'aigua dolça que arribava a la mar i, per la mar, cercava el seu amor perdut enllà la mar. I quan els focs de Sant Telm arribaven, romania en la coberta: era avís de tempesta. I en la nit de les ànimes els pescadors pescaven calaveres, cabretes o bogues marines, coll de mar. I a la fi no l'agafava mai la xàrcia: li fugia o la trencava.

4

Platja de les barraques, del sequió a platja Llisa. Enmig de la mar hi havia una font d'aigua dolça que brollava d'un clivell de la roca, on els gossos anaven a beure. El deu d'agost era el dia del Miracle i a les dotze del migdia tota la mar es feia dolça per a la donzella trista convertida en font d'aigua dolça enmig de la mar. I així, per un dia la donzella trobava el seu amant perdut, enllà la mar. Fins aqueix dia no es banyava ningú perquè els podia provar malament. S'apunxonà a beure de la font. Va caure de boca i la boca se li omplí d'aquella aigua dolça, fresca i bona. Fou com si la besàs el pare en la seua boca de xiqueta.

AL PAÍS D'ITÀLIA

1

Per llargs camins de ferro, ruïnosos, damnats,
vaig sol pel nord d'Itàlia, viatger que es fa vell.
I recorde com era aquell poble on vaig créixer
des d'unes ciutats clares on sempre he de tornar,

la ciutat de cent torres, amb daurades tardors,
on espere setembres que no em cremen els ulls
i on mire uns jardins plens de florides d'estiu,
uns arbres centenaris, fulles seques per l'herba.

Tinc amb mi la presència dels meus remots deu anys
on un estiu trobava el temps i la nostàlgia
com una agulla d'or que en el sentit es clava.

Pare l'orella en terra, sent el nou pols del temps
i el batec del passat s'obri pas i em penetra.
La cambra d'un hotel m'arrecera i em parla.

2

Recorde vagament com era el Pla al principi,
abans de fer les cases, primer de planta baixa,
de pisos alts després; veig camps erosionats,
veig, com entre somnis, una fàbrica vella

amb paons de colors pintats a la paret.
Sé que hauré de tornar a la pròpia terra,
per sempre posseït pel desig de reviure
aquella antiga casa on tot em representa

la soledat primera que en silenci encetava
quan tot sol me n'anava els diumenges al cine,
pentinat i mudat, pantaló curt encara,

i on, en fer els onze anys, vaig començar a escriure
el pas calmat dels dies tot posant el meu nom
encapçalant el full, camp de malenconia.

3

Caminant solitari que ha creuat moltes terres
ara torne a mirar, ferit pel propi temps,
carrers, jardins de Roma, les places de Bolonya;
revisc un antic rastre d'estius i primaveres,

un temps que només resta perdut en algun vers,
als fulls d'algun diari, una tarja postal;
territori de mots, record dispers, paper:
una broma pesada l'insensat pas dels dies.

Voldria un temps perenne, d'una eterna memòria,
que el dolç regust de viure no s'acabàs jamai,
de cos i ment romandre fort i jove i altiu,

fins al darrer moment seguir l'aprenentatge,
cercar amics nous, llibres i que el plaer de viure
s'endinsàs fins al moll dels ossos i el desig.

4

¿Hauré d'anar pel món sempre estrany, solitari?
Assegut a una taula, enfront d'una finestra,
he vist el pas del temps, monuments i paisatges,
cels, terrats, places i arbres de ciutats diferents;

de mulladetes tendres, d'escalfor del sol era;
el cap clar i amatent si no l'empeny la ira;
havia d'estimar la vida i els seus actes,
tremolar al davant tot allò que vivia.

Mes no he sabut desfer una soledat fonda,
punyent com mos d'un gos, com fissó d'una abella,

com punxa de palmera que es finca en una mà.

I l'amor esperava, sempre sol, l'he esperat
sense aquells que m'atreien, abismes de perill,
cansat de fer el tomb per uns carrers estèrils.

5

I ara em torna a guarir el recer dels països
d'Europa. I a les nits de Milà i de Ferrara
trobe noves carícies, un càlid vent d'estiu
que em retorna el record d'unes terres llunyanes,

de ventalls i de palmes; bells dies d'Anglaterra;
jardins botànics d'Oslo, Copenhaguen i Uppsala.
I travesse repúbliques on l'aire és lliure i s'alcen
marbres blancs, verds i rosa. I em revé la nostàlgia

d'aquella altra ciutat on vam saber amb gaudi
que era lícit voler els cossos com el nostre,
grats, calents, amorosos. Una set amagada

que arribava a la font, un malson que es desfeia
al tacte del plaer i esdevenia llum
i em donava el turment i la calma i l'absència:

llum difícil, estranya
llum.

6

L'amor i la follia s'amaguen pels racons
dels dies d'un passat perdut en aquell poble
que era el meu sense ser-ho: tosc, esquerp, cruel, bàrbar.
I ara, en canvi, l'escric des d'un hotel distant,

navegant solitari que sent que el cor té buit
dels intensos afectes que algú li va prometre,
companyies perennes, perdurables carícies,
tremolors en la pell; algú et diu que t'estima

i l'estimes també i floreixen els arbres
i ve la primavera malgrat siga l'hivern:
un inútil deliri d'un present que passava.

I així sobreviuré, tancat en una cambra;
deixaré el món que estime mirant enllà el balcó

antigues ciutats vistes al llarg d'uns estius joves:

imatges fugisseres en l'arxiu dels meus llibres,
abrusat amb les pèrdues, mentre els mapes es cremen.

APROXIMACIONS A LA MORT

A la mort i la memòria de Pier Paolo Pasolini

1

Qui sap si un ganivet, per diners, a la gola
no ha d'acabar amb tu. Campanar a les fosques;
camps oberts vora el riu; sang al seient del cotxe,
el vellut gris tacat de coàguls espessos,

sang i vòmit vermell barrejats amb el semen
d'uns diversos amors; el coll obert d'un tall.
Benicalap de nit; cotxes a la vorera
del carrer aparcats. L'assassí fugirà

per bancals d'hortalisses, vora prenyades sèquies
que porten aigua i vidre a uns marges sense brossa,
escurats, nets i rectes, de terrossos desfets.

2

O potser moriràs pels ravals, ports de Roma,
bruts d'oli i de benzina, ganivets rovellats
que paguen els qui t'han odiat i odiaven
en tu la passió per apurar la vida,

la millor joventut que en versos vas escriure,
càntics de llibertat en cossos com el teu.
Qui sap si al matí fresc d'Udine o de Trieste
la mort que va dispersa pel temps de primavera

no et posarà la mà dins del si mort de vidre,
encara el cos calent; un jovenot que corre
per l'asfalt del carrer, de sol i til·lers tebi.

3

¿Seguiran sense tu enramant les grans heures
la finestra i els arbres? ¿Creixeran els llorets

del jardí vell de l'hort? ¿Quedarà l'alt cel d'Elx
sense el seu resplendor amb la mort del poeta?

Aniran els bells joves per la llum del matí
que tu acabes de perdre.

Qui sap si moriran
amb tu els vespres vermells de les tardors al poble,

si sense tu mai més no farà l'aire festes
als alts horts de palmeres. Qui sap si miraràs
tota l'eternitat el món que t'estimaves.

INICI DE LA MORT

Finida la paraula i el ressò del silenci
m'hauran de passar comptes dels silencis trencats,
de les paraules dites, dels poemes escrits.
Arribat el silenci i enfosquit el meu cos,

em faran els cabells pentinant-me en silenci;
em vestiran d'obscur, estirat a un taüt,
o em faran, en silenci, de mortalla un llençol
blanc i dur que embolcalle el cos pres pel silenci.

Posaran un parell d'estisores obertes
sobre el ventre tibant per evitar que s'infle,
un tauló sota el cos perquè, tou, no es doblegue,

un grapat de sal grossa en els forats del cos,
vas que ha de cloure els líquids de la vida apagada.
Plata dins de la boca per a pagar Caront.

M'envoltaran de sobte els càntics de la Festa;
tindrè amb mi l'oripell i les palmes de l'àngel
i les pagues que el mestre em va donar en vida.

La mort de tots els meus haurà de ser amb mi
en l'hora de la mort, vindran a mi per l'aire.
I tot serà, de sobte, innocent, lluminós.

POEMA PER A BEN MORIR

Moriré amb la boca reblida de gesmil,
estés a la terrassa de la casa de l'hort
que mira a migdia.

Gust de dàtils al si, llimoners a l'esquena,
evocaré el record d'uns capvespres llunyans,
camí de la casa,

quan a l'agost tornàvem d'arregregar ametles;
pou dels Quatre Pilars; casa de l'hort de Motxo;
carreró dels bous,

estret, de parets altes, per on s'ou la corneta.
M'asseien damunt la bicicleta del pare;
estava cansat;

i li tenia por a la nit i a la mar.
Tornaré a anar camí d'Alborrocat avall,
de la mà de l'àvia,

fins a l'hort d'en Joan, on la mare va créixer;
caseta derrocada de Sant Pasqual Bailon,
braçal de Cunyera,

marges per on collia agret cada vesprada,
mitja-taronja blava, Santa Maria al fons,
ginjolers de l'era.

Recordaré la serra de Crevillent, tan clara;
la que tanca el camp d'Elx pel nord amb vetes blaves;
records de la mort.

Porteu flors del jardí de l'hort per a mi que
tant les vaig estimar; ramells de la infantesa
per als meus focs fatús.

Banderes dins del pit, els amors que vaig viure,
perduts pel temps, pels llibres, hauran d'acompanyar-me
pel carrer Major

del cementeri fins la tomba dels Jaén,
al panteó que l'avi Gaspar féu construir
després de la guerra.

Baix Vinalopó, roig als vespres de tardor,
planters de magraners, horts de palmeres d'Elx,
salines de Santa Pola, platges del Carabassí:

mai no ens tornarem a veure.

Fi de *Testament (Sonets de l'hort de palmeres)*.
Elx, hort de Motxo i carrer de la Reina Victòria;
València, carrer del Dr. Zamenhoff;
Bolonya, hotels Cristallo i Donatello;
tardor del 1979 — primavera del 2011.
Revisat entre 2011 i 2017.

NOTA BIBLIOGRÀFICA

«Poema per a ben morir» guanyà la flor natural dels CXXII Jocs Florals de poesia de l'Ajuntament de Barcelona el 1980; fou publicat dins *L'Espill*, núm. 8, hivern 1980, València, p. 83-86; també a *La Verdad*, Alacant, 08-06-1980, p. 24.

«Pòrtic» fou escrit el 1981 per a una exposició del pintor Andreu Castillejos; es publicà, amb el títol «Pòrtic de febrer per a Andreu Castillejos», dins el catàleg editat per la Caixa d'Estalvis d'Alacant i Múrcia, sense paginació.

«La Festa» fou publicat, amb un gravat de Mompou, dins una carpeta de pintors i poetes valencians titulada *Homenatge. Picasso*, editada per la Fundació Renau a Xàtiva el 1984. Una primera versió de «Per a una elegia incompleta», titulada «Elegia inacabada», fou publicada dins el setmanari *Baix Vinalopó*, suplement dedicat a les festes d'Elx, 05-08-1985, Elx, p. 6.

«Dolçainers i tabaleters» fou escrit l'estiu del 1990 per als dolçainers i tabaleters valencians reunits a Petrer; es publicà dins la revista editada per a l'ocasió per l'Ajuntament d'aquesta ciutat. «Quatre sonets» fou publicat a la revista *Moros y Cristianos*, setembre-octubre 1993, Associació de festes, Crevillent, p. 123-128.

Una selecció de poemes, amb el títol «Sonets de l'hort», guanyà l'englantina d'or i argent dels CXXXVIII Jocs Florals de l'Ajuntament de Barcelona el 1996; alguns poemes foren publicats en el fulletó corresponent.

El llibre tercer, amb el títol *L'antic jardí d'Ítaca*, fou publicat en edició de bibliòfil: Altea (Alacant), Lanuza impressor, 1998, 54 p.

El primer poema de la suite «L'idioma» aparegué en la carpeta de gravats editada per Miquel Plana *Mostrari. Trenta-tres poetes i trenta-tres tipografies*, Olot (Girona), 2002.

Els dos primers poemes de «De Re Aedificatoria» van ser inclosos en la plaquette homònima, València, Institució Alfons el Magnànim, 2007. Es feu traducció al castellà, al francès i a l'italià. «Al país d'Itàlia» fou publicat a la revista *Reduccions*, núm 91, setembre 2008, p. 11-16.

«Inici de la mort» fou publicat a la revista *Reduccions*, núm 95, octubre 2009, p. 11.

El segon poema de «Maria Mercè» fou publicat a Mª Josep Escrivà, ed.: *For Sale o 50 veus de la terra*, València, Edicions 96, 2010, p. 31.

Primera edició: *Testament (Sonets de l'hort de palmeres)*, «Dàctil poesia», Tarragona, Arola, 2012, 200 p., ISBN 978-84-8424-227-7.

ANNEX. QUATRE POËTIQUES

I.- ARS POÈTICA

POÈTICA. relatiu o pertanyent a la poesia; que conté poesia.

POESIA. art de fer obra en vers... envers...?

o

beure's una coca-cola (amb éssers dins?)

o

un renou de pluja pujant a La Drova

o

una carta del *tio* Pere —clic! xup! crac!—

o

patir una miqueta quan la nit cau i no es cotó

o

silenci a les ratlles d'un cos

o

un sobre gegant —estiu del 75— amb un ou de gallina fosca dins

o

descloure plecs i rugues de la neu

o

aquell ou de plàstic de la fira d'Onda que li regalàrem a Joan Navarro

o

un raspall de les dents

o

l'olor de pa amb oli i sal d'una caseta de la ribera de Cabanes

o

fer rutllets al cap

o

un *pendejo*

o

l'hortet de Motxo

o

un acte de fe mitjançant el qual l'aneguet lleig es torna pel-roig

o

un viatge per la vall del Po

o

paperines de cel i núvols de colors

o

oriflames al capvespre

o

un *pendón*

o

la lluita èpica de l'àliga i la lluna

o

una petxina pintada de verd i groc

o

un creuer per la Mediterrània guanyat en un premi
o
les cloïsses cantores
o
el primer tremolor de fresca de la nova tardor
o
el Toni Veroni, cama de budell
o
ya viene el negro zumbón cantando alegre el bayón
o
una manteta al coll blava, roja, roja, blava, pont de ferro
o
cançons de primavera portades per unes altres primaveres
o
uns oblits ja perduts a Lleida
o
tot plegat, la pròpia mitologia necessària per viure

Ciutat d'Elx, setembre del 1976

Benvolgut amic:

T'envie una selecció d'onze poemes del llibre, així com la poètica que em demanares. Espere que la barreja que suposa aquesta no et semble massa inconnexa. Veritablement, tampoc no pretenia ser molt coherent; en tant que una poètica intenta ser una aclaració -justificació de vegades- de la poesia que hom fa, he volgut que la meua fos com un manifest o homenatge a totes aquelles coses (llibres, símbols, versos, persones, moments) que o bé han influït en la meua poesia —en el *Cadells...*, concretament— o bé han fet poètics alguns moments de l'existència quotidiana o bé simplement m'han ajudat a viure amb una mica de tendresa. Es per això que per a mi i per a la gent que forma part d'una petita —important— història col·lectiva, aquest recull d'elements entre «exòtics» i «maleïts» -en el sentit de la poesia simbolista- formen un corpus entre vital, literari i mitològic que, si més no, ajuda a veure d'on brolla part de la meua poesia i el sentit que pot tenir de joc, d'estima i de joia (Cortázar).

(D'una carta a Emili Rodríguez Bernabéu)

Textos publicats en: Emili Rodríguez Bernabéu, *Migjorn (Poesia jove de les comarques del sud del País Valencià)*, Alacant, Caixa d'Estalvis Provincial de la Excma. Diputació Provincial d'Alacant, 1977, 178 p., p. 155-157, ISBN 84-7231-382-4.
Revisat el 2007.

II.- POÈTICA

L'objecte de la meua poesia vol ser l'esdeveniment personal i vital, quotidià o extraordinari, el món visible i tàctil, els records i les absències. Tot plegat entès com una experiència irrepètible, com a font de coneixement i com origen del llenguatge. Es tracta d'una poesia que intenta narrar, exposar fets, contar històries o sensacions, i fer-ho d'una forma bella i exacta, val a dir útil. Una cosa poc novedosa i que s'apropa als llocs comuns sobre el tema. Crec que tot ha estat dit ja i que solem repetir, amb variacions, els mateixos temes i les mateixes formes. M'agrada treballar la matèria del llenguatge amb una intenció, diguem-ne, realista, no

exempta d'un cert simbolisme. I ben aviat, a poc a poc, em vaig anar allunyant de les avantguardes del començament del segle XX i dels textualismes dels anys 60 que en algun moment em van interessar. Amb la meua literatura pretenia emocionar i m'emocionava intentar-ho i aconseguir-ho.

Pel que fa a la tècnica, generalment començava el poema prenent notes soltes en fulls dispersos, conforme em venien al cap; o, més sistemàticament, escrivint el diari. En tot cas, com si fossen fitxes per a escriure un assaig o el resultat d'un dels *brain-stormings* que diuen que fan els anglòfils i que ens van ensenyar a l'Escola d'Arquitectura. Després, mirava d'aplicar-los l'ordre i la tècnica, les agrupava temàticament, els buscava -si no en tenien ja- metre i mesura. Feia esborranys successius -mai a mà, abans a màquina i des del 1987 amb ordinador, procurant guardar alguna mostra impresa del procés- que després tallava en tires, enganxava amb cel·lo, i en formava unes curioses fulles de paper trossejat, ondulants, com serrells, que divertien molt les meues amistats. Els estudiava, els ordenava, passava a net l'últim esborrany i feia les últimes correccions. Amb tot, mai no he tingut originals acabats, excepte quan he hagut de donar un text a la impremta. Quan puc, corregesc encara sobre les proves i sobre el llibre imprès. Mai no acostume a considerar tancat un text, i poemes publicats en revistes han estat uns altres en aplegar-los en un llibre, i molts d'aquests, encara, són ja uns altres a hores d'ara: certament, de vegades faig coses que em desesperen quan les trobe fetes pels autors que estime.

Una versió inicial d'aquest text es publicà en castellà en: Joaquim Marco y Jaume Pont, *La nueva poesía catalana. Texto bilingüe*, «Selecciones de poesía española», Barcelona, ed. Plaza y Janés, 1984, 416 p., p. 300-301, ISBN 84-01-80982-7.

Una primera versió catalana aparegué en *Nou poemes al voltant d'un jardí*, «Aula de Poesia, 15», València, Facultat de Filologia, Universitat de València, 2006, 16 p., p. 1.

Una segona versió en: «Sobre poesia i sobre la meua poesia; dos poemes i una poètica», *Els marges*, núm. 81, hivern de 2007, L'Avenç, Barcelona, p. 7.

(Respecte al procés d'elaboració dels poemes, cal advertir que aquest text fou escrit abans que començàs a treballar amb l'ordinador el 1987; per a les meues tècniques de treball posteriors, cfr. «Poesia, arquitectura, ordinadors», conferència donada en el Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya, Demarcació de Barcelona, 30-06-1992)
Revisat el 2007.

III.- QUINZE LÍNIES (APROXIMADAMENT) DE MOTIUS PELS QUALS ESCRIC LITERATURA EN CATALÀ

- 01 Crec que sé fer-ho.
- 02 Tinc costum d'escriure des del deu anys.
- 03 Potser tinc coses a contar.
- 04 M'agrada escriure, em resulta agradable.
- 05 De vegades no m'agrada ni tinc ganes d'escriure o em costa moltíssim, però aquesta dificultat m'estimula.
- 06 Es també un deure amb alguns amics.
- 07 Com ja és sabut, escric perquè m'estimen més i/o per estimar-me més jo mateix.
- 08 Potser siga un acte d'afirmació personal i col·lectiva.
- 09 Escriure poesia és entretingut.
- 10 Es una bona teràpia per al mal del pas del temps.
- 11 Hom té la sensació que la literatura -l'art- és una cosa que perdura més enllà de

nosaltres mateixos.

13 T'ajuda a sentir-te un personatge literari.

14 Potser és de les coses que poden fer passar el teu nom a la història, gran o petita.

15 És una bonica manera de gastar el temps en coses aparentment inútils o improductives, com ara tenir cura d'un jardí, ordenar una biblioteca, col·leccionar fotografies o segelles.

...contestar preguntes beneïdes té de mal que hom se sent obligat a ser enginyós.

Resposta a una enquesta feta a diversos escriptors en català publicada amb el títol «L'enginy obligatori», *El Temps*, núm. 64, 09/15-09-1985, València, p. 41.

Revisat el 2007.

IV.- AQUELL 25 DE JUNY DEL 1963

Per què escrivia versos? Per què escrivia? Per a que escrivia? Per què versos? En les hores d'escriptura, però, sobretot, en les hores de silenci, m'he interrogat sovint sobre la motivació que em du a agafar un estri d'escriure i grafiar maldestrament unes paraules inicials, un primer balbuceig sobre el paper i, posteriorment, estar hores i hores avorrides, doloroses, entretingudes, divertides, estèrils, fèrtils, davant d'un poema a mitjan fer. D'una banda, sentia que escrivia per a mi mateix, sense preocupar-me pels demés, que de vegades era com sentir-me posseït pel déu que em donava les paraules i l'emoció justa, però sentia també que quan els meus poemes, arrossegant trossos de la meua vida, deixaven de ser privats i esdevenien públics, la meua veu podia ser la dels altres. Però això no podia ser tot i, a més de buscar dins meu, he mirat les explicacions que han donat autors que estimo, Gil de Biedma, Octavio Paz, Antoni Marí, Narcís Comadira, Ernesto Sábato, Pier Paolo Pasolini, Agustín García Calvo.

Sábato dóna un consell que he procurat aplicar sempre, fins i tot abans d'oir-lo: no escriure ni un sol mot sobre un tema que no t'obsessiona. Pasolini dóna una altra clau: només l'estimar importa, no l'haver estimat. Comadira parla de l'enyor com a motor poderós de l'escriptura poètica. García Calvo planteja el plany pel que s'ha perdut i també la doble utilitat de la cançó del presoner, que fa més lleugera la presó però que a la vegada la recorda. També en García Calvo hi vaig trobar la nostàlgica angoixa que jo sentia per quelcom que ha succeït, relacionada amb la impossibilitat que això pugui succeir:

"Se nos tiene enseñada una jerarquía, a la que desde el vulgo al filósofo parecen someterse; la posibilidad de algo tiende a su realización, y en su realización por tanto se cumple su posibilidad. Puedes tratar de razonarle al vecino airado: «¿No sientes que tú mismo lo estás diciendo?: ¿no ves que el hecho de que haya sucedido impide ya sin más que pueda suceder?; ¿que si ese plato se te ha caído de la mano y se ha estrellado contra las losas, es imposible que pueda ese plato caerse de la mano y estrellarse contra las losas?» «Pero era posible, ¿no?» «Era tal vez, amigo mío: ¿quien lo sabe? Pero eso es ya otra cuestión». Pero será seguramente inútil: él seguirá creyendo en lo que está mandado, y sospechando que estás jugando con las palabras o diciéndole locuras."

Antoni Marí, clarivident, en parlar dels escrits de Josep Pla, proposa la vida quotidiana com a objecte de l'escriptura, car les coses que s'expliquen en el món de la literatura no es poden trobar a la vida:

"Un home de lletres podia ser escèptic. Un pagès, no. Havia tastat el gust dels llibres, de les coses dels llibres. Però que podia escriure si a la vida no hi havia res? Es podien escriure llibres sobre el que diuen els llibres. Seria ploure sobre mullat. Seria dir

mentides sobre les mentides. Per què no escriure la vida, amb tota la seva banalitat? Per què no escriure sobre res? I per què no escriure, sobretot? Si tot art és simbolisme, hi ha la creença prèvia en allò que es vol simbolitzar. I els llibres simbolitzen idees absolutes, sublimes i infinites que només són entre les seves pàgines. Ell havia cregut en l'infinit d'aquestes idees. Ara no. Ara sabia que només eren als llibres, no a la vida. I que la vida era una infinita banalitat, una infinita successió d'instantes, de moments que se succeïen i que negaven el valor permanent de les coses, per afirmar el caràcter efímer i instantani dels objectes, les idees, les imatges i les coses [...] I, doncs, per què no escriure pàgines infinites d'infinites banalitats: una manifestació del que és finit en l'infinit. Una negació infinita de l'infinit?"

I, per acabar, Gil de Biedma encerta amb la pregunta, no sé si amb la resposta:

Quizá hubiera que decir algo más sobre eso, sobre el no escribir. Mucha gente me lo pregunta, yo me lo pregunto. Y preguntarme por qué no escribo, inevitablemente desemboca en otra inquisición mucho más azorante: ¿por qué escribí? Al fin y al cabo, lo normal es leer. Mis respuestas favoritas son dos. Una, que mi poesía consistió -sin yo saberlo- en una tentativa de inventarme una identidad; inventada ya, y asumida, no me ocurre más aquello de apostarme entero en cada poema que me ponía a escribir, que era lo que me apasionaba. Otra, que todo fue una equivocación: yo creía que quería ser poeta, pero en el fondo quería ser poema. Y en parte, en mala parte, lo he conseguido; como cualquier poema medianamente bien hecho, ahora carezco de libertad interior, soy todo necesidad y sumisión interna a ese atormentado tirano, a ese *Big Brother* insomne, omnisciente y ubicuo -Yo.

Lo más normal es leer, diu Biedma. O pot ser allò més normal no és ni una cosa ni l'altra, ni llegir ni escriure, sinó entretenir-se amb altres activitats (jardineria, jocs, treballs manuals), espectacles multitudinaris (televisió, futbol, automòbil), parlar amb uns o amb altres (de sexe, d'hisenda, de diners, del veïnat), viatjar o fer qualsevol de les coses que el Capital-Estat ens programen des dels Medis de Formació de Masses d'Individus.

¿Per què escriure? Quan els altres, amics, curiosos o periodistes m'ho han demanat no m'ha agradat la pregunta i l'he defugida amb les contestacions habituals, mig enginyoses, mig evasives. En ocasions he mirat cap arrere, cap a l'orige, com els teòrics francesos de l'arquitectura al segle XVII miraven de trobar en la cabana primitiva l'orige de l'arquitectura i, per tant, l'explicació del valor dels ordes clàssics. He buscat aleshores l'impuls primer que em feu escriure aquelles primeres ratlles que encara conserve dels meus onze anys i que he citat sovint.

Aquell dia de juny havia passat, com sempre, el *xambilero* pel carrer de Joaquín Santos, al sud del raval d'Elx, i, com sempre, vaig eixir a comprar-li l'aigua-civada del meu desdejuni. Però, per què, en arribar la nit, vaig sentir aquell poderós impuls, aquella emoció profunda que mai no m'ha abandonat i em feu explicar el que m'havia passat aquell dia? Per què he seguit fent-ho, any rera any, com un deure inexcusable amb mi mateix, malgrat sentir sovint la urgència de deixar-ho córrer? En ocasions ho he relacionat amb el descobriment de l'enyor que s'amaga darrere del pas del temps, amb la mateixa mudança que porta el temps o amb el descobriment dels propis records. D'altres pensava que, en escriure, com Pla, la banalitat quotidiana, la salvava de l'oblit i del no-res, com si els sentiments i les imatges quedassen fixats, gravats en paraules sobre el paper. Però no ho sé pas. Aquell dia d'estiu del 1963, l'endemà de Sant Joan, no havia passat res de particular, però l'anodina activitat de la jornada quedà escrita en trenta-i-tantes línies acceptablement redactades i que és tot el que restà d'aquell dia anònim - però veritablement ha restat alguna cosa?-, un text que ha seguit obsessionant-me pel que tenia d'original, fundacional, primigeni, en la meua escriptura. De forma breu i ràpida, nerviosa i descriptiva, hi explicava els petits esdeveniments casolans, el desdejuni, el dinar; hi parlava dels

avis, dels pares, de la germana, de les cosines, dels amics, del veïnat. Feia recompte del treball que havia fet en un petit taller de sabates. Però, sobretot, parlava del descobriment de la nostàlgia, de la dolcesa i la tristesa d'haver viscut un temps agradós i, per viscut, impossible, irreplicable.

Certament, evoque encara amb nostàlgia aquell acte nostàlgic i conscient del xiquet d'onze anys que jo mateix vaig ser. I així ho conte. Aquell any havia començat a anar a l'institut laboral, un lloc on vaig aprendre tant i on, malgrat les amargors, m'hi vaig trobar raonablement bé (i en tenia consciència, ja aleshores, d'això). Havia llegit unes versions resumides del Quixot, de la *Ilíada* i de l'*Odissea*, un llibre de la col·lecció «Historias» d'editorial Bruguera, *El Cid Campeador*, (al qual se li n'afegiren, els anys següents, en la meua petita biblioteca altres títols que m'agradaven, però, més pels dibuixos que per les pàgines escrites: mai no he estat un bon lector) i havia llegit un llibre de Richmal Crompton, *Las aventuras de Guillermo*, que m'havia deixat ma cosina Tere Fina, però sense que m'agradassen gaire tampoc les malifetes i destrosses d'aquell trapella.

El curs 1962-63, el meu primer de batxillerat, havíem fet també alguns treballs de redacció per al professor de literatura, Don Manuel Moragon. I crec recordar que m'havia trobat agust i entretingut escrivint-los en aquella llengua que no era la meua llengua materna, però que sentia com pròpia (aleshores i a Elx, lectures i escriptura només podien ser, òbviament, en castellà). La gramàtica em resultava difícil i incomprendible, però no així la literatura, ni tampoc l'escriptura, no l'exemple i l'aplicació d'aquelles regles tan difícils d'entendre per a mi, però que em resultaven tan fàcils d'aplicar.

Es cert que en aquell primer quadern s'aplegaven només textos en brut, prosaics, sense revisar, com els que he seguit fent després i faig encara, els únics que encara faig. Però als 17 anys, ja a la universitat, vaig començar a aprendre una mica de tècnica poètica: vocabulari, sinònims, mètrica, la rima que mai no m'ha agradat emprar.

Sovint he pensat que per sota, callandet, en aquell text dels meus onze anys ja hi havia l'embrió dels versos que havia de fer després, la nostàlgia i la tristesa que m'havia d'acompanyar; la meua actitud en escriure, en fer-ho per gust, debades, sense profit ni recompte, lluny de la tasca dels escriptors professionals que ho fan per a guanyar diners. Ja hi era la manera d'escriure el primer vers, fins i tot després de la màquina d'escriure i de l'ordinador, sempre a mà i a tinta, amb ploma estilogràfica, en quaderns cosits, sense poder tornar arrere ni modificar ni afegir ni llevar frases o paraules si no hi havia una tasca d'elaboració i depuració de l'escriptura i, per tant, dels records i de la memòria, una tasca que des de fa uns quants anys no vull tornar a emprendre.

Però, certament, tot açò que conte són suposicions o cabòries o literatura i bé podria anar errat i ser la veritat una altra. Clar que, en el fons, la cosa tampoc no té gaire importància.

Text escrit per a una plaqueta amb motiu d'una lectura de poemes al Jardí Botànic de València el 20-07-2001, València, Conselleria de Cultura, Generalitat Valenciana, 2001, s/p.
Revisat el 2014.